

॥ अहंम् ॥

नमो नमः श्रीवीतरागोभ्यः

पूज्यपादयुगप्रधानसूत्रसम्मतप्ररूपकश्रीमज्जिनदत्तसूरीश्वरेभ्यो नमः

यवनसम्राट्श्रीअकब्बरमतिबोधकवादीकन्दकुदालयुगप्रधानश्रीमज्जिनचन्द्रसूरिविनेयावतंसमहोपाध्यायश्रीजयसोमगणिशिष्यरत्नवाचनाचार्ये
श्रीगुणविनयगणिविरचितं निन्हवानन्दप्रखरीपूर्वजधर्मसागरोया-ईर्षापथिकीपट्टत्रिका-ऽन्तर्गतोत्सूत्रोद्घ्याटनकुलकस्योचरात्मकं

धर्मसागरीय - उत्सूत्रखण्डनम्

प्रणम्य रम्यशर्माणां^१, कारकं विघ्नकारकं । श्रीवामादारकं पार्श्वं, भुवनैश्वर्यधारकम् । १ । मौढ्यभावसद्भावा-ऽऽविर्भावक-
मनुत्तरं । योगिनीनां चतुष्पष्टेः, साधकं निर्विवाधकम् । २ । हृदि स्थत्वा गुणान्धृत्वा, स्फुटं विबुधभाषितान् । तस्यैव विविधान्
श्रीम-ज्जिनदत्तगुरुं वरम् । ३ । (युग्मं) । तद्दूषकं वचोयुक्त्या, विदूषकमित्रीकटं । दूषयामस्सतां दोषान्, प्रणयन्तं मुग्धा मदात् । ४ ।

^१ शर्ममपीत्युणादौ ।

मात्सर्यं विभ्रतो मृदा, व्यवस्यन्ति मृधा युधान् । किञ्चिज्ज्ञत्वमदालीढा, अहो ! ! दूषयितुं कथम् । ५ । नाऽभिभानुरजः क्षेप-
स्तदादृश्यै प्रवर्तते । केवलं स्वाननं तेन, रजोभिवशुण्डितम् । ६ । दोषोद्भाववस्तैन, स्वात्मैव ननु दूषितः । स्वीयाहितकुचेष्टाभिः,
कोशकारक्रीडवत् । ७ । नास्माकं तदुपर्यस्ति, कोपः क्रोऽपीह लेशतः । दूषयामो यदुष्वैस्त-मागमोक्तैर्मुनिवृवम् । ८ । उन्मार्गं
यत्परित्यज्या-द्रियन्तां वर्त्मघुन्दरं । धर्ममर्मविदग्निशष्टाः भानुभानुप्रचारवत् । ९ । वार्चां प्रपञ्च एषोऽत्र, प्रणयन्तो महाधियः । एतदर्थं
इति स्पष्टं, मम माज्ञजनाग्रतः । १० । स्वकीयदूषणोद्धारं, कुर्महे नर्महेतुभिः । जानन्तोऽपि समात्र दोषान्, दूषयामः परात्र तैः । ११ ।
यतः “आर्योऽपि दोषान् खलवत्परेषां, वक्तुं हि जानाति परं न वक्ति । किं काकवचीक्षणतराननोऽपि, कीरः करोत्यस्थिवि-
पट्नानि ? । १२ ।” परः शता यतो दोषा, भवत्सु किल सन्त्यमो । तथास्माकं त्वया ध्येया, चित्ते गजनिमीळिका । १३ । स्वास्येन
स्वापवादस्यो-ञ्चारो नैव घटामटेत् । वञ्चनं चापमानं च, मतिमान्न प्रकाशयेत् । १४ । तथापि वेकृतं तस्य, वैकृतं स्याच्चिराकृतं । तदु-
क्त्यैव ततोऽस्माभि-र्विविच्य तदिहोच्यते । १५ । आदौ मङ्गलमारभ्यं, सभ्यैः सन्मार्गगामिभिः । उपद्रवो हि दुष्टानां, जनितो मङ्गलक्रिया
। १६ । दुष्टदौरात्म्यविच्छेद-स्तद्भावे खलु सम्भवेत् । तद्भावः सूत्रपाठेऽस्मिन्, निरासोऽस्मत्कृतोत्तरात् । १७ । तत्रैवं तत्कृता गाथा-

पणमिय वीरांजिण्डं, सुरिंदं पूहयपयारविंदजुगं । उद्वियमयउस्सुत्तं, दंसेमि गुरुवएसेणं ॥ १ ॥

इह हि सकलयौक्तिकचक्रचूडामणितयात्मानं मन्ग्यमानेन सर्वदाऽपि प्रसभं पोषितस्वाभिमानेन गुणवत्सु विद्वत्सु मत्सरं

१ विहृतिरेव वैकृतमिति प्रसादित्वात् स्वार्थे वाऽण् ।

विद्यमानेन सुगधजनसमाजेऽत्युजितस्फूर्जतिमभिदधानेन भयता यत्पूर्वमौष्टिकत्वमुक्तं श्रीजिनदत्तस्वरिगुरुणां. तदेव न समीचीनता-
 मश्नति, मत्तोन्मत्तमलापवत्, यतो भवद्गुरुणा स्वपक्षसिद्धये श्रीजिनदत्तस्वरय एव प्रमाणीकृताः, अत्र 'अग्नीकरवाणि' न्यायेनैकस्य
 प्रामाण्याभ्युपगमेऽन्यस्यापि प्रामाण्यमभ्युपगतं भवति, यथा कश्चिदाह-'अग्नीकरवाणि' इति, तं प्रत्याह 'कुरु' इति कर्तयन्तुज्ञाते कर्मण्य-
 नुज्ञातं भवति, अपर आह-'अग्नौ करिष्यते' इति, तं प्रत्याह 'क्रियतां' इति कर्मण्यनुज्ञाते कर्त्वीऽप्यनुज्ञातो भवति, तथा श्रीजिनदत्तस्वरीणां
 प्रामाण्येऽभ्युपगत एव श्रीरत्नशेखरस्वरीणामपि प्रामाण्यं सिद्धं बोद्धव्यं, अत्रामाणिकेन प्रामाणिकत्वस्त्वसिद्धेः, तथाहाचारमदीपकर्त्त-
 रत्नशेखरस्वरिणा युष्मत्पूर्वदर्शनेन कालवेलाप्ररूपणाऽधिकारे-'आचारणया तु रात्रौ द्वे कालवेले-मध्यरात्रे राज्यन्ते च, दिनेऽपि
 द्वे-मध्यान्हे दिनान्ते च, खरतरश्रीजिनदत्तस्वरिकृते सन्देहदोलावलीसूत्रेऽप्येवमुक्तं-चउपोरिसिओ दिवसो, दिणमज्झंऽते य दुम्भि
 षट्ठियाओ । एवं रयणी मज्झे, अंतंमि य ताव चत्तारि । १ ।' (मुद्रितआचारमदीपे ? ? पत्रे) इत्यादि वदता श्रीजिनदत्तस्वरीणां
 बहुमानो ददे, तथा "व्याख्याताऽभयदेवस्वरिरमलप्रज्ञो नवांग्याः पुन-भेव्यानां जिनदत्तस्वरिरददादीषां सहस्रस्य तु । प्रौढि श्रीजिन-
 वज्रभो गुरुरथाद्दु ज्ञानादिलक्ष्म्या पुन-ग्रन्थान् श्रीतिलकश्चकार विविधांश्चन्द्रप्रभाचार्यवत् । १ ।" इति श्रीमुनिमुन्दरस्वरयस्त्रिदशतरत्रिण्यां ।
 अन्यत्र द्रुल्लभराजसदसि चैत्यवासिनां पुरो वसतिवासव्यवस्थायां प्रकटीक्रियमाणयां विक्रमतोऽशीत्यधिकदशशतप्रमितवर्ष खरतरेति
 बिलदं प्राप्ता वयं, न फाण्यौष्टिकत्वं प्रणीतवन्तः केचिद् भवतः सैचयिकांश्च विहाय, परं ज्ञायते त्वदीयमानसयेभिर्निर्ममे-'सर्वैरुक्त-
 कालहृदपटलेः सैरपुण्योच्चैः, सर्वव्यालकुलैः समस्तविधुराधिव्याधिदुष्टग्रहैः । नूनं क्रुमकारि मानसमसुं दुर्भागिमासेदुपां, दीरात्म्येन
 निजधनुषां जिनपथं वाचैप सेत्सुनुषां । २६ ।" (संघ पट्टके); औष्टिकत्वं त्वयोच्यते यदुष्टमाख्या ते नेथुस्त्वदसम्मत, नास्माकं पूर्वजा-

पतत्कर्मसमाचीर्णवन्तः, स्वशृहसर्वस्वं शृहस्वामिन एव विदन्ति, न परे, ततस्त्वयाऽऽगमिष्यदशुभोदयादिदं मलपितं, वातिकवद् भक्षित-
हृत्पूरीजवद्वा, यतः “ दह्यमानाः सुतीक्ष्णेन, नीचाः परयशोऽग्निना । असक्तास्तत्पदं गन्तुं, ततो निन्दां प्रचक्रिरे ॥ १ ॥ ”
तत औष्टिकत्वमेवासिद्धं चेतनमतीत्सूत्ररूपणा निर्मूलैव, औष्टिकमतीत्सूत्रमिति? लपता उत्सूत्रमेव तयाऽऽलापि, उत्सूत्रोत्सूत्रतायां
सूत्रोक्ता सिद्धा, दारिद्र्यदद्रितायां श्रीमत्तावद्, इति तामेव तदुक्तोत्सूत्रदुरिकरणेन दर्शयामः, स्थिरीभवोद्वेजिता भवता सर्वेऽपि
साधवस्तद्वैरनिर्यातनमेरुपद एव विदध्याहे, कदाचित्कृष्णनिशीथे दस्यूनामवसरो वासरे किल साधव एव प्रगल्भन्ते, ‘लवणतरङ्गिणी
हि हृदगताम्भांसि सर्वाण्यप्येकसमय एव निक्षेपयिष्यती’ति न्याय आपन्नोऽस्ति । ? । (अवचूरिसहितातत्कृतागाथा)

तं उस्सुतं चउहा, परूवणाभेअओ भवे एअं । नूणा? ऽहिया? ऽजह-शुण? किरियमजहत्यकहणं* च ॥२॥

“ तत्रैव उत्सूत्रं प्ररूपणाभेदतच्चतुर्धा भवेत्, ‘द्वन्द्वान्ते धूयमाणं पदं प्रत्येकमभिसम्बध्यत ’ इति न्यायात् क्रिया शब्दस्य प्रत्येकमभिसम्बन्ध;
‘नूणादिय’ चि न्यूनक्रिया ? अधिकक्रिया ? अथथास्यात् क्रिया ? चेति त्रयं, चतुर्थे चायथार्थकथनं ध, वस्तुन इति गम्यं, चः समुच्चये ।”

? वदता तेन स्वकीयं तपोष्टिकमतत्वं निन्द्वत्वं सहचिह्नत्वं च दर्शितं, यदुक्तं “कलौ जिनमते जातो, धर्मसागरनिन्द्वः ।
तपोष्टिकमतस्तस्मात्, समुद्भूतः कदाग्रहात् । ? ।” अनेन तथैवास्य बहुभिः पूर्वजैः उष्टिकमारुह्य खरीं चारुह्य पलायनं
कृतं, यतः पत्तने तथा स्तम्भनपुरादिषु सभामध्ये मलिन उपदेशो दत्तः यदुत-खो जिनपूजां कुर्वति ऋतुवती जाता साति-
शयमूलजिनचिम्बं पूजयति तत्र न दोषस्ततस्तत्तिस्कारदुःखतापेन तथा कृतं, तापादुकूलं नाम जातं स्वीकृतं च पाश्चात्यैरिति
जीर्णपत्रे, शतपद्यां “ गाढक्रियस्तापसः ” इति नाम, सागरोत्पत्तौ विजयतिलकसूरिरासे चाधिकं विद्यते ततस्सर्वं श्रेयम् ।

तत्थाइमं च इत्थी-जणपूअनिसेहणं च? जिणभवणे । नट्टइनच्चनिसेहो?, मासंकप्पस्स बुब्बेओ? ॥३॥

१-“ तत्रा वंमं च न्यूनक्रियारूपमुत्तुबं स्त्रीजनपूजानिषेधः ” तत्र तावद्दचायथानो निरस्तस्वपक्षाभिमानः क्षणं माध्यस्थ्यं भजनं मृगु, तत्र स्त्रीजनपूजानिषेधः किमस्माभिः सामस्यैकदेशेन वा प्रतिपाद्यते?, आद्यपक्षे किं सर्वासां स्त्रीणामथ सर्वप्रकारैर्वा?, नाद्यः पक्षः, बालत्वे वृद्धत्वे च तासां तदनिषेधात्, नापि द्वितीयः, तासां वरगन्धधूपादिपूजायाः स्वीकारात् । अथैकदेशेनेति पक्षस्तत्र कासांचित्स्त्रीणां? केनचित्प्रकारेण वेति?, तदुभयमपि युक्तमेव, मलिनस्त्रीणां तत्करणं सर्वैरभ्युपगतमेव, युवतीमाश्रित्य मूलमतिमाऽङ्गस्पर्शनमतिषेधप्रकारस्तु पूर्वाचार्यैरप्यादृतस्तथाहि-“सागारमणगारं, ठयणा करुपं चयंति मुण्णिपवसा । तस्य पट्ठमं जिणगणं, महायुणीणं च पडिखवं ॥२॥ तं पुण सपाडिहेरं, अपाडिहेरं च मूलजिणविंबं । पूइज्जइ पुरिसेहि, न इत्थियाए असुइभावा ॥२॥ काले सुइभूएणं, विसिइपुप्फाइहि विहिणा उ । सारत्थययुत्ति गुरुइ, जिणपूभा होइ कायवा ॥३॥ पुरिसेणं बुद्धिमया, सुइबुद्धि भावओ गणितेण । जत्तेण होइयवं, सुहाणुवंअप्पहाणेणं ॥४॥ संभवइ अकालेवि इ, कुसुमं महिल्लाण तेण देवाणं । पूयाए अहिगारो न ओइओ होइ सुसुत्तो ॥५॥ लोसुत्तमदेवाणं, समऽच्चणे समुच्चिओ इहं नेओ । सुइगुणविट्ठत्तणओ, लोए लोउत्तरे पुरिसो ॥६॥ न छिवंति जहा देहं, ओसरणे भावजिणवर्दिदाणं । तह तप्पडिंमंपि सयं, पूयंति न जुव्वनारीओ ॥७॥” इत्यष्टादशगायामपितः-
 पूर्वाचार्यैकतविचारसारकुलके पूर्वाचार्या मूलजिनमतिमापाणिस्पर्शं मतिषेधयाञ्चलुः, तथा चर्धेरीप्रकरणे श्रीमिनदत्तसूरयः मोक्षुः-
 “जहि न मलिनचेलंऽगिहि जिणवरु पूइयइ, मूलपडिम सुइभूइ वि छिवइ न सावियइ । आरत्तिउ उचारिउ जं किर जिणवरुइ,

तं पि न उपास्मिन् बीयजिनेसरह ॥१॥” तथा श्रीजिनदत्तमूर्च्छितोत्सृज्यदोषुयद्वनकुलकेऽप्युक्तं तैः-“पूण्ड्र मूलपट्टिमं पि सांविद्या” इत्युत्तरं । नरि तेषां गुरुणां जिनपूजां कुर्याणाः स्त्रियः स्नानादिकृत्येन शीतकाले माऽभूवन् दुःखिता इति स्त्रीषु रागोऽङ्गपूजायात्र-निर्पेक्षारथं, उष्णकाले स्नानादिना सुखस्यापि ताम् सम्भवात्, यदि शीतकाल एव तासां पूजा तैर्निषिद्धा भवेत्तदा रागमूल-कृतमपि शस्त्रिणो भवेत्, मूलमसिद्धमतिमाव्यतिरिक्तानां जिनप्रतिमानां पूजायास्तासु साक्षादनिषेधाच्च । नापि जिनप्रतिमासु दूरासौः शीणां पूजानिषिद्धा, स्याने स्याने विधिचित्ये विधिपूजायास्तैः प्रशंसितत्वात्, अविधिपूजामक्तिषे त्विधावेव विद्वेषः, तद्दूरास्य न्याय्यत्वेन नोक्तदोषः । नापि स्त्रीषु पूजाजनितफलं मा भूदिति द्वेषाद्वा पूजा निषिद्धा, सुगन्धिधूपाक्षतकुसुममकरदीपनैवेद्य-कर्मगीतनाट्ययाषादिविधिपूजानां तास्वनिर्पेक्षात्, तथा च सातिशयमौलजिनप्रतिमानां जिनशासनोक्तकारिकाणामकालसमुद्भूत-मास्त्रिन्यपारंन दूषिभाया योषितः करस्पर्शनाधिष्ठापकदेवताऽपगमो माभूदिति लाभविशेषमाकलय्य सातिशयमौलप्रतिमासु तासां स्पर्शेन तैः पूजानिषिद्धेनि, तथा जिनपतिमूर्धिरिपर्युक्तं-“इत्थीर्णं देवपूजा निसेहो १५” तत् इयमाचरणा न दोषावहा, चतुर्थ्या

x उक्तं च “श्रीजिन पट्टिमा पूजा भोक्त्री; ऋतुवंती नहो प्ले नार जी । धन हाणी काया रोग इह भवे ह्येवे, शासन मटिनता कारजी ॥ जिन भंग पूजती ऋतुवंती धाय जे, करे देव प्रभाव निसार जी । ते स्त्री न पूजे देवाधिष्ठ मूल धिय, ले शासन उन्नति कार जी ॥१॥ आख्या पूर्व नवाणुं आदिजिन, चोमासी अजित शान्ति कीधीजी । तीरप आशातना प्रभाव नष्टकारी, ऋतुवंती पूजा निषेधी जी । सिद्धगिरि जिन दर्शन पूजन, सहने चोमासे कीम निषेधुं जी ।

पर्युषणापर्ववत्, तामृत्रपिदमुदितं तेनेति फलस्युच्यते ११११ ।
 २- तथा " जिनमवने नर्चकी नृत्यनिषेधः " इत्यमप्यसाधोयो, नर्चकी नृत्यनिषेधः केन क्रियते ?, अस्मद्युक्तमिः श्रीजिनचन्द्रम-

स्मृतिभिः सङ्घपट्टके सप्तपट्टके नर्चकी नृत्योपदेशस्य प्रत्युक्तोक्तत्वात्तथादि- " गायद्रन्धर्वनृत्यपरम्परिणरुणद्वेषुअङ्गमृदङ्ग-मैत्र्युत्पुष्पत्तयुच्यन्मृगमद-
 लसदुल्लोचचञ्चज्जानीये । देवद्रव्योपयोग्युच्यतेपतिताऽऽथातनाभ्यसन्तः, सन्तः सन्नक्तियोग्ये न खल्ल जिनयुद्धेऽर्हन्पतसा वसन्ति १७१ " ।
 तथा श्रीजिनद्रत्तस्मृतिभिस्तत्पादाभ्यो जञ्चरीकैः प्रौढवाराङ्गना नृत्यनिषेधे प्रतिपादितेऽपि चर्चरी प्रकरणे " गुरुवयणि नंठी मन्वाविज्जर " ।
 इत्युक्तं^१, तेन तत्प्रतिषेधः कः कृतः ?, अपरं श्रीजिनपतिसूत्रेभिरुक्तं- " न देह्य देसानन्वर्ण " तदपि संवेगसाकुलितचेतोदृष्टिभिर्मनी-
 मयभेदं विकारं निवारयद्भिः प्रौढवैश्यानचैननिषेधः साधितः, स च साधीयानेव, यत्र लाभप्रकर्षो भवति सो मार्गो दृश्यते महाशयैः,
 न च मूत्रानुपतत्वात्तदर्थने दोषापत्तिस्तदर्थनस्य सूत्रेऽभ्यनुज्ञानात् "सम्हा सदाणुभा, सव निसेदो य पचयणे नत्थि । आयं च्वयं
 सुलिज्जा, लाराकंखिल्व वाणिअभो १११" इति वचनात् ११२ ।

अत्रो कोश ऊंचार गिरि जावानुं, कल्पसूत्रे वीरे कीधुं जी ॥२॥ धीसिद्धावले आदि जिन आव्या, पूर्वनवाणुं वारजी । अजित शंति
 चीमासुं कीधुं, गणधर सुनि परिवारजी ॥ दर्शन पूजन, माविजन कीधुं, देशना अमृत पीधुं जो । चोमासे तळाटी देरे, जिन दर्शन
 पूजन, नर खो किम निषेधुं जो ॥१॥" पुतज्जिनदर्शनपूजानिषेधं स्वयं कुर्वन्तः पदयन्तोऽपि न पत्रयंति उत्सृत्रं आडुर्नकाः मूढाः ।
 १ तथा श्रीजिनद्रत्तस्मृतिहृते उपदेशानुपतत्वात्तदर्थनस्य सूत्रेऽभ्यनुज्ञानात् "सम्हा सदाणुभा, सव निसेदो य पचयणे नत्थि । आयं च्वयं

काशिपुज १३२ ।
 काशिपुज १३२ ।
 काशिपुज १३२ ।

३-तथा "मासकल्पस्य दृच्छेओत्ति मकारंस्यालक्ष्णिकत्वाग्नामासकल्पस्य द्युच्छेदस्तदुत्सूत्रं" तदप्यज्ञतात्रोपक्रमकं वचः, इयमाचरणा, यतः पञ्चवस्तुकसूत्रदृश्योरुक्तं-"अवलंबिऊण कज्जं, जं किंचि समायरंति गीयथा । थोवावराहबहुगुण, सव्वेसिं तं पमाणं तु ।२७९। व्याख्या-अवलंब्याश्रित्य यत्किञ्चिदाचरन्ति-सेवन्ते, गीतार्था-आगमविदः, स्तोकापराधं बहुगुणं मासकल्पाविहारयत्, सर्वेषां-जिनमता-नुसारिणां तत्प्रमाणमेव, उत्सर्गपिवादरूपत्वादागमस्येति गार्थः" एतावता मासकल्पेन योऽविहारः-अविहरणं तद्वदन्याप्याचरणा प्रमाणमेवेति वदता (उक्तं) मासकल्पेन न विद्वियते, इयमाचरणा कथमुत्सूत्रं त्वयोदितं?, अन्यच्च सहेतुकं मासकल्पाविहरणं पञ्चलिङ्गी-प्रकरणेऽपि (५३ पत्रे) द्वादशमगाथा व्याख्याने प्रोचे, तथाहि-"गीतेः-गीतार्थैः प्रमादवाहुल्यकालादिदोषादागमोक्तमपि प्रतिपिद्धं निवारितं यतीनां सम्मति मासविहारात्मादिप्रमाणकल्पधारणपटलादिग्रहणप्रभृति, मासकल्पमायोग्यश्रेयाद्यभावेन यतीनां घृतिसंहनना-दिवैकल्पेन शैशाऽगीतार्थादीनां भिक्षादिषु मर्यादालोपेन च गीतार्थैर्द्रव्यतो मासकल्पविहारोऽपि प्रतिषेधेनाचरणाकल्पव्यवस्थापनात्, तथा च व्यवहारभाष्यकारः 'धिइसंघयणार्णं, मेराहाणि च जाणिउं येरा । सेहअगीयत्थाणं, ठवणा अईअकप्पस्स ।१।' तथा 'कालाऽदोसओ पुण, न दव्वओ एस कीरइ नियमा । भावेण उ कायव्वो, उंथागवचचयाईहि ।१।' इत्यादि " इति तृतीय कण्ठकोट्टारः १।३।३।

मोचूणं चउपव्विं, पोसहपडिसेहणं" च तस्स मए । छट्टाइतउचरणं", पढमदिणे तेण पडिसिद्धं । ४ ।

"तस्य मते चतुष्पर्वी विना पौष्यप्रतिषेधनं" इदमप्युत्सूत्रं वदतस्ते न वक्रं वकी भवति?, शास्त्रेषु विद्यमानस्य भावस्यापन्द्वात्, यतः-"शास्त्रे चतुष्पर्व्यामिव पौषधभणनात्, चतुर्विधेन शुद्धेन, पौषधेन समन्वितं । तत्पर्वदिवसे कृत्य, मऽतिचारविवर्जितं । १२।

व्याख्या-‘पूर्वदिवसे’ अष्टमी चतुदशीपूर्णिमाऽमावास्यापुष्पणादिपुष्पवासरे तरसामायिकं ‘कृत्यं’ कार्यं, कीदृक् ? , समन्वितं, केन ? पौष्येन,
 अत्र पौष्यसामग्र्यभावेऽपूर्वदिवसेऽपि केवलस्यास्य सामायिकस्य कार्यतया प्रतिपादनात् पौष्यान्वितं सामायिकं पूर्वदिवसेष्वेव कार्यमिति
 सिद्धं, तदुक्तं श्रीसूत्रकृताङ्गे तद्बृत्तौ च (पत्र ४०८)-‘चावहसऽष्टशुद्धिपुष्पमासीणोऽपि पट्टिपुष्पं पोसहं सम्मं अणुरालेमाणे x x विहरति,
 टीका-चतुर्दश्यष्टम्यादितिथिषु, उद्दिष्टासु-महाकल्याणकसम्बन्धितया पुण्यतिथित्वेन प्रख्यातासु, तथा पूर्वमासीषु च-तिसृष्वपि चतुर्मा-
 सकृत्तिथिषु इत्यर्थः” इति श्रीजिनपतिमूर्तिपट्टलक्ष्मीतिलकश्रीजिनेश्वरसूरिविरचिते श्रावकधर्मप्रकरणे तच्छिष्यलक्ष्मीतिलकोपाध्याय-
 कृतबृत्तौ । तथा तत्त्वार्थबृत्तौ-“दिग्देशानर्थदण्डविरतिसामायिकपौष्योपवासोपभोगपरिभोगपरिमाणान्तिथिसंविभागव्रतसम्पन्नश्च (अ० ७
 मूलधृत् १६, टीका) कृतद्वन्द्वा दिगादयस्तैः ‘सम्पन्नः’ समृद्धः-संयुक्तः, च शब्दः समुच्चयवचनः, प्रतिपन्नानुव्रतस्यागारिणस्तेषामेवानुव्रतानां
 दाढ्योपादानाय शीलोपदेशः, शीलञ्च गुणशिसाव्रतमयं, तत्र गुणव्रतानि त्रीणी-दिशुपभोगपरिभोगपरिमाणानर्थदण्डविरतिसंज्ञान्यणु-
 व्रतानां भावनाभूतानि, यथाऽणुव्रतानि तथा गुणव्रतान्यपि सकृद्गृहीतानि यावज्जीवं भावनीयानि । शिसापदव्रतानि-सामायिकदेशाव-
 काशिकपौष्योपवासातिथिसंविभागाख्यानं चत्वारि, प्रतिदिवसानुष्ठेये द्वे सामायिकदेशावकाशिके पुनः पुनरुच्चार्येत इति यावत्, पौष्यो-
 पवासातिथिसंविभागौ तु प्रतिनियतदिवसानुष्ठेयौ, न प्रतिदिवसाचरणौयौ, पुनः पुनरुच्चार्यादितिथिव्यवृत्तौयेते” तथा श्रावकप्रसङ्गसिद्धत्वात्
 हरिभद्रसूरिकृतायां (१८२ तमे पृष्ठे) तथा (पञ्चाशकवृत्तौ ३० तमे पत्रे) “तत्र प्रतिदिवसानुष्ठेये द्वे सामायिक देशावकाशिके पुनः पुनरु-
 च्चार्येते इति भावना, पौष्योपवासातिथिसंविभागौ तु प्रतिनियतदिवसानुष्ठेयौ, न प्रतिदिवसाचरणौयाविति” तथा पञ्चाशकसूत्र-
 “एतत्त उ सावगधम्मे, पायमणुन्वयगुणव्यवाहं च । आवकहियाहं सिलखा-वपाहं पुण इत्तराहं ति । ३९। व्याख्या-‘एतत्त’ चि पुन्व

भणिष, 'सु' सद्दो विसं करो, तद्वाहि-जइ धम्मे महव्वयाणि आवकहियाणि जेव भवंति, एत्थ पुण सावगधम्मे पायमणव्वयाणि य
 गुणव्वयाइं न जावज्जीवियाणि भवंति, पायगहणाओ पुण चाउम्मासाइकालपुण्णवि भवंति, सिलखावयाणि पुण 'इत्तरियाणि' अप्प-
 कालियाणि, तस्य पइदिवसाणुहेयाणि सामाइदसावगासियाणि पुणो पुणो उच्चारिज्जंति चि भणियं हाइ- पोसहापवासअतिरि-
 संविभागा पुण पतिनियतदिवसाणुहेया, न पइदिवसाणुहेया " इति पञ्चाशकचूणिः । एत्थ पुण समणोवासगधम्मे पंच अणुव्वयाइं
 तिणिण गुणव्वयाइं आवकहियाणि, चत्तारि सिलखावयवयाणि इत्तरियाइं " इत्यावश्यकञ्च (पत्र ८३८), अस्य व्याख्या- "अत्र पुनः
 श्रमणोपासकधर्म, पुनः शब्दोऽवधारणार्थः, अत्रेव, न शाक्यादिश्रमणोपासकधर्म, सम्यक्त्वाभावेनाणुव्रताद्यभावादिति, वक्ष्यति च-
 'एत्थ पुण समणोवासगधम्मे मूलवत्थुसम्मत्त' मित्यादि, पञ्चाणुव्रतानि प्रतिपादितस्वरूपाणि. त्रीणी गुणव्रतानि उक्तलक्षणान्येव-
 यावत्कथिकानीति-सकृद्गृहीतानि यावज्जीवमपि भावनीयानि, चत्वारीति सङ्ख्या, शिक्षापदव्रतानीति 'शिक्षा'अभ्यासस्य पदानि-
 स्थानानि तान्येव व्रतानि शिक्षापदव्रतानि, इत्तराणीति, तत्र प्रतिदिवसानुष्ठेये द्वे सामायिकदेशावकाशिके पुनः पुनरुच्ये इति भावना,
 पौषधोपवासातिथिसंविभागी तु प्रतिनियतदिवसानुष्ठेयी, न प्रतिदिवसाचरणीयाविति " इत्यावश्यकबृहद्वृत्तौ (पत्र ८३९) । अत्र
 (अर्थदीपिकाख्यायां श्राद्ध) मतिक्रमणवृत्तौ श्रीरत्नशेखरश्रिभिः श्रावकपञ्चमप्रतिपादधिकारे आवश्यकबृहद्वृत्तेः पाठपरावर्तनद्वारा
 'न प्रतिदिवसाचरणीया' वित्यत्र नकारो न प्रतिषेधवाचक इत्युक्ते, तदयुक्तं, साक्षितया परिकल्पितयाविषुपाठस्यैव तत्राभावात्,
 परलोकभीला दूरेऽस्तु, साक्षादुक्तपाठोऽपि नक्षितस्तेः, तथाहि- " ननु 'पौषधोपवासातिथिसंविभागी तु प्रतिनियतदिवसानुष्ठेयी' न
 प्रतिदिवसाचरणीयो' इति श्रीधरिभद्रसूत्रिष्ठतावश्यकबृहद्वृत्ति-श्रावकप्रसिद्धस्यादौ साक्षादुक्तं एव तन्निषेध इति चेत् ? अहो अन्य-

काराभिमयायता भवतः ॥, नहीदं वचनं श्वरन्यदिनेषु षोडशनिषेधपरं, किन्तु पूर्वसु षोडशनिषेधपरं, यथा आवश्यकदृश्यादौ
श्राद्धपञ्चमप्रतिपादधिकारे 'दिवेव ब्रह्मचारी, न तु रात्री' इति वचनं दिवसे ब्रह्मचर्यनियमार्थं, न तु रात्री' ब्रह्मनिषेधार्थं; अन्यथा
पञ्चमप्रतिपादस्यैव रात्रौ ब्रह्मचर्यनियमिति पापोपदेश एव दंतः स्यात्, रात्री ब्रह्मपालने प्रतिमादतिचारश्च प्रसज्येत'
(इत्ययं दीपिकायां १६५ पत्रे), एवञ्चैभिः श्रीरत्नशेखरस्मृतिसिद्धिना प्रतिष्ठानं मासादोरिम्भन्त्यायः स्मारितः, आवश्यकदृश्यादौ तु
(६४७ पत्रे) पाठत्रयं—'दिया वंभयारी, रात्रीपरिमाणकडे अपोसहिष्णु । पोसहिष्णु रत्तिमि य, नियमणं बुभयारी य । ५। इत्यु जान
पंचमासा, विदति तु पंचमा भवे पढिमा" । समवायान्ने (पत्र १९) "दिया वंभयारी, रात्ति परिमाणकडे" तथा मवचनसारा-
द्वारदृत्तौ— "असिणाणवियदभोई, मडलियदो दिवसवंभयारी य । रत्ति परिमाणकडो, पढिमावज्जेसु दिवसेसु" । (मूल गाथा १८६)
पत्र २९४, टीकायां) "प्रतिमावर्जेषु-कायोत्सर्गद्विनेज्वपर्वस्वित्पुर्वो, दिवसेषु-दिनेज्वित्यर्थः" । तथा पुञ्जाशकचूर्णो— जाव पढिमा
पंचमासिया न समप्यति ताव दिवसओ वंभयारी, रत्ति परिमाणं करोति-एग दो तिभि वा वारे अपोसहिष्णो, पोसहिष्णो रत्तिपि
वंभयारी" । तथा स्थानादृत्तौ— "असिणाणवियदभोई (अस्तानोऽरात्रिभोजित्यर्थः), मडलिकडो (मडलिकच्छ इत्यर्थः) दिवस-
वंभयारी य । राई परिमाणकडे, पढिमावज्जेसुदियेसु । १। इत्ययं पढिमाइ विओ, तिलोयपुज्जे जिणे जियकसापु ! नियदोसपञ्चणीयं,
अत्र वा पंच जा मासा । २।" एतादृश एव पाठ उपासकदृश्यादौ । तथाऽऽश्वयकचूर्णपरि प्रकारान्तर्गमपि दृश्यते— "राईभत्तपरिन्नाएत्ति पंचमी,
सचिचाहारपरिन्नाएत्ति षष्ठी, दिवावद्वचारी राओ परिमाणकडत्ति सप्तमी" एवञ्चैषां स्वपक्षसिद्धये यत्प्राच्याचार्यपाठपरावर्तनं तन्महा-
पापमिति । एवं नियतदिनेषु षोडशनिषेधपरिपादकेषु तदन्यदिनेषु च तन्निषेधसाधकेषु शास्त्रेषु जाग्रत्सु ये पुननियतदिनान्यदिनेषु

पौषं विधापयन्ति भवत्सदृशास्त एवोत्सूत्रमष्टिर्ऋत्तारः, X तदेवं तत्र काकारेरिव प्रतिनियतदिवसग्राह्यपौषत्रतयाम्नो ध्वान्तात्मकतया तदन्यदिनतद्ग्रहणतमसः प्रकाशान्मकतया च प्रतिभानं विचार्यमाणं कथं न व्याहृतं भवति?, विशेषार्थिना तस्मद्गुरुश्रीजयसोममहोपाध्यायविहितस्योपज्ञ 'पौषपट्टत्रिशिका' विलोकनिया, स्थानाशून्यार्थमस्माभिर्दिङ्मात्रं दर्शितम् । १ । ४ ।

५-“छट्टार तबुषरणं-प्रथम दिने पद्यादितपडचरणं प्रतिषिद्धं, आद्रिशब्दादष्टमदयमादिपरिमहः” अत्रायं कण्कोद्धारः-तेनेदुच्यते-यो ध्रुपवासद्वयं विधास्यामीति घृतमतिः स किल प्रथमदिन एव षष्ठभक्तं प्रत्याख्यामीति प्रतिजानीते, यो ठि त्रीनुपवासान् कारेप्यामीति घृतबुद्धिः सचाष्टमभक्तमेवं पुरतोऽपि वाच्यं, परमस्यार्यं महता शब्ददर्दरेणाकंविटपिकाष्टिकान्यायेनासारो विचारप्रकारः, यत्र इयं चतुर्थे-पद्याष्टमादिसंज्ञा वर्तते, न प्रत्याख्यानोच्चारे प्रवर्तते, प्रथमदिने चतुर्थमिति संज्ञा. द्वितीयेऽन्दि षष्ठं. तृतीयेऽन्दि षष्ठं, यदि पुनः प्रथमदिन एव पद्याष्टमादि संज्ञा स्यात्?, तदाऽष्टमभक्तिकस्य युनेः प्रथमदिनेऽप्यष्टम भक्तत्वात् दशाष्टमाध्ययनोक्तनतृतीयदिनमायोग्य-पानकत्रयमेवोपादेयं भवेत्, न षष्ठत्रयमायोग्यपानकानि, अनिष्टत्वात्, तथा विकृष्टभक्तिकस्यापि साधोः प्रथमदिन एवोष्णविकट-मेवोपादेयं स्यात्, नोत्स्येदिमादिकमिति, असङ्गत्वात्, तृतीयदिनादुपर्येव तच्छरीरं देवताऽधिष्ठितमिति शेषयानकानामस्वीकारः, तथा च दशासूत्रं-“विकिष्टपचिअस्स भिल्लुस्स कण्ह एगे उसिण विये” । किञ्चीयनियुक्तिवृत्तावपि तथैवाभिहितत्वात्तथाहि “विकृष्टतपसं

X अन्येषां-अमावास्यापूर्णिमावृद्धौ सूर्योदययुक्तामुदयचतुर्दशीं पर्वतियमपि महामिथ्याकल्पनया द्वितीयां त्रयोदशीं मत्वा अन्येभ्यः कथयित्वा च तस्यामुदयचतुर्दशीपर्वतियावपि पौषधादिधर्मकृत्यानि ये निषेधयन्ति तदुत्सूत्रं स्पष्टमेव ।

साधुं न व्याहरति, विष्णुवपश्चात्पादाभ्य भवति, तस्य कदाचिद्देवता प्रातिहार्यं करोति अतस्तस्य न दीयते ” इत्युद्धरितभक्ता-
 धिकारे (१९१ पत्रे), किञ्च युगपदष्टमप्रत्याख्याते प्रथमदिने चतुर्विधाहारपरिहारिणोऽन्ययोस्तयोः पानकाहारकर्तुंरष्टमप्रत्याख्यातु-
 राद्यदिने कथं प्रत्याख्यानं भवेत् ?, तथा अष्टमप्रत्याख्यातोपासकः पाण्मासिकतपश्चिन्तनावसरे आद्यदिने अष्टमं कर्तुं शक्नोमीत्युक्तौ
 सत्यां द्वितीयेऽन्दि किं तपः कर्तुं शक्नोमीति द्रूयात् ?, तथा प्रथमेऽन्दि अष्टमभक्तं प्रत्याख्यामीत्युक्तौ चतुर्विधाहारपरिहारिणोऽन्ययोस्तयोः पानकाहारकर्तुंरष्टमप्रत्याख्यातु-
 कर्तुः 'सूरे उगए चउत्थभत्तं पचखलामी'ति पाठपठनप्रसङ्गः, पठ्यते च 'सूरे उगए अभत्तठ'मित्यादि, आवश्यकसूत्रे (८५३ पत्रे)
 तथैवोपलब्धेथ, तथा च पष्ठाष्टमादिप्रत्याख्यानेष्वपि 'सूरे उगए अभत्तठ पचखलामी'ति पाठो वाच्यो, न 'छठभत्तं पचखलामी'ति
 पाठः, पष्ठाष्टमादीनां तु सङ्केतमात्रत्वात्, तथाऽऽद्यदिने युगपदष्टमप्रत्याख्याते दिनान्तरयोः किं प्रत्याख्येयं स्यात् ?, पानकोचारे तु
 अभक्ते चतुःस्थानताहानिप्रसङ्गः, यदुक्तं—“पठमंमि चउत्थाइ, तेरस वीयंमि तइयपाणस्स । देसावगासतुरिण्” इति प्रत्याख्यानभाष्ये,
 एवं भवदुक्त्या कोटीसहितप्रत्याख्यानमपि नाराधितं स्यात्, तत्स्वरूपञ्चेदं—“गोसे अभत्तठं, जो काउं तं कुणइ वीयगोसे वि ।
 इय कोडीदुगमिलणे, कोडीसहियं तु नामेण । १९१ । 'गोसे'त्ति प्रभाते, अभक्तार्थे—उपवासं, यः कृत्वा तमुपवासं करोति द्वितीय-
 प्रभातेऽपि, इति कोटीद्विकभिलने पूर्वदिनकृतोपवासप्रत्याख्याननिष्ठापनालक्षणाया द्वितीयदिनप्रभातक्रियमाणोपवासप्रस्थापनालक्षणा-
 याश्च कोटीमिलने तस्य कोटीसहितमिति नाम्ना प्रत्याख्यानं, एवमष्टमादिषु एकतः कोटीद्वयं निष्ठापनारूपमन्यतश्च तृतीयोपवासस्य
 प्रस्थापनारूपमनयोमिलने कोटिसहितं, एवमाचामाम्लनिर्विकृतिरैक्यासनैकस्थानेष्वपीति ” (म३० पत्र ४४-४५) । आवश्यकदृष्टावपि
 (८४२ पत्रे)—“ भावत्यो पुण-जत्य पचखलानस्स कोणो कोणो य मिलति, कथं ?-गोसे आवस्सए अभत्तठो गदितो, अहोस्सं

अच्छिज्ज पच्छा पुणरवि अम्भत्तं करोति, वितियस्स पट्टवणा पट्टपस्स निट्टवणा; एते दोवि कोणा एगहा मिलिता” । अन्यच्च “पढंमि चवत्थाइ, तेरस्स वीर्यमि तइयपाणस्स । देसावगासत्तुरिण, चारिमे जहसंभवं नेयं । ८३।” प्रत्याख्यानभाष्ये इयं गाथाऽऽधुनिक-कदाग्रहृहीतकृता सम्भाव्यते, यशोदेवकृतप्रत्याख्यानचूर्णिश्रीआवश्यककृत्तमचनसारोद्धारव्यादिव्येवमनुधारणात्, वृत्तिपाठस्त्वेवं-“प्रथमस्थाने ‘चवत्थमत्तं अम्भत्तं-छट्टमत्तं अम्भत्तं पच्चख्वामी’त्यादि याव‘च्चरत्तीसमत्तं पच्चख्वामी’त्यादि, द्वितीयस्थाने ‘पाण-हारणसुकारसहिअं’ इत्यादि प्रागुक्ता एव १३ प्रकाराः, तृतीये ‘पाणस्से’ति, चतुर्थे ‘देसावगासियं’ इत्यादि” । तथा युगपत्प्रत्याख्या-तुर्दिनत्रयेऽप्येकदिनप्रत्याख्यानभङ्गे सर्वप्रत्याख्यानभङ्गप्रसङ्गश्चेति मौढ्यादिदुस्तूत्रं मूलपितं यत्प्रथमदिन एव पद्याष्टमादिस्वीकारितं, संज्ञोच्चारविध्योः कथमेक्यं घटाभियर्त्तीति । १ । ५ । ४ ।

गिहिणो ऽ पाणागारो-चारनिसेहो अ तम्मए भणिओ ० । सावयपडिमाधम्मो, बुच्चिन्नोऽत्थि ति तव्वयणं । ५ ।

६-“शृहिणः ‘पाणस्से’त्याकारोच्चारनिषेधस्तन्मते भणितः” अयमपि तस्यागमाकौशलमेव व्यनक्तीति शृणु स्वस्वीभूय, भूयः सन्वेह एव ते यथा न स्यात्, इह केचित्सैद्धान्तिकमन्या शृहस्थानपि यतीनिव पानकाकारपट्टकुच्चारपयन्ति तच्चातीवायुक्तं, वृद्धानामसम्मतत्वात्*, नहि शृहस्था धर्मोपहासभीताः सच्चिचवर्जका अप्येकासनादिप्रत्याख्याने खर्जूरादिपानकं वा तिलतण्डुलादियावनं वा अवस्त्रावणकाप्रिकादि-

* यदुक्तं शृहत्कल्पभाष्ये “एषु छ आगारा साहूणं, न पुण सट्टाणं” इति, एवं इयशीत्यधिकैकादशशत (११८३) षडे निमित्तायां ‘क्षीत्यवन्दनभाष्य’वृत्तौ “एते पानकाकारा यतीनामेव, नतु श्राद्धानां, न खलु श्राद्धाः सर्वविरतयः” इति ।

वा पिवन्ति, किं तर्हि ?-उष्णोदकमेव वा विभीतकादिरसभाचितोदकमेव वा, तच्च पानकाकारोच्चारणमन्तरेणापि पातुं कल्पते एव,
 एतच्च प्राग्-विचारसारचतुष्पदिकावृत्ता-धैव दर्शितं, अयं न कल्पते ? तर्हि-दिवसचरिमप्रत्याख्यानैऽपि पानकाकारोच्चारणमसङ्गः, तत्रापि
 हि द्विधाहारत्वेन त्रिधाहारत्वेन वा कृते पानकस्य पीयमानत्वात्, नन्विदं रात्रिप्रत्याख्यानं दिवसचरिमभागे एव क्रियमाणत्वात् रात्रि-
 भोजननिषेधत्वाच्च रात्रौ च खर्जूरादिपानकानि धर्मविरुद्धत्वेन जैनानामपेयान्धेवेति कथं पानकाकारोच्चारण मसङ्ग इति चेत् ? एवं ह्यत्र
 त्रिधाहारमिति पदमनुच्चार्यमेव, एतदनुयायित्वात्पानकाकारोच्चारणस्य, यदुक्तं-“जइ पुणो कुणइ पोरिसि पुरिमेगासणमभत्तठे तिविह-
 आहारे पाणगमुद्धिसिउं लेवाडेणिच्चैवमाइयं कुणइ आगाराणं छकं, तत्थ य सुचं इमं भणियं” इति, अथं शुद्धोदकपानार्थं त्रिधाहार-
 भित्यादि पदमुच्चार्यत एव, अन्यथा संशुग्धवाक्यत्वादेकस्याप्याहारस्याभक्षणं सर्वेषामपि वा भक्षणं सम्भसज्येत्, एवं तर्हि सिद्धं पानका-
 कारोच्चारणमन्तरेणापि शुद्धोदकपानं, तथा च यथा दिवसचरिमप्रत्याख्यानेऽनुच्चारितेष्वपि पानकाकारेषु रात्रौ गृहस्थाः शुद्धोदकं पिवन्ति
 तथाऽन्येष्वप्येकासनादिषु दैवसिकप्रत्याख्यानेषु पिवन्तु, समानयोगक्षेपत्वात्, किञ्च खर्जूरतिलतण्डुलधावनावश्रावणादीनि पानकानि यथा
 रात्रौःशुहिणामपेयानि तथा दिवाऽप्यपेयान्येव, तत्पानस्य धर्मऽभिमुखानामप्रतिपत्तिहेतुत्वेन. प्रतिपन्नानां विपरिणामहेतुत्वेन. वैधर्मिकाणां
 जिनधर्मनिन्दाकृतौ प्रेरकत्वेन च महादोषत्वात्, तथा च तेषां पानकाकारोच्चारणमनर्थकमेव. ननु नानर्थकं, यतो यद्यपि फोगरंगवादि-
 मच्छल्यादिभिः मासुकीकृतं जलं त्रिधाहारेण पातुं कल्पत एव, तेषां कषायवृक्षफलछल्लीचूर्णत्वेनानाहारकत्वात्, तथाऽपि विभीतकादिना
 मासुकीकृतं न कल्पत एव. तस्य स्वादिमाहारत्वादिति, तदर्थं पानकाकारानुचरन्तु गृहस्था इति चेत् ? न, वस्तुष्टस्या विभीतकादेरपि
 कडुफलत्वेनानाहारत्वात्, श्रीजिनदत्तसूरिभिरप्युक्तमुत्सन्नपदोद्धयद्वनकुलके “अजियजलाहारिगिही पाणागारे समुच्चरइ” इदमुत्सन्नं । १। १। १।

७-“ धायकप्रतिमायम्नो व्युच्छिन्नोऽस्तीति तद्वचनं-चामुण्डिकवचनं ” इदमपि तस्य जारगर्भववनुचार्यमेव, पूर्वं चामुण्डिकत्वमेव श्रीजिनदत्तसूरीणामसिद्धमसम्च्छास्त्रेषु, न च चामुण्डारारानं तैः क्वापि कृतं, ते हि चतुःपष्टियोगिन्यादिसाधकत्वान्मिथ्यात्वभीरवः कथं तदारारानं विदधुः ? , स्वत एव तत्पादयोर्लग्नस्म सर्वेऽपि सुराः, तथा चाम्बिकावचोऽम्बदहृदययुगमधानत्वनिर्भयाधिकारे-
“दासानुदासा इय सर्वदेवा, यदीयपादाब्जतले लुठन्ति । मरुस्थलीकल्पतरुः स जीयाद्, युगमधानो जिनदत्तसूरिः । । । ” इति,

न च श्रीजिनवल्लभसूरस्य इदं विदधुस्तेऽपि चित्रकूटे वद्विशामुण्डादेवकुले चामुण्डाऽत्रग्रहं गृहीत्वा तस्युः, ततस्तद्गुणानुबलोकना-
वर्जिता मंत्रिवुद्धा सती श्राविकेव तत्पादाग्मभोजशुद्धी जन्ने इति प्रवादः, यदि चामुण्डामतिवोधनेन चामुण्डिकत्वं ? , तदा वर्द्धमानस्वामि-
नोऽप्यस्थिकग्रामे शूलपाणेः प्रतिवोधनाच्छीलपाणिकत्वं वाच्यं स्यात्, नचैवं चामुण्डिकशब्दनिष्पत्तिरपि, नहि प्रतिबोधे षष्मत्य-
यविधानं क्वापि दृष्टं, ‘साऽस्य देवता’ (पा० ४-२-२४) इत्पाराधनेऽणप्रत्ययस्योत्पत्तेरभिधानात्, मत्सुतोच्छिष्टचाण्डालीवेवताऽऽ-
राधनं भवत्सूरीणामेव श्रूयते, तेन भवदुक्त्या भवन्त एवोच्छिष्टचाण्डालिका इति, एवमुक्तेन वैरनिर्यातनं त्वया विहितमिति केवलं
स्वीयगच्छवासिनां श्रोत्रमुखमेव जनितं, पश्चात् साहिद्वारे पञ्चवर्षी यावद्दुःखसहनमिदमेव महत् तेषां त्वयैव विहितमिति “सुस्तेन
बध्यते कर्म, तद्विपाको हि दुस्सहः । हेलय ध्रियते गर्भो, दुःखेन हि विमुच्यते । ? । ” गालनावसानत्वं च त्वद्विहितशास्त्राणामत एव
विधिना व्यथितः । अयान्तःस्यपदखण्डनं शृणु-‘श्रावकधर्मस्य व्यवच्छेद’ एतस्यार्थ एव त्वया नाबोधि, तद्व्यवच्छेदवचनमदस्तीर्थो-
द्गारप्रकीर्णके-“ साहूणऽगोयराओ, बुच्छिन्नो दूसमाणुभावाओ । अज्जाणं पणवीसं, सावगधम्मो य वोच्छिन्नो । ? । ” अर्थस्त्वर्थ-
“पूर्वं महात्मनां ममादाल्पत्वेन ‘अगोयराउ’ चि अग्रवेत्तारः (अग्रावतारः)-परिधानविशेषः साधुजनप्रतीतः आसीत्, स सम्प्रति व्युच्छिन्नः,

कटीपट्टकस्यान्यथाकरणात्, कस्मात् ?, दुःपमानुभावात् ” । तरुणप्रभसूरिभिरप्ययमेवार्थः समर्थितः—“ सम्मति प्रमादबाहुल्यात्
 वामकूर्परिरेण चोलपट्टकधरणं न जायते तेन दवरकादिना बद्ध्वा विभ्रति चोलपट्टकं साधवः ? ” तथा “ आर्थिकाणां-साध्वीनां
 पञ्चविंशत्युपकरणान्यासन्, सम्प्रति तानि व्युच्छिन्नानि २ ” एतद्वद्वयं भवताऽपि स्वीकृतं, तृतीयपदे तव विपदुद्भवो बभूव, ‘श्रावकधर्मः’
 एकादशप्रतिमावहनरूपो धर्मोऽप्युच्छिन्नः, अत्र किमसङ्गतं ? ’ न हि यः सम्यक्त्वमूलद्वादशव्रतीरूपो धर्मस्तस्य व्यवच्छेदो घटते, तद्वि-
 च्छेदस्त्वनगारधर्मैणैव सहभावी, तस्मादयमेव युज्यते । तथा पञ्चाशकवृत्तौ (? ७६ पत्रे) श्रीमदभयदेवसूरिभिरस्मद्गुरुभिरप्युक्तं—“ जुप्तो
 पुण एस क्मो, ओहेणं संपयं विसेसेणं । जम्हा असुद्धो कालो, दुरणुचरो संजमो एत्थ १४९ । ” इति दशमे श्रावकप्रतिमापञ्चाशके,
 “व्याख्या—यद्यपि क्रमान्तरेणापि प्रव्रज्या स्यात्तथापि युक्तः—सङ्गतः, पुनरिति विशेषणार्थः, एपोऽनन्तरोक्तः प्रतिमाऽनुष्ठानादिः, क्रमः—
 प्रव्रज्याप्रतिपत्तौ परिपाटिः, कथमित्याह—ओधेन-सामान्येन, न तु सर्वथैव, तं विनाऽपि बहूनां प्रव्रज्याश्रवणात् । कालापेक्षया विशेषमाह—
 साम्प्रतं वर्तमानकाले, विशेषेण विशेषतो, युक्त एषः क्रमः, कुन एतदेवमित्याह—यस्मात्कारणात्, अशुभोऽशुभानुभावः, कालो दुःपमालक्षणो
 वर्तते, ततश्च दुरनुचरो दुःखासेव्यः, संयमः संयतत्वं, अत्राशुभकाले, अतः प्रव्रजितुकामेन प्रतिमाऽभ्यासो विधेय इति भावः, इति गाथायः”
 अत्राप्यभ्यास एवोक्तो, न तद्वहनं, उच्छेदेऽप्यभ्यासो घटत एव, यथा जिनकल्पोच्छेदेऽप्यार्यमहागिरिणा तदभ्यासो विदध इति, तथा
 तिलकाचार्यैरपि स्वसमाचारीग्रन्थे “चतस्रः सम्प्रति प्रतिमाः श्रावकैरुत्तमान्, शेषास्त्वष्टम्यादिषु सकलरात्रकायोत्सर्गकरणाशक्तेर्नचिरिताः”
 एभिरप्यग्रेनमतिमानामवहनं उक्तं, तथा श्रीजिनपतिमूरिभिल्ले “सं१३ काले सावयपडिमाओ न वहिज्जंति” श्रीजिनदत्तसूरिभिरप्युक्त-
 मुत्सूत्रोद्घटनकुलके “पुरिसिन्धुओ पडिमा वंशंति तत्याइमा चउरो” इदमप्युत्सूत्रं शास्त्रानुसारत एव तैः प्रत्यपादीति । ? । ७ । ५ ।

अं विलपत्रस्वाणे, दं वदुगऽहियाण गहणपरिहरणं । पोसहिअगिलाणाणं, भोअणपडिसेहणं ९ च कयं । ६ ।

धर्म-
सागरीय

८-“ आचाम्भट्टप्रत्याख्याने, गृहिण इति गम्यं, द्रव्यद्वयाधिकानामर्थदि प्रव्याणां ग्रहणपरिहरणं ” एतदप्यनल्पलालपूलककूटकल्प-
मप्रतिमोत्तरकृशानुकणमात्रसाध्यं, तथाहि-आचाम्भट्टे तावद् द्रव्यद्वयग्रहणस्यैव प्रतिपादितत्वात्, अथ तत्साधकस्त्राणि दृश्यन्ते,
तत्रावश्यकवृहद्वृत्तौ (८५५ पत्रे) पाठस्त्वयं-“एतथ आर्यविलं च भवति आर्यविलपाउमं च, तत्थोदणे आर्यविलं आर्यविलपाउमं च,
आर्यविला सकूरा, जाणि कूरविहाणाणि आर्यविलपाउमं, तंदुलकणियाउ कुदंतो पीठं पिहुगा पिद्वयोवलिया भरोलगा मंडगादि,
कुम्मासा पुब्बं पाणिण उक्कट्टिज्जंति पच्छा उल्लीप पीसंति, ते तिविधा-सण्हा मज्झिमा धूळा, एते आर्यविलं, आर्यविलपाउम्माणि
पुण जे तस्स वुसमीसा कणियाउ कंकडुगा य एवमादि, सत्तुया जवाणं गोधूमाणं विहिआणं वा, पाउमं पुण गोधूमञ्जिया पिहुगा
लाया जवञ्जिया, जे य जंतएण ण तीरंति पीसिहं, तस्सेव णिद्धारो कणिकादि वा, एयाणि आर्यविलपाउम्माणि, तं तिविधंपि
आर्यविलं तिविधं,-उक्कोसं मज्झिमं जहन्नं च, दवतो कलमसालीकूरो उक्कोसो जं वा जस्स पत्थं रुचति वा, रालगो सामगो वा जहन्नो,
सेसा मज्झिमा, जो सो कलमसालीकूरो सो रसं पडुच्च तिविधो-उक्कोसो ३, तं चेव तिविधंपि आर्यविलं णिज्जरायुणं पडुच्च तिविधं-
उक्कोसो णिज्जरायुणो मज्झिमो जहण्णोचि, कलमसालीकूरो दवतो उक्कोसं दब्बं चउत्थरसिएण समुद्धिसति, रसओवि उक्कोसं तस्सच-
एण वि आयामेण उक्कोसं रसतो गुणतो जहणं थोवा णिज्जरत्ति भणितं भवति, सो चेव कलमोदणो जदा अण्णेहि आयामेहि तदा दवतो
उक्कोसो रसतो मज्झिमो गुणतो वि मज्झिमो चेव, सो चेव जदा उण्होदएण तदा दवतो उक्कोसं रसतो जहणं गुणतो मज्झिमं चेव,

जेण दव्वतो उक्कोसं न रसतो, इदंणि जे मज्झिमा ते चाबलोदणा, ते दव्वतो मज्झिमा आर्यविलेण रसतो उक्कोसा गुणतो मज्झिमा,
 तेचिण आयामेहिं दव्वतो मज्झिमा गुणतोचि रसतोचि मज्झिमा, तदेव च उन्होदण दव्वतो मज्झं रसतो जहणं गुणतो मज्झं, मज्झमं
 दव्वंति काऊणं, रालगतणकरा दव्वतो जहणं आर्यविलेण रसतो उक्कोसं गुणतो मज्झं, ते चैव आयामेण दव्वतो जहणं रसतो मज्झं
 गुणतो मज्झं, ते चैव उण्होदण दव्वतो जहणं रसतो उक्कोसा जिज्जरा, एवं तिष्ठ विभासियंबं” एवं
 उक्कोसउक्कोसं उक्कोसमज्झमं उक्कोसजहणं, कंजियआयामउण्होदएहिं जहणमा उक्कोसा मज्झिमा उक्कोसा मज्झिमा उक्कोसा
 श्रीहरिभद्रस्मरिष्ठथावकधर्मविधिप्रकरणवृत्तावर्षेतादृश एव पाठः, तथा “विशेषस्तु कलमशास्त्रिचतुर्थरसकाद्युक्तः, कूरः चतुर्थरसकादिश्च
 मध्यमः, उण्होदकादिश्च जघन्यः, गुणतश्च वही निर्जरा उत्कृष्टे, मध्यमा मध्यमे, अल्पा जघन्ये वेत्ति, एवञ्च स्थिते कलमशालिकूरः कलम-
 शालिकाधिकेनोत्कृष्ट उत्कृष्टेन यदा युज्यते तदा जघन्या निर्जरा, एकैकोत्कृष्टत्वे मध्यमा, द्वयोजेप्यत्वे उत्कृष्टा निर्जरेति, तत्पूर्वं-
 भद्रका द्रष्टव्या इति, अयमर्थो-द्रव्यरसयोर्द्वयोरुत्कृष्टत्वे जघन्या निर्जरा, एकैकोत्कृष्टत्वे मध्यमा, द्वयोजेप्यत्वे उत्कृष्टा निर्जरेति, उत्कृष्टविधेको
 ‘आर्यविलं पचल्लवापि अन्नत्थणा० सह० लेवा० उरिख० गिह० पारिहा० महत्तरा० सव्वसमाहि० वीसिरामि’ विशेष उच्यते-लेपद्रव्ये-
 णालेपो लेपालेपस्तथा-पूर्वं भाजने लेपद्रव्यं दृढीतं समुच्चिष्टं वा, ततस्संल्लिखिते भाजने अन्यमानयति न भद्र इति, तथा गृहस्थ-
 नाम-यथाचाम्ले क्षिपि विकृत्यादि पतति तदोत्कृष्टत्वे यदि शक्यते विवेक्तुं, विवेचिते वा न प्रायोग्यं स्यादित्युत्सिष्टे भद्र इति, शेषं पूर्वैवत्, X X
 संसृष्टं नाम यदि गृहस्थो लेपकद्रव्यलेपितदर्वीभाजनादिना ददाति तदेपच्छिष्टं न भद्रो, रस आलिख्यते चेत्तदा न कल्पते, शेषं पूर्वैवत्, X X
 द्वाविंशत्यभ्यधिकैका-दशवत्सरशतैस्तु विक्रमतः । अकृतैनां नभिसायुः, शिष्यः श्रीशालिधुरीणां । ११” इति नभिसायुक्तपठ्यावयकवृत्तौ,

तथा (संदेहदोलाचर्या) श्रीजिनदत्तस्मृतिभिरुच्ये-“निहिणो इह विहियायंबिलस्स कप्पति दुस्सि दब्बाणि । एणं समुच्चियमन्नं, बीयं पुण फासुयं नीरं । ? ० ४ ।” अत्र लघुवृत्तौ (८३ पृष्ठे) “एकं ‘समुचितं’ स्वशरीरस्य प्रस्तुततपसो वाऽनुकूलत्वेन वाऽनुकूलत्वेन प्रायोग्यं ‘अन्नं’ उत्तममध्यम-जप्यन्यरूपं कलमशाल्यादि, द्वितीयं पुनः ‘प्रासुकं’ त्रिदंडोत्कलितत्वेन भावकद्रव्यमस्पर्कोत्पन्नवर्णान्तरितत्वेन वाऽचित्तीभृतं, समुचित-मिति विशेषणमत्रापि योज्यते, ततश्च प्रासुकं समुचितं च नीरमित्यर्थः. तथा प्रासुकमेव, न तु सचितं, प्रासुकमपि समुचितमेव, न लघुचितं, तिलोदकयवोदकतण्डुलोदककरीरोदकसङ्करोदकसंस्वेदिमोदकं द्राक्षाखर्जूरदाडिमचिचाशुढखण्डादिधावनजलं वा, एतानि हि सुगुप्सनीयत्वेन गृहस्थैः पीयमानानि धर्मकुत्साहेतव प्रयत्यनुचितानि, यतीनां तु भिक्षाचरत्वेनोचितानि, उचितमपि नीरमेव, न तु काश्चिक्कावस्त्रावणतक्रेशुरसादीनि, तेषां हि पानकाऽऽहारत्वेऽपि शुद्ध्यहेतुत्वेनाचमनादिकार्यानिर्हत्वात्, अत एव प्रत्याख्यानचूर्णौ जल-मेवोक्तं, यथा-जावइयं उवजुज्जइ, तावइयं पायणे गहेऊणं । जलनिब्बुद्धं काउं, सुत्तव्वं एस इत्थ विही । ? ।” तथा ‘सुरे उग्गए पुरिपडं पच्चल्लवामि चउब्बिइं तिचिंधं पि आहारं असणं पाणं ताइमं साइमं अन्नत्थं सहे० पच्छन्नं० दिसा० साहु० महे० सव्व० आर्यंबिलं पच्चल्लवामि अन्नत्थं० सहे० लेवा० उल्लिखच० गिहत्थं० पारि० महे० सव्वसमा० एगासणं पच्चल्लवामि तिचिंधं पि आहारं’ इत्यादि ‘द्रव्य २ सेस सव्वनियम अन्नत्थं० सहे० महत्तरा० सव्वसमादिबच्चियागारेणं वोसिरामि’ श्रीजैसलमेरुभाण्डागारे संवत् १२१५ वर्षे लिखितपुरितकाया-मयमाचाम्लपाठः, एतावताऽऽचाम्ले सर्वत्र द्रव्यद्वयमेवोक्तं, तद्द्रव्यातिरिक्तद्रव्यनिषेधः श्रीजिनपतिस्मृतिभिरुच्युक्तः “आर्यंबिले पप्पइसुग्घु-रिया वेदभिया इड्ढरिया तक्काइ निसेहो २५ ।” भवत्पत्ते तु हीरविजयस्मृतिसादीकृतमश्रोत्तरसमुच्चये तच्छिष्यपण्डितकीर्तिविजयगणि-समुच्चिते दशममश्रोत्तराधिकारे इदमुक्तं -“आचामाम्लमध्ये शुण्ठीपरिचादिकं कल्पते तत्किं कारणेन स्वभावेन वेत्ति ? (मशः), अत्र

कारणं धिनाऽपि कल्पते इति (उत्तरं) । तथा आचामाम्लमध्ये शुण्ठीपरिचादिकं कल्पते, पिप्पलीलविङ्गादिकं च न, तत्किं शाखाक्षरैः परम्यराती वेति ? (प्रश्नः) अत्र आचामाम्लमध्ये शुण्ठीपरिचादिकं कल्पते लविङ्गपिप्पलीहरीतकीप्रमुखं पुनर्न कल्पते तत्रैतत्कारणं ज्ञायते- यल्लविङ्गेषु दुग्धभक्तं दीयमानमस्ति, हरीतकीपिप्पल्यादिकं नालिकातोऽपकं सत् शुष्की क्रियते, यथा युगन्धरीगोधूमाम्दिपृथुको राखः सत्रा- चामाम्लमध्ये न कल्पते, युगन्धरीगोधूमादिकं तु राखं सत्कल्पते, इति (उत्तरं) हीरप्रश्ने ७७ पृष्ठे), सम्भाव्यते अत्र 'शुण्ठीपरिचादिकं कल्पते' इत्युक्तः पुरातनशास्त्रोक्तमनङ्गीकुत्रिणाः स्वमतानुरागान्धकारसम्भारविष्टसधिवेकदृशो भवत्पूर्वजाः विवेकि- नामपाकर्णनीया एव भवन्ति, नहीदं शाखमनुसृत्य भवदृश्यैः प्रणीतं, तस्मादेतदुपदेशो रसलम्पटैव प्रतिभातीति x । ? । ८ ।

९--" पौषधिकग्लानानां-पौषधिकानां मध्ये ये ग्लाना-असमयाः क्षुधं सोढुमदाका इति यावत्, तेषां भोजनप्रतिषेधनं च कृतं " एतत्त्वण्डन- विधिरथं-पौषधे भोजननिषेधः केनाक्रियत ?, अस्मद्गुरुभिः श्रीजिनवल्लभमूरिभिः प्रत्युत पौषधे भोजनप्रतिपादनात्, तथाहि--" जो पुण आहारपोसही देसओ सो पुण्णे पचख्वाणे तीरिए य खपासमणुणेण सुहपोत्ति पडिलेहिये खपासमणेण वंदिय भणइ 'इच्छाकारेण संदि- सह पारावह' पोरिसीपुरिमट्टं चउ व्विहारएकासणं निव्वियमारयंयिलं वा कयं जा कावि वेला तीए पारायेयि, तओ सकत्यएण चेइए वंदिय सउझायं सोलसं वीसं वा सिलोणे काउं जहासंभवपत्तिहिसंविभागं दाउं सुहहत्पपाए पडिलेहिये नमुक्कारपुवरत्तदुहो थुंनइ " (पौषध- विधिमकरणे), परमुपधानमात्रित्येदं पौषधे भोजनमाहत्, यथप्युपधानतपसि पौषधवत् श्रीपदानिधीधे नोक्तं तथापि सपस्तगच्छीय- गीनार्थसम्मत्तया सर्वेष्वपि धर्मगच्छेषु नियतं, यथा स्वशोपधानदिनप्रमाणतया तत्स्वस्वतपोयोगविधियकरणेषु गीनार्थनिबद्धं हस्यते, x यतो महानिशीथम्वे चूर्णीं च 'दोहिं दवेहिं अंयिलं' उक्तं, न तु टोकलमगदालीपप्पडशुंठीलवणहिंशुमरिचादिचक्षुद्रव्याणि ।

तैः कार्यमाणं चोपासकैरुपलभ्यते, तथाहि—“श्रावकश्राविकाणां तु एरुस्मिन्नूपधाने अव्यूहेऽपि गुर्वाश्या अनुज्ञानन्दी विधीयमाना दृश्यते, परमेतेरहोरात्रपौषदिनानि पश्चादपि शीघ्रं सन्निशेषं पूर्णीयानी” इति श्रीमच्छन्दगच्छीयश्रीमदजितदेवसूरिनिर्मितयोगविधिप्रकरणे, तथा “पौषयग्रहणपुरस्सरमुपधानतपो विधेयमित्युपधानविधिरुच्यते” इति श्रीअभयदेवसूरिशिष्यपरमानन्दकृतसामाचारीग्रन्थे, तथा “पौषयक्रिया तु यद्यपि महानिशीथे साक्षान्नोक्ता, तथापि यथा साधोर्योगैव्वतिशायिक्रियावत्त्वं सर्वप्रतीतं तथा श्राद्धानामपि उपधानेषु विलोक्यते” इत्याचारप्रदीपे रत्नशेखरसूरिकृते (१९ पत्रे), अन्यथ पौषधे उपवासकरणमेव न्याय्यं, तथा चोक्तं समवायाद्वाक्ये (१९ पत्रे) श्रीगुरुचरणैः—“पौषधे पर्वदिनमष्टम्यादिस्तत्रोपवासोऽथक्तार्थः पौषधोपवास इति, इयं व्युत्पत्तिरेव, प्रवृत्तिस्त्वस्य शब्दस्याहारचारीरसत्काराव्रक्षचयंव्यापारपरिवर्जनेत्विति ध्येयं” अस्मद्विचारणयोपधानपौषधे भोजनं न शिष्टं, येषां पुनर्मते भोजनाभ्यनुज्ञा नेपाप्यपवादत एव, नोत्सर्गतस्तथाचोक्तं तपागच्छीयश्रीसोमसुन्दरसूरिशिष्यमहोपाध्यायेहंसगणिकृतावश्यकवालावबोधे—“वृतीयशिक्षाग्रतं पौषधोवासः, स च पर्वतिथिष्वहोरात्रं यावच्चतुर्विधाहार त्यागेन, तथा न शक्नोति चेत्तदा त्रिविधाहारपरित्यागेन, एवमप्यशक्तावपवादत आचाम्लादि समुच्चार्यं भोजनं क्रियते” इदं पौषधग्रतं, अपवादपदं ह्युत्सर्गमार्गं निक्षिप्यते, तेन भवता पौषधेऽनुक्तं भोजनं किमिति स्वीकार्यते ?, विधिपथप्रवृत्तानामस्माकं हीपात्रमदो वचः, पौषधमनुचार्यैकासनानादितपः क्रियमाणं केन वार्यते ?, अथ च भोजनं तत्रोक्तं स्यादस्मान्निर्धारितं भवति तदोत्सर्गं, परमनुक्ताभ्यनुज्ञायां तवैवेदमपत्तितं, स्वीय एव वाणो भवन्तं प्रहर्तीति न्यायः स्मारिताः १०।१।६।

पोसहिअसावयाणं, जिणभणियतिकालेदेववंदणयं । तस्य उभयं चइत्ता, मज्झणहे चैव वंदणयं १० । ७ ।

१०—“पौषधिकश्रावकाणां ‘जिनेन’ तीर्थकृता भणितं त्रिकालदेववन्दनकमस्ति, तत्र प्रातः सन्ध्यायां चेत्युभयं त्यक्त्वा, ‘चैव’ एवकारार्थं,

मायान्ते एव देवस्यवन्दनम्” इदमप्यज्ञानविवृम्भितं भवता विभाव्यते विदुषां पुरः, तत्र पौषघमध्ये श्रावकाणां प्रातः सायं प्रतिक्रमणस्यान्ते
 आदी च यशैत्यवन्दनं तद्विना कापि जीर्णशास्त्रेऽन्यच्चैत्यवन्दनं नास्ति, सम्प्रति भवद्भिः प्रातः सायं तच्चैत्यवन्दनात्पृथक् चैत्यवन्दनं
 यदादिश्यते तद्दृष्ट्या, जीर्णशास्त्राभिप्रायेण प्रतिक्रमणाद्यन्तचैत्यवन्दने चैत्यगृह पवोपदिष्टे स्तः, यदुक्तं श्रीउत्तराध्ययनेषु पद्द्विशाध्ययने
 दृष्टिकृता-“यत्र चैत्यानि तत्र तद्वन्दनं विधेयं” तथा “जइ चैश्हरे ठिया वियालियं कालं पडिक्ता अकर आवस्सए गोसे कए य
 आयस्सए चैश्ए न वंदंति ता मासलहू” इति श्रीव्यहारचूर्णौ पीठिकायां, तथा “जइ चैइयाइं अत्थि तो वंदति” इत्यावश्यकचूर्णाविधि,
 पसायता देवगृहचैत्यवन्दनव्यतिरिक्तप्रतिक्रमणचैत्यवन्दने न स्तः, आद्यन्तयोश्चैत्यवन्दनयोः सतोर्यस्वयाऽधिकक्रियोपदेशः क्रियते तत्त-
 र्बोल्यात्रं, मथ्यान्दचैत्यवन्दनं तु श्रीजिनयज्ञभस्त्रिभिरप्युक्तं पौषघविधिप्रकरणे-“तथो पउणपोरिमीए खमासमणेण संदिसाविय खमा-
 समणपुव्वमेव पडिलेहणं करेमिच्च भणिय मुहणंताणं पडिलेहिचा संभविभंडोवगरणं पडिलेहेइ, मज्झे सब्बत्थ सज्झाओ, जाव कालवेला,
 तथो जइ चैश्हरे देववंदणं न कयं ? तो तं करेइ चिइवंदणं” इति त्रिकाञ्चैत्यवन्दनं साक्षादेवाख्यातमपलप्य कोऽयं तवाधिकचैत्य-
 वन्दनाऽऽक्षेपः ? अन्यथ क्रियाविशेषादधिकं चैत्यवन्दनद्वयमभ्युपगन्तव्यं चेत् ? तर्हि साधूनामपि तपोयोगसमये तदधिकं निर्देष्टव्यमायाते,

क्रियाविशेषस्योपपत्त्यापि समानत्वात् । १ । १० । ७ ।

आयरियं गोचूर्णं, न जुज्जइ पइदुपमुहमहकिच्चं ११-१२ । इच्चइ १३ नूणकिरिया, उस्सुत्तं तम्मए पेयं । ८ ।

? ? - ? ? - ? ? “आचार्ये मुक्त्या न युज्यते प्रतिष्ठाप्रमुनं ‘गदःकृत्यं’ मदीतेस । कृत्यं, प्रमुलप्रइणान्मान्माहारेणणादिपरिमह, इत्यादि म्यूनक्रियारूप-
 सुरमुत्र श्रेयं, धादिशास्त्राद् गोचर्यादी पटलकप्रहणनिषेधादिकं मानव्यं” तदर्थयुक्तं, श्रीजिनदचम्ररिभिरुक्तमुल्लूखपदोद्भूयद्वनकुलके-“न्दवण-

परसिद्धान्तो, सुधांकलसेषु वासलेवाह । स्ररी विणा पइठं, कुणइ अ उस्तुत्तमाइयं । १७ ।” स्ररिभिर्विना प्रतिष्ठा यदि स्यात्तदा प्रतिमानां
 द्वाद्भागो अमुकसाधुनेयं प्रतिष्ठितेति साक्षात्प्रतीयेत, नासुकगच्छीयैरसुकार्थैः प्रतिष्ठितेति, दृश्यते आचार्यप्रतिष्ठिव, प्रयोगश्चात्र-प्रतिमा
 प्रतिष्ठा स्ररिभिरेव कृता भवति, तथैवास्वलप्रत्ययेन प्रतीयमानत्वात्, यद्यथैवास्वलप्रत्ययेन प्रतीयमानं तत्रैव प्रमाणगोचरतयाऽभ्युप-
 गन्तव्यं, यथा घटो घटरूपतया प्रतीयमानो घटतथैव प्रमाणगोचरोऽभ्युपगम्यते, न पटतया, तथैवेयं प्रतिष्ठा स्ररिभिरेव कृताऽध्यक्षेण
 प्रतीयते, तेन स्ररिभिरेव कृताभवति, न च दृष्टेऽनुपपन्नं नाम, न च प्रत्यक्षप्रवृत्तान्वयप्रमाणं प्रवर्त्तितुं प्रगल्भते, तदनुगामित्वात्सर्वप्रमाणानां,
 तथा श्रीउमास्वातिवाचककृतप्रतिष्ठाकल्पे-“रूप्यकचोलकस्येन, शुचिना मधुसर्पिणा । नयनोन्मीलनं कुर्यात्, स्ररिः स्वर्णशलाकया । १ ।”
 इति, तथा त्रिपष्टिशलाकाचरिते द्वितीयपर्यणि श्रीहेमाचार्या अप्यूतुः “गन्धौश्च चूर्णवासौश्च, चक्रे चिक्षेप चक्रभृत् । प्रतिमायामिवाचार्यः,
 प्रतिष्ठासमये स्वयं । १ ।” तथा जीवानुशासनदृष्ट्यावप्याचार्यप्रतिष्ठितोक्ता, तथा च तत्याठः (सुद्विते ६ पृष्ठे) “किञ्च आचार्यप्रतिष्ठाकरणे
 श्रीमदुमास्वातिवाचकसमुद्रस्ररिहरिभद्राचार्यादिरचिताः प्रतिष्ठाकल्पाः दृश्यन्ते” इति, अन्यच्च-(तत्रैव) “एमेव य सन्नीणवि, जिजाण
 पदिमाम् पटमपटवणे । मा परवाई विग्धं, करेज्ज वाई तओ विसइ । १ । कंठ्या । सावओ कोइ पढमं जिणपडिमाए पइठवणं करेइ ?”
 इति बृहत्कल्पभाव्यचूर्णि (पाठः) x x “अत्र संश्लिद्धारेणैव प्रयोजनं, तदर्थं व्याख्यानायाह-तत्प य पढमं ठवणं, पढमं णसणं भणंति
 समयविज् । पुळ्वं पइठियाए, रंइमि अणुयाण अहिगारा । १ । व्याख्या-‘तत्र’ संश्लिद्धारव्याख्याने ‘चः’ पुनरर्थः, प्रथमं स्थापनं प्रथमं
 न्यासमारोपणमिति यावत्, ‘भणंति’ जलन्ति ‘समयविदः’ सिद्धान्तज्ञाः, ‘पूर्वं’ प्रथमं प्रतिष्ठितायाः क न्यसनं?, ‘रथे’ जिनस्यन्दने
 अनुयानाधिकारात्, उक्तलक्षणद्वितोरेति गार्थः । स्यान्मतं, कथमिदं ज्ञायते? यदुतास्यायमर्थो, न पुनर्मयोक्तः, अत आह-अइ पुण

पइष्ठअथो, इवेज्ज तो महुरणयरिगेहेसु । मंगलपडिमाणंपि हु, तुम्ह मया पावइ पइठ्ठा । १४। व्याख्या—‘यदि पुन’रिति पराभिप्राया-
 श्वासनार्थः, प्रतिष्ठावलक्षणो ‘सर्थो’ऽभिधेयो ‘भवेत्’ जायेत ततो ‘मथुरानगरीगेहेषु’ मथुराभिधानपत्तनसदनेषु मङ्गलप्रतिमानामपि, न
 केवलं तत्र सम्मतानामित्यपि शब्दार्थः, हुः पूरणे, ‘शुष्माकं’ भवतां ‘मता’दभिप्रायात्प्राप्तौति प्रतिष्ठा भवत्सम्मता, अत्राप्यस्य विद्य-
 मानत्वादित्यभिप्रायः, मङ्गलप्रतिमाश्लेषे ता उच्यन्ते यासामकरणे गृहस्वोपद्रवादिकं भवति, यथाऽत्र देशरूढ्या गृहद्वारस्योपरि विनायक-
 मूर्त्तिर्वास्तुविधोपदेशात् क्रियते तथा मथुरायां गृहे गृहे पार्श्वनाथजिनप्रतिमा ब्राह्मणादिभिरपि गृहद्वारस्योपरि कार्यन्ते, यदि न
 क्रियन्ते ततो गृहाणां पतनादिकं भवति, तथा च तत्रैव कल्पे भणितं मङ्गलचैत्यमरूपणावसरे ‘महुराए नयरीए जिणपडिमाओ गिहे
 गिहे पइठ्ठविज्जंति’ प्रतिष्ठाप्यन्ते—न्यस्यन्ते इति भवतोऽपि सम्मतं, न हि तासां मिथ्यादृष्टिभिस्तत्र मम च सम्मतं प्रतिष्ठाविधानं क्रियते,
 एतदिहाकृतं—अस्य शब्दस्यात्र न्यसनमेव वाच्यं, किञ्च प्रथमशब्दस्य नैरर्थक्यं प्राप्तौति, नहो कस्या एव प्रतिपाया द्वितीया प्रतिष्ठा क्रियते
 येन तद्व्युच्छिन्नत्वे प्रथमशब्दोपादानं क्रियते, अस्मत्पक्षे तु प्रथमं स्थारोपणं संभवत्येव, पूज्यास्तु व्याचक्षते ‘अत्र करोतेर्भणनेऽपि
 कारापणं ह्ययं’ ततश्च साधुभ्यः सकाशात् श्रावकः प्रतिष्ठां कारयतीत्यर्थः, यथा उमास्वातिवाचकोक्तार्यायामस्यां ‘जिनभवनं जिनविम्बं,
 जिनपूजां जिनमतं च यः कुर्यात्, तस्य नरामरशिवसुख-फलानि करपल्लवस्थानि । १।’ अत्र कुर्यादित्युक्तेऽपि कारयेदिति दृष्टव्यं,
 नहि श्राद्धः स्वयं जिनमन्दिरं तत्प्रतिमां वा करोति, एवमत्रापि, प्रथमशब्दसाफल्यं त्वेवं कथयन्ति—नेन श्रावकेण प्रथममेव प्रतिमा कारिता,
 निशीथेऽपि कारापणस्थाने करणशब्दप्रयोगः स्थाने स्थाने प्रतिपादित एवेति गाथार्थः” श्रीजीवानुशासने प्रथमाधिकारे (९-२०-१ पृष्ठे),
 अत्र ‘साधुभ्यः सकाशात् श्रावकः प्रतिष्ठां कारयती’त्युक्त्या साधुपदं श्रावकप्रतिष्ठाप्रतिषेधपरं “गिहीणसुचिआ जिणपइठ्ठा”

इत्युत्सृजमित्युवतेः, न साचार्य्यप्रतिष्ठाप्रतिषेधपरं, साधुशब्देनात्र आचार्य एव ग्राह्यो, न तु सामान्यमुनिः “व्याख्यानतो विशेषप्रतिपत्तिः, नहि सन्देहादलक्षण”मिति महाभाष्योक्तैः, तस्यैव च प्रतिष्ठाविधायिभूमिभ्रमन्त्रसद्भावात्, न तं विना चैत्यप्रतिष्ठोपदिष्टाऽस्ति शिष्टैः, सुरिर्हि साधुत्वं न व्यभिचरति, शिशुपात्वे वृक्षत्ववत्, अपरं गौतमपृच्छाढीकायामुक्तं “देवाहिदेवपट्टिमं, पहाणसिरिवंढद्वारुणा तेण । जह दिहं कारवियं, तो एवमुत्ता महामचा । १। देवाहिदेवपट्टिमं, एवं नवकारियं पइहेही ? । को नाय तं पइ इयं, तयणु अमवेहिं विन्नत्तं । २। अह रायणिहे देवाहिदेव आणं पट्टिच्छवि इहेव । सो वंभरिसी कविलो, चिहइ नयरीइ तुह आणा । ३। एस सियंवरपवरो, केवलनाणी मुणी संयंशुदो । तुह पट्टिमाइ पइहं, करिही पुण्णोदओ अह हि । ४। तोऽवंति पहु अज्झ-त्थिएण कविलेण मुणिययंसेण । पट्टिमा पइहिया सा, जहाविदानेण तत्थ संयं । ५।” एतावताऽपि श्वेताश्वरप्रवरस्य केवल्लिन एव प्रतिष्ठा शोक्ता, न सामान्यसाधोरिति । १। १। १।

१२-१३ ‘सुरिभन्तरेण मालारोपणं न युज्यते तदुत्सृजं’ तदप्यसत्, सुरिरेव महानिधीये गुरुशब्देनोक्तस्तथाहि “तओ जगगुरूणं जिर्णिदाणं पूणदेसाओ गंधटाऽमिलाणसियमभुदामं गहाय सहथेणोभयत्वंधेसुमारोवयमाणेणं गुरूणा णिरसंदेहमेवं भाणियवं, जहा-भो भो जम्यंतरसंचियगुरूणपभ्भारसुलद्धसुविदत्तसुलद्धमणुयभमदेवाणुणिया ! उइयं च नरयतिरियाइदारं तुज्झं ति, अंअणो य अजसकिची-नीयागोत्तकम्मदित्सेसाणं तुमं ति” इत्यादिना पाठेन फलोपदेश गुरुराचार्यः एवेत्यर्थोपपत्त्या विदन्नपि किमपलपसि ? कदाग्रह प्रस्तः, तस्मात्स्वीकुरु मालारोपणमाचार्यकृतमेवेति । तथा आदिपदाक्षिप्तपट्टिकाग्रहणरूपमुत्सृजं x प्राशुक्तासकल्याऽविहारप्ररूपणाधिकारे पञ्च-ल्लिीविवरणोक्ताचरणद्वारेणैव मतिक्षिप्तमिति साधुक्तं । १ । १२-१३ । ८ ।

xजीवपत्तनादिविधायिनी घटक्षोर्ली विना केवलोष्वादिपट्टेन ये जलमानयन्ति तज्झोलियग्रहणनिषेधोत्सृजं स्वकीयं मूढेन किं न दर्शितं?

अह वीयमहिअकिरियं, रयणीपोसहियरत्तिअवसाणे । सामइयं कायव्वं?, इय भणियं तेण मूढेण । १९।
 १४-“अथाधिकक्रियाकरूपसुरसूत्रं, तथाहि-‘रयणीपोसहियरत्ति विभक्तिलं प-ब्रजनीपौपधिकेन रात्रिपञ्चिमग्रहरे सामायिकं कतंव्यमिति तेन
 मूढेन मणितं” तदपि महाभोहममादिप्रलपितमार्यं, यतो नाधिका क्रिया क्रियतेऽस्माभिः, यथोक्तक्रियाकरणे दूपकत्वं भवतो दोषायैव,
 पौपधिकस्य पथिमरजन्यां सामायिकग्रहणविधिस्यं श्रीजिनबल्लभसूरिभिः पौपथविधिमकरणे प्रोक्तं “तओ राइए चरमजामे उठ्ठिऊण
 इरियावहियं पढिक्कमिय सक्कथएण चेइए वंदिय पुत्ति पेहिय नमुक्कारपुव्वं सामाइयमुत्तं कट्टिय संदिसाविय सज्झायं कुणइ, जाव पढिक्कम-
 णयेला, तओ उ पुषविहिणा पढिक्कमिय पढिलेहणाइयं करेइ” इति, तथा पञ्चाशकचूर्णावपि “तओ राइए चरमजामे उठ्ठिऊण इरियावहियं
 पढिक्कमिय पुव्विव पोत्ति पेहिय नमुक्कारपुव्वं सामाइयमुत्तं कट्टिय संदिसाविय सज्झायं कुणइ” इति, तथा श्रीजिनभसूरिभिर्विधि-
 प्रणामपशुवतं “तओ पच्छिमरयणीए उठ्ठिय इरियावहियं पढिक्कमिय कुमुमिणदुस्सुमिणकाउस्सगं सयउस्सासं मेहुणसुमिणे अहुत्तरस-
 यउस्सासं करिय सक्कथयं भणिय पुच्चुत्तविहीए सामाइयं काउं सज्झायं संदिसाविय ताव करेइ जाव पढिक्कमणवेला” इति, एवंविधे रात्रि-
 पौपधिकस्य सामायिकग्रहणयिथौ विद्यमाने कथं तन्निपेयमुखो भवसि?, अन्यच्च युक्तिरप्यत्र युक्तोच्यते-गतारात्रेमुहूर्त्तेऽवशिष्ट एव तेन
 सामायिकानुगतं पौषं जगृहे, सामायिकस्य च जघन्यतोऽवस्थानं मुहूर्त्तमात्रं, ध्यानशतके ध्यानस्यैतत्कालपानस्येनोक्तत्वात्, उल्लृष्ट-
 तस्त्वष्टी याभान् यावत्, ततोऽस्यां पौषधिकरात्री मुहूर्त्तविशिष्टायां सामायिकपूर्णता वृत्ता, ततः पूर्वसामायिकावधौ पूर्णं पुनः सामायिकं
 यदि गृह्णीते तदा न्याय्यमेव, पूर्वदिनमाश्रित्य यदि पौषं जिघृक्षुर्भवति तदा पौषमपि गृह्णन्तु, पौषग्रहणसमयस्तु मुहूर्त्तविशिष्टरात्रि-
 भाग एवोत्सर्गतो, यदि तेन च पौषं न गृह्णीतव्यं तर्हि पूर्वगृहीतपौषं प्रातरपर्वण्यपि पारयंतु, तत्समय एव तत्पारणविधेरुक्तत्वात्, ग्रहणं

तु पूर्वण्येय प्रीपथस्य, पूर्वगृहीत प्रीपथावस्थानं त्वर्षण्यपि पारणमपेक्षते इदं तु मासद्विकमुक्तं, यद्गथायान्ते भवता मृदुत्वमज्ञानिना प्रतिपादितं श्रीजिनवल्लभसूरीणां तत्रवैवायातं तस्वतः । २।१।१५।

सामाहयं छुणंतस्स, नमुकारतिअदंडकउच्चरणं २-३ । उवहाणुव्वहणं ४ पुण, जइणो गिहिणोव्व इहमऽहिअं । १०।

१५-१६-“सामायिकमुल्लक्षणत्पीर्यं कुवतं: धादस्य नमस्कारत्रयपूर्वकं दण्डकोच्चारणमर्थत्रिवारमिति” युक्त्यागमविरुद्धत्वेनेदमपि खण्ड्यमानं शृणु-सामायिकमतं गृह्यता आयकेण जू(जी)णैव्यावश्यकस्यावश्यकचूर्णिप्रमुखग्रन्थेषु ‘नमस्कारोच्चारणं पुरा क्रियत’ इत्युक्तं नास्ति, तथापि सम्प्रदायादविक्रान्तेषु ग्रन्थेषु सामायिकप्रीपथस्वीकारे नमस्कारपूर्वकता दृश्यते, तथा चोक्तं प्रीपथत्रिविधप्रकरणे “इच्छा-कारेण संदिसह पोसहसहपत्तियं पडिलेहेमि त्ति भणिय वीयखमासमणपुव्वं पुत्ति पडिलेहिय खमासमणेणं पोसहं संदिसाविय वियखमासमणेणं ‘पोसहे ठामि’त्ति भणित्ता खमासमणं दाउं उद्धट्ठिओ ईसिमोणयकाओ गुरुवयणमणुभणंतो नमुक्कारमुच्चरिय. भणिय ‘करेमि भंते ! पोसह’मित्यादि पुणो पोसहेव सामाहयसुहसुत्तिं पेहित्ता खमासमणेण सामाहयं संदिसाविय वीयखमासमणपुव्वं ‘सामाहए ठामि’त्ति बुनुं खमासमणदाणपुव्वं उद्धावणयगतो पंचमंगलं कट्ठित्ता भणइ-‘करेमि भंते ! सामाहयं, सावज्जं जोग’मित्यादि.” एवं सर्वगच्छेच्चपि नमस्कारपूर्वकता दरीदृश्यते, अन्यच्चावश्यकदृष्टदृष्टौ (८३२ पत्रे) सामायिकमुच्चरता “एताए विभीए गत्ता त्तिविधेण णभिऊण साधुणो पच्छा सामाहयं करेत्ति-‘करेमि भंते ! मापाहयं सावज्जं जोगं पच्चल्लामि दुविऽ त्तिविहेणं जाव साहू पज्जुवासाभि’त्ति” एवं “वोत्तिरती”-त्यादिना, तथा पञ्चाशकृत्ताव्येवं-“अनेन विधिना गत्वा त्रिविधेन साधुत्त्वा सामायिकं करोत्ति-‘करेमि भंते ! सामाहयं सावज्जं जोगं पच्चल्लामि जाव साहू पज्जुवासाभि दुविहं त्तिविहेण”मित्यादिना (२३ पत्रे), तथा आवश्यकचूर्णं (सुद्धितायां उतराद्धं २९९ पृष्ठे)

“एताए विहीए गंता तिविहेण साहुणो णभिऊण पच्छा साहुसखिलपं सामाइयं करेति ‘करेमि भंते ! सामाइयं सावज्जं जोगं पच्चल्लामि दुविहं तिविहेणं जाव साहू पज्जुवासामि’त्ति काऊण, जइ चेइयाइं अत्थि तो पढमं वंदती’त्यादिना, तथा नवपदविवरणे (२४३ पत्रे) श्रीयशोदेवोपाध्यायैः ‘‘आगतश्च त्रिविधेन साधून्नमस्कृत्य तत्साक्षिकं सामायिकं पुनः क्रोति-करेमि भंते ! सामाइयं सावज्जं जोगं पच्चल्लामि दुविहं तिविहेणं जाव साहू पज्जुवासामी’त्यादिना, च पाठेन ‘‘सामायिकं करोती’त्युक्तं, अत्र बहुत्वं न दर्शितं, यद्गशात्रित्वे पर्यवसानं भवति ‘कपिञ्जलाधिकरण’न्यायेन, तथापि व्यवहारसिद्धान्ते चतुर्थोद्देशके (५८ पत्रे ३०९ भाष्यगाथायाः) ‘‘सामाइयं तिगुणमद्दु गहणं चे’’ति पाठव्याख्यायां तट्टीकाकारिभिः श्रीमलयगिरिभिर्दीक्षाग्रहणादीं (‘‘त्रिगुणं-त्रीन् वारान् सामायिकमुच्चारयती’त्यनेन) त्रिः-कृतः सामायिकोच्चारणं दर्शितं, तथा निसीथचूर्णौ ‘‘एवं अहा(दायं)जायं वामपासे त्रियस्स आयरिओ भणेइ ‘इमस्स साहुस्स सामाइयस्स आरुहावणं करेमि काउसगं’ अन्ने भर्णति ‘उच्चारणं करेमि काउसगं’ उभयधावि अचिरुद्धे, अन्नत्पूससिष्णं जाव वोसिरामि त्ति, लोगस्सुज्जोयगरं चित्तेत्ता ‘नमो अरिहंताणं’ पाठेत्ता पच्छा पवावणउज्जेण समं सेहो सामाइयं तिखुत्तो कट्टइ’’ एवमिहापि, यथा साधोस्त्रिः-कृतः सामायिकोच्चारणं निर्दिष्टं तथा श्रावकस्यापि तदनुगामिक्रिशाकरणस्योपदेशेन त्रिःकृत्यः सामायिकोच्चारणं घटत एव, ब्रतीच्चारण-विधिस्तु सर्वेषां सम एव बोधव्यः, सम्यक्त्वशीलव्रताद्युच्चारं त्रिःकृतः पाठोच्चारणं भवत्पूर्वजैरभ्याहृतमेव, अणं यत्र सामान्यतः ‘सामायिक-मुचरती’त्युक्तं तत्रापि त्रीणि सामापिकानोत्पत्तीयै. तथा चोक्तमोत्रनिर्घुत्तौ (८३ पत्रे) ‘‘सामाइय उभयकायपडिलेहा’’ इति पाठे सामान्यतः सामायिकशब्द उक्तः परं वृत्तिकृता श्रीद्रोणाचार्येण ‘‘सामाइय त्ति-सामायिकं वारन्नयमाकृप्य स्वपिती’’ति व्याख्यातं, तथोत्तराध्ययनेषु पइविंशेऽध्ययने (बृहद्बृत्ती ५४५ पत्रे) मतिक्रमणाध्ययनाधिकारे ‘‘काउस्सगं तओ कुज्जा’’ अवं पाठस्सु सामान्यतः कायोत्सर्गाभि-

धार्थ्यपि टीकाकृता “ कायोत्सर्ग-चारित्रदर्शनथुतज्ञानशुद्धिनिमित्तं व्युत्सर्गत्रयं, जातावेकवचनं, ततो-गुरुवन्दनादनन्तरं कुर्या ” इति व्याख्यातस्तद्दत्रापि सामान्यतः सामायिकाभिधानेऽपि सम्प्रदायात्रित्वमवसेयं, तथा यदा रात्रिपौषधिकश्रावकेभ्यः शयनाभ्यन्तुंशाऽवसरे सामायिकत्रयोधारं कर्तव्ये सामायिकदण्डकत्रयपुश्चार्थते तदा सदा सामायिकत्रयसुच्चार्यते ? , तथा श्रीजिनवज्रभृत्तिसिद्धिः सामायिकाधिकारे “ पंचममलं कट्टिता भणइ-करेमि भंते ! सामाइयं ” इत्यादि पाठे पुरा नमस्कारकथनपाठस्तथाऽऽवश्यकृष्टपाद्यनुसारेण सामायिकदण्डकपाठश्च पठितेस्तदभिप्रायस्तु तदीयैश्चिद्यैरेवावसीयते, न परे; अत एव तदपेक्षया युवापर्येस्तत्पट्टमकाशनमभाकरमार्थैः श्रीजिनपतिस्वरिभिरप्युक्तं “ पट्टिकमणमाइसु सामाइयदंदगो नंवकारो य वारतिगं भणिज्जइ ” इति गुरुपारम्पर्यमाकल्पयित्वा श्रीजिनपतिस्वरिभिरणीतसामायिकनवकारत्रयसाक्षादवलोकनरूपहेतुना श्रीजिनवज्रभृत्तिसिद्धिणां तत्रित्वमणयनाभिप्रायोऽनुमीयते, धूमेन क्षितिपरकन्धरायां विभावसुमतिमानवत्, न च गुरुश्रित्ययोरभिप्रायो विसंवदतीति, एवं श्रीजिनमभृत्तिसिद्धिरुणमभृत्तिसिद्धिमहाभुवः सामायिकदण्डकपाठे इदमेव लिख्यतेस्म, तेन नात्र दोषकणिकासम्भव इति, एवमुपलक्षणोपात्तपौषद्यग्रहणेऽपि सामान्यपाठमन्योपय न व्यामूर्धभविष्यं, पूर्वनिर्दिशितोयनियुवत्युत्तराभ्यनाद्यवयवपाठव्याख्यावदत्रापि नमस्कारत्रयं पौषद्यदण्डकत्रयश्च व्याख्येयं, अतत्वाविशेषात्, एकत्र दृष्टो न्यायः सर्वत्रापि प्रवर्तते इति, तरुणमभृत्तिसिद्धिग्रन्थकारकृतग्रन्थेषु तथा दर्शनाच्च x । २। २-३।

१७-१८-“ यतेर्गृष्टिण इवोपघानोदहनमिहाधिकं, उपलक्षणात्प्रतिदिवसं विशेषतः पाक्षिकचतुर्मासाद्विपर्वदिदसेषु च जलच्छटाक्षेपादिना ग्रीवाचार्येण योख्यं ” तत्र सांशादुपयोगानविधेर्विदुवतव्यत्वात्पत्रवत्त्वस्य ‘सूचीकटाह’न्यायेनोपलक्षणपदाक्षिसजलच्छटाक्षे-

x अधिककियोत्सर्ग अस्यैव नवीनमतेन अस्य मते चैत्यवन्दनद्वये “ वारिज्जइ जइवि निआणादि ” गाथात्रयाधिकपठनादिकं श्रेयं ।

पादेः परिहारविधिस्त्वयं-इदंश्च ते उन्मत्तवालजल्पितप्रायं वचो न विद्वन्मनोरञ्जनाय प्रवर्तते, न चायं प्रतिदिवसं विशेषतः पाक्षिक-
 चतुर्मासकादिपूर्वदिवसेषु च जलच्छटाक्षेपेणास्मदीयेषु सामाचारीग्रन्थेषु प्रोक्तोऽस्ति, यदालोक्य तमस्मानाक्षिपसि, च्छुस्त्रिवारण-
 श्रीचाचारप्रवृत्ती तु सदाचाराणामनिषिद्धे एव स्तः, ये पुनर्मलिनवृत्तव्यः शीचनानामपि न सहन्ते ते तथा प्रवर्तन्तां, कस्तान् सत्पक्षान्तः
 क्षिपतीति शौचाचाराचरणेन यद्युत्सृष्टं स्यात्तदा सिद्धान्ततपोयोगाधिकारे (x “ तवर्तवसीसं.सपलोहद्विय(?)लडिदचम्मरुहिराणं
 नर्दन्तं संकेसऽद्विष्टुक्कसश्चिओहडावणऽर्यं करेमि काउस्सग'मिति पठनं तदपनयनमपि कार्यं न स्यात्तच्च व्याख्याप्रज्ञप्तीपठनसमये
 स्पष्टतयोपदिष्टमस्ति, तवापीदं सम्मतमेवेति) । तथा गृहिण उपधानवहनमस्ति, न यतीनां, तदप्यसमीक्षिताभिधायित्वं स्वस्य स्वैरेव वाक्यैः
 प्रणयसि, (अरित)साधोर'गुंपधानेवहनंसेदस्तथाहि श्रीआचंरमदीये (?९ पत्रे) “तदेवं साधुभिः श्राद्धैशोपधानतपोऽंशयकृत्यतया समस्ता-
 न्यतपोभ्यः प्रथममेव सम्यगारार्यं, निर्वाहार्थं बहुगृहकृत्यादिवैयग्रयेण प्रमादादिना वा ये उपधानं नोद्धहन्ते तेषां नमस्कारगुणनदेव-
 चन्दनेर्यपिधिकीप्रतिक्रमणादिजन्ममध्ये कदापि न शुद्धयतीति, भवान्तरे तेषां तल्लाभोऽपि दुस्सम्भवो, ज्ञानविराथकानां ज्ञानदुष्प्राप्यतायाः
 प्रतीतत्वात्, तेन ज्ञानाराधनार्थिभिरुपधानविधौ सर्वशक्त्या यतनीयं” तथा योगविधिमकरणेऽपि-“तथा ये शक्तिमन्तो घृतिमन्तश्च ते
 पश्येतांगुपधानानि तत्र पूर्वभणिततपोभिरेव विच्छेदमकुर्वाणा वदन्ति, अन्ये त्वन्येन तपसा सान्तरमप्येतत्परिमाणं तपः पूरयन्तितरां,
 साधवः पुनरुपधानमध्ये चिहृतिं न गृहन्ति, द्विभक्तमेकपक्तं वा, आलोचनापाक्षिकादितपोमध्ये न लगति. किञ्च श्राद्धः श्रद्धालुविशुद्ध-

* x एतत्काँडंसस्थपाठस्थाने-“योगवाहिनां स्वाध्यायकारिणां च साधूनामशुचिरुधिरामिपास्थ्यादीनामपि दूरापसारणं न भवेद्यमपि
 शौचाचार एव, सोऽपि निषिद्धो भवतु, भवत्पूर्वजैश्च तदपनयनं योगविधिमकरणेऽभ्युपगतमिति” प्रत्यन्तरे पाठान्तरम् ।

मनाग्न्याविशयः प्रकृतिरिति द्विमक्तादिनाप्युपधानत्पः पूर्यति, यतः “ एकेण सुद्धअच्छंइविलेण इयेरेहि दोहि उववासो । नवकार
नरिइएहि, पग्ग्यान्तीसाउ उववासो ।१। आयरणाओ नेयं, पुरिपट्टिदि सोलसेहि उववासो । एक्कासणगा चउरो, अठ्ठ य विक्कासणा
तार न ।२।” इत्यादि नन्द्यां भणितं, विनोपेणासो सावधव्यापारं विरुधां रीद्रध्यानञ्च परिहरन् विश्राममकुर्वन् अत्यन्तसुपयानत(स्त)पः कुर्वते,
दा उक्ते- “ भग्वाचारो विगहाइ, वज्जिओ रुद्धक्षाणपरिसुओ । विस्तामं अकुणतो, उवहाणं कुणइ उवउत्तो ।१।” तथा “ निखिल-
नपस्कागापुपयानानिथामरएनानन्तरं पग्ग्यासमध्ये प्नेपामनुज्ञानन्दी विधीयमाना विलोक्यते, श्रावकश्राविकाणां तु एकस्मिन्नुपधाने
प्रच्युटेऽपि गंरुक्क्या अनुज्ञानन्दी विधीयमाना दृश्यते, परमेतैरहोरात्रपीपथदिनानि पश्चादपि शीघ्रं सविशेषं पूरणोयानी” इति साधो-
रपुपयानरएनमाख्याते, तदन्तरे नमसि विचित्रचिधवित्चनमिध कस्य नाम न हास्यावदं साधूपयाननिषेधविकल्पनं ? ।२।४-५।१०।

अह अजहदुणकिरिया, तइयं उस्सुत्तमत्थि दुत्थमए । काऊणं सामइयं, इरियावहियापडिकमणं ? ।१? ।

१०-“ भग्वाययाप्याअक्रियाकरुमुग्ग्यं दुःखमणे-उत्तरमत्ते, वत्तं इति गम्यं, तथाहि-सामाधिकं कृत्या र्थ्यावधिकीप्रतिक्रमणं, अयथा-
अगल्लं च र्थ्यागपत्ताइया मयति तथाहि र्थ्यायाः र्थ्यां सामाधिकरुत्ताएवृत्तमयः सामाधिकस्य च र्थ्यानं र्थ्याप्रतिकाल्यनन्तरः समयः
तयं विरुत्तत्वात्पण्णेयं, एयमभेप्रि” * अत्रैतद्वृत्तिरुत्ता गुत्रे ‘अस्ती’ति क्रियायां विद्यमानायां ‘वर्त्तत इति गम्यं’मित्यलेखि तत्सूत्र

* आरदपत्तुगिटीकाकारादिपूर्वाचार्यैः प्राक् ‘करेमि भते !’ इत्यादिना सावधपापमलवर्जनं पश्चादीर्यावधिक्या शुद्धि विधाय
जातोपनगुरुवन्दनपठनादि महानिशीयेऽपि धैर्यवन्दनसञ्ज्ञापव्यानादि प्रोक्तं तदप्यनेन खरीजेन दुःस्यवराकमलंठेन अय-
यास्मानक्रियेत्युक्तं भणितं ।

पाठमनवलोचयैव, “स्थालिपुलाक”न्यायेन यथा तव स्वयं साक्षादुक्तैऽपि न प्रत्ययस्तथाऽन्यत्राप्यन्यथाऽवस्थिते वस्तुन्यन्यथा प्रत्ययः
 सर्वत्राप्यवगम्यते, तत्रायं खण्डनप्रकारः-सामायिकं कृतवैधेयप्रतिक्रमणं सर्वशास्त्रेषु पश्यतोत्पत्तीयभूय मा त्तिष्ठ, तथा आवश्यकदृष्टदृष्टौ
 श्रीहरिभद्रसुरिकृतायां तथा आवश्यकचूर्णौ तथा नवपद्मकरणदृष्टदृष्टौ तथा श्रावकप्रवृत्तीष्टौ तथा श्रावकप्रवृत्तीष्टौ तथा श्रावकप्रवृत्तीष्टौ
 विधिप्रकरणे तथा योगशास्त्रदृष्टौ तथा श्रीहरिभद्रसुरिकृतपञ्चाशकदृष्टौ (श्रीखरतरगच्छगगनाङ्गणनभोमणिश्रीमदभयदेवसुरिकृतायां)
 तथा श्रावकदिनकृत्यदृष्टौ तथा धावकदिनकृत्यसूत्रे तथा पञ्चाशकचूर्णौ सामायिकपाठादन्वैवेर्यापाठो दृश्यते, तत्रावश्यकदृष्टदृष्टि(पत्र
 ८३२ गत) पाठस्त्वयं “इह सावगो दुविधो-इद्विप्रचो अणिद्विपचो य, जो सो अणिद्विपचो सो चेश्यवरे साहुसमीत्रे वा घरे वा पोसइ-
 सालाप वा जत्य वा विसमइ अच्छति वा निवावारी सवत्य करेति, तत्य चउसु ठाणेसु णियमा कायवं-चेश्यवरे साधुमूले पोसइ-
 सालाप घरे आवासणं करेत्तो च्ति, तत्य जइ साहुसगाते करेति तत्य का विधी १, जइ परं परभयं णत्थि जइनि य केणइ समं विवाओ
 णत्थि जइ कस्सइ ण धरेति मा तेण अंछवियच्छियं कज्जिहि च्ति, जइ य धारणं दहूण ण गिण्हइ, मा भंदिहि च्ति, जइ वावारं ण
 वावारेति, ताहे घरे केव सामाइयं काऊण वचति एवं-पंचसमिओ तिगुचो इरियाए उवउचो जहा साहू भासाए सावज्जं परिहरंती,
 एसणाए कइ वा लेहुं वा पडिलेहिउं पमज्जिउं, एवं आयाणे णिल्लेवणे खेल्सियाणए ण विगिचति, विगिचंती वा पडिलेहेति स
 पमज्जनति य, जत्य चिहति तत्यवि गुत्तिणिरोहं करेति, एताए विधीए गत्ता विविधेण णमिऊण साधुणो पच्छा सामाइयं करेति-
 ‘करेमि भंते ! सामाइयं, सावजनं जोगं पच्चल्लामि, दुविहं विविहेणं जाय साहू पज्जुवासायि’ति काऊण पच्छा इरियावहियाए पडिक्कमि,
 पच्छा आलोएत्ता उंदति आयरियादी जइारायणिया, पुणोवि गुहं वंदिता पडिलेहिचा णिधिओ पुच्छति पट्ठति वा, एवं चेश्याइएसुवि,

नया सगिरे पोसासालाए वा आवासए वा तस्य णवरि गमणं णत्थि । जो इहीपत्तो सो सविट्ठिए एति, तेण जणरस अत्था होइ, आदिया य साहुणो सुपुरिसपरिग्गहेणं, जति सो कयसामाइओ एति ताथे आसहत्थिमादिणा जणेण य अधिकरणं वट्ठति, ताथे ण करेति, कयसामाइएण य पाएहि आंगंतब्बं, तेण ण करेति, आगतो साधुसमीधे करेति, जइ सो सावओ तो ण कोइ उट्ठेइ, अह अहाभइओ एति ता पूया कया होउ चि भण्णति, ताहे पुच्चरइयं आसणं कीरइ, आयरियाणं उट्ठिया य अच्छंति, तस्य उट्ठमणुहेते दोसा विभामियब्बा, पच्छा सो इहीपत्तो सामाइयं करेति अणेण विधिणा—‘करेमि भंते ! सामाइयं सावज्जं जोगं पच्चल्लवामि दुविहं तिविहेणं जाय नियमं पज्जुवासामि’चि, एवं सामाइयं काऊण पडिक्कतो वंदिता पुच्छति, सो य किर सामाइयं कुणंतो मउढं अबणेति कुंडलाणि णामसुइं पुफ्तं बोलपावारगमादी वोसिरति” इत्येवं श्रीहरिभद्रसूरिभित्तुर्व्यपि स्थानेषु सामायिकाधिकारे ऋद्धिमाप्तानृद्धिमाप्तयोः धादयोः सामायिकदण्डफपाठादव्यवहिन एवेयपिथिकापाठः स्पष्टीकृतः, तथा आवश्यकचूर्णिपाठेश्चस्त्वयं (सुद्वितायासुचराद्धं २९९ पृष्ठे) “एताए विधीए गंता तिविहेण साहुणो णमिऊण पच्छा साहुसखिलयं सामाइयं करेति. ‘करेमि भंते ! सामाइयं, सावज्जं जोगं पणल्लवामि, दुविहं तिविहेणं जाय साह पज्जुवासामि’चि काऊण, जइ वेइयाइं अत्थि तो पढमं वंदति, साहुणं सगासातो रयहरणं णिसिउरनं या मगति, अह यरे तो से उवगहिंयं रयहरणं अत्थि, तरस असति पोत्तस्स अंतेणं पमज्जइ, पच्छा इरियावहियाए पटि- कपति, पच्छा आलोएत्ता वंदति आयरियादी जहारायणियाए चि” तथा (श्रावकधर्मकरणवृत्तौ) “चैत्यालये स्वेः निशान्ते, साधूना- मन्तिहेऽपि वा । कार्यं वीर्यशालायां, श्राद्धेऽस्त्रिधिना सदा । १। व्याख्या—‘चैत्यालये’ विधिचैत्ये, ‘स्वे निशान्ते’ स्वयुहेऽपि विजनस्थाने इत्यर्थे, (‘साधूनामन्तिके’) साधुसमीधे, पोपो ज्ञानादीनां धीयतेऽनेनेति ‘वीर्यं’ पर्वानुष्ठानं, उपलक्षणत्सर्वधर्मानुष्ठानार्थं ‘शाला’युहं-

पौपथशाला, तत्र वा तत्सामायिकं कार्यं श्राद्धैः, सदा-नोभयसन्ध्यमेवेत्यर्थः, कथं?, विधिना-स्वमासमर्णं दाडं 'इच्छाकारेण संदिसह भगवन्! सामाइयसुहपत्तिं पढिलेहेमि'त्ति भणिय वीयस्वमासमणपुब्बं पुत्तिं पढिलेहिय स्वमासमणेण सामाइयं संदिसाविय वीयस्वमासमणपुब्बं 'सामाइए ठामि'त्ति वुत्तुं स्वमासमणदाणपुब्बं अद्धावणयगतो पंचमंगलं कट्टिचा करेमि भंते! सामाइयं, सावज्जं जोगं पचख्वामि, जाव नियमं पज्जुवासाभि दुविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि तस्स भंते! पढिक्कमामि निंदामि गरिठामि अप्पाणं वोसिरामि'त्ति सामाइयसुत्तं भणइ, तओ पच्छा इरियावहियं पढिक्कमइ'इत्यादि पूर्वस्वरिनिदिष्टविधानेन, अत्र इर्यापथिकी मत्तिकम्येव सामायिकसुत्रोच्चारणं यत्केधिदाचक्षते तत्सिद्धान्तोत्तीर्णं, यत उक्तं आवश्यकचूर्णिबृहद्बृहत्पादौ- 'करेमि भंते! सामाइयं सावज्जं जोगं पचख्वामि दुविहं तिविहेणं जाव साहू पज्जुवासाभि'त्ति काऊण x x पच्छा इरियावहियाए पढिक्कमइ'त्ति, इच्छाइणायब्बं." तथा "आवश्यकचूर्णयुक्तसामाचारी स्त्रियं-सामायिकं श्रावकेण कथं कार्यं? तत्रोच्यते श्रावको द्विविधोऽनृद्धिमास ऋद्धिमासश्च, तत्राद्य-श्रैत्यगृहे साधुसमीपे पौपथशालायां गृहे वा, यत्र वा चित्तं विश्राम्यति तिष्ठति वा निर्व्यापारस्तत्र करोति, चतुर्षु स्थानेषु नियमेन करोति-चैत्यगृहे साधुमूले पौपथशालायां गृहे वाऽऽवश्यकं कुर्वाण इति, एतेषु च यदि चैत्यगृहे साधुसमीपे वा करोति, तत्र यदि केनापि सह विवादो नास्ति. यदि भयं कुतोऽपि न विद्यते. यदि कस्यापि किञ्चिन्न धारयति. मा तत् आकर्षापकर्षो भूतां, यदि वाऽधगर्णमवलोक्य न गृन्हीयान्मा भाङ्गीयान्मा भाङ्गीदिति बुद्ध्या. यदि वा गच्छन्न किमपि व्यापारं व्यापारयेत्तदा गृह एव सामायिकं गृहीत्वा चैत्यगृहं साधुमूलं वा, यथा साधुः पञ्चसमितिसमित्तिखिण्डसिगुप्तस्तथा याति, आगतश्च त्रिविधेन साधून्मस्कृत्य तत्सांक्षिकं सामायिकं पुनः करोति. 'करेमि भंते! सामाइयं, सावज्जं जोगं पचख्वामि, दुविहं तिविहेणं जाव साहू पज्जुवासाभि'त्यादिमूत्रमुच्चार्य तत् इर्यापथिकी

प्रतिक्रामत्यागमनं चालोचयति, तत आचार्यादीन् यथारत्नाधिकृतयाऽभिवन्द्य सर्वसाधूनुपयुक्तोपविष्टः पठति पुस्तकत्राचनादि वा करोति, चैत्यगृहे तु यदि साधनो न सन्ति तदेर्यापथिकीपनिक्रमणपूर्वमागमनालोचनां विधाय चैत्यवन्दनां करोति, ततः पठनादि विद्यते, सायसुइभाषे तु पूर्व एव विधिः, एवं पीपथशालायावपि, केवलं यथा गृहे आवश्यकं कुर्वाणो गृह्णाति तथैव गमनविरहितं, न चावश्यकं भ्रातृकस्य न सम्भतीति वाच्यं, 'समणेन सावरेण य, आवस्सकायव्वं हवइ जम्हा' इत्यादिवचनप्रतिष्ठितत्वादस्य, सुखवस्त्रिका प्रत्यु-
पेक्षपुंश्च सर्वत्र सामायिकं साध्यादिसमीपे विधिना ग्राह्यमिति । ऋद्धिमाप्तस्तु चैत्यगृहं साधुमूलं वा महद्भवेति, येन लोकरथास्था-
प्रापये, चैत्यानि सायवथ सत्पुरुषपरिग्रहेण विसेपूज्या भवन्ति, पूजितपूजकत्वाल्लोकस्य, अतस्तेन गृह एव सामायिक्रमादाय नागन्तव्यं
अधिररणभयेन हस्त्यन्वायनानयनसद्भात्, आयातथ चैत्यालये विधिना प्रविश्य चैत्यानि च द्रव्यभावस्त्वेनाभिटुत्य यथासम्भवं
सायुसमीपे सुखपोतिकाप्रत्युपेक्षणपूर्वं 'करेमि भंते ! सामाइयं सावज्जे जोगं पचख्लामि दुविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि
न कारवेमि ज्ञाव नियमं पज्जुवासामी'त्याद्युच्चार्यैर्यापथिकीं प्रतिक्रम्य यथारात्रिकतया सर्वसाधून्वाभिवन्द्य प्रच्छनादिकरोति" इति पञ्चा-
पिक्रमादसद्वत्तव्यं विदित्वायामोक्तेऽगच्छीयककृत्यरिस्तन्तानीयोपाध्यायपशोदेवविरचितायां नवपदमकरणवृत्तौ (सुद्धितायां २४३तमे पत्रे)
तथा श्रावकप्रतिक्रमणपूर्णावपि चन्द्रगच्छीयश्रीविजयसिंहाचार्याः " वंदिकण य गुरुणो च्छोभावंदणएण संदिसाविय सामाइयदं-
गमणुक्कइ, ज्ञा- 'करेमि भंते ! सामाइयं, सावज्जे जोगं पचख्लामि, जाव नियमं पज्जुवासामि, दुविहं तिविहेणं मणेणं वायाए
काएणं न करेमि न कारवेमि, वस्स भंते ! पठिकमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि' तत्रो इरियात्रहियाए पठिकमिदं आगमणं
आलोइए, पच्छा जहाजेदं साहुणो वंदेइणं पदइ मणइ वत्ति" एवं सर्वत्र समानो विधिः, तथा भवत्पूर्वजैः श्रीदेवेन्द्राचार्यैरपि (श्रावक)

दिनकृत्यमकरणे प्रोक्तं—“काञ्चन य सामाह्यं, हरियं पडिकमिय गमणमालोए । वंदितु सुरिमाई, सञ्ज्ञायावस्सयं कुणइ ।३०।” अत्रापि सामायिककरणान्दन्वेयैर्यमितिक्रमणं दर्शितं, तदेवं नभसि स्फटिते कियन्ति थिगलानि दास्यसि ?, विशेषार्थिना तस्मद्गुरुश्रीजयसोम-महोपाध्यायविरचितस्योपदेश्योपदेश्यविशिका विलोकनीया, तत्राक्षेपपरिहारो निस्तुप्तया प्रतिपादितो स्तः, तथाऽत्र भ्रान्तिध्वान्तपदं श्री-महानिशीथसिद्धान्त एव, तथाहि—“अपडिकंताए ईरियावहियाए न कण्णइ चैव काळं किंचि वि, चियवंदणसञ्ज्ञायज्ज्ञाणाइअं फळासा-यमभिकंखुगाणं” इत्यादि, “ईर्योपथिकायामप्रतिक्रान्तायां न कल्पत एव किञ्चिच्चैत्यवन्दना स्वाध्यायध्यानादि” इत्यागमत्राययेनास्मा-भिरेत्रमेवावधारितं—यच्चैत्यवन्दनकादिवत् किञ्चिच्छब्दसृष्टिचितानि सर्वाण्यपि धर्मकृत्यानि ईर्योपथिकाऽऽदिकान्येव, तेन सामायिकमपि तदादिकमिति तत्राभिप्रायः, परमसत्प्रायः, कथं ? “अपडिकंताए ईरियावहियाए” इत्यादिसामान्यसूत्रं विशेषसूत्रमप्यस्य प्रवर्तते, यत्र विशेषविषयता न भवति तत्र सामान्यसूत्रमवृत्तिर्यत्र पुनर्विशेषविषयता तत्र सामान्यं न प्रवर्तते, यथा शब्दानुशासने “कर्मण्यण् (पा० ३-२-१)” इति सामान्य सूत्रं त्रिविधमपि कर्म यत्र भवति तत्र प्रवर्तते, यथा-कुम्भकारः शरलावः चर्चिपारः, यथाऽत्राण् तथा ‘गोदः कम्बल्द’ इत्यत्राप्यण् प्राप्नोति, उपपदे कर्मणः सद्भावात्, तत्प्रतिषेधस्तु “आतोऽनुपसर्गे कः (पा० ३-२-२)” इति सूत्रेण, तथाऽत्रापि, यद्वा साक्षाच्छिष्टेन लैङ्गिकस्य वाधः, यथा “अनचि च (पा० ८-४-४७)” इति सूत्रेण यन्तर्भावाद्भकारस्या-नुमानिके द्वित्ये प्राप्ते “अचोरहाभ्यां द्वे (पा० ८-४-४६)” इति सूत्रेण निमित्तत्वेन कार्पितस्य वाधः, यथा वा यतिसामायिकसूत्रे सर्वसावधयोगव्यापारनिषेधरूपसामान्यसूत्रस्य “एणं पायं जले किंचा एणं पायं थले किंचा” इत्यादिसूत्रं विशेषतः प्रतिपादनाद्वाधकं भवति, तथाऽत्रापि सामायिके “पच्छा ईरियावहियाए पडिकमइ” इत्यादिसूत्रेण साक्षाच्छिष्टेन “अपडिकंताए ईरियावहियाए” इति

सूत्रं बाध्यते, तेनेदं भवता यद्यदुक्तं तत्तत्सर्वं युक्तिसुक्तमेवेति, (यतः सामायिके प्रागनुक्तेयकिरणाच्च सव्यायप्रागुक्तेय्याऽकरणात्) । ३।१।११।
परिख्यपढणे पुण्णिमं, परिख्यपढिकमणमजहट्टुणम्मिं । बुद्धीए पढमतिहि, परिख्यमेअस्स कुविकप्पो ३ । १२ ।

२८—“पाक्षिक्रपाते पूर्णिमायां पाक्षिक्रप्रतिक्रमणं, अयथास्थाने, ह्येयमिति गम्यं” एतदप्यसारं निर्विचारञ्च लम्बुचिबान्, कथं ? यद्वि-
पूर्णमा न पर्वतियिस्तदा चतुर्दशीहानौ चतुर्दशीकृत्यं त्रयोदश्यां विधीयेत्, “क्षये पूर्वा तिघिग्रहि”ति वचनात्; परं पूर्णिमाऽपि पर्वतियिः;
आचरणया हि पूर्णिमाविधेयं चतुर्दश्यामानिन्ये, तथाचोक्तं(श्रीहेपाचार्यगुरुः)श्रीदेवचन्द्राचार्यैः श्रीठाणाहृतौ“एवं च कालगायरिएहि चउत्थीए
पज्जोसवणं पवचिचयं समत्तसंघेण य अणुमण्णियं, तवसेण य परिख्ययाईणि वि चउत्थीए आयरियाणि, अण्णहा आगमुत्ताणि पुण्णिमांए”
ति, तथा दादशकुलकट्टचावप्युके—“तत्र यदुक्तं कुग्रहस्वरूपाभिधानप्रस्तावे यदुत पूर्णिमास्यामेव पाक्षिकादिप्रतिक्रमणमिति तद्यथांगमोक्त-
त्वेनाभिधीयते तदा पर्युपणापर्वपि पञ्चम्यामेव विधेयं स्यात्, अथ तस्य चतुर्थ्यामाचरित्वेन तच्चतुर्थ्यमेव तर्हि पाक्षिकाद्यपि चतुर्दश्या-
मेव; यतस्तेरेव गीतार्थैः कालिकाचार्यैश्चतुर्थ्यां पर्युपणानिर्वाहाय चतुर्दश्यामेव तदाचरितं. अन्यथा हि सिद्धान्ताभित्तस्य पञ्चकदम्ब-
कस्य दशमपञ्चकस्यापरिपूर्वो तच्चतुर्थ्यां न निर्वहेदिति विचारः, तत्तद्धमेतत् पाक्षिकादिप्रतिक्रमणं चतुर्दश्यामेव कर्तव्यं; गीतार्था-
चरितत्वात्, चतुर्थ्यां पर्युपणापर्ववदिति” (द्वितीयकुलकद्वादशमगाथाव्याख्याने), “अन्यच्च पूज्या इहाथे वदन्ति—यदा सौवत्सरिके
पञ्चम्यामासीचदा पाक्षिकाणि पञ्चदश्यां सर्वाप्यभूवन्, x x साम्प्रतं चतुर्थ्यां पर्युपणा ततश्चतुर्दश्यां पाक्षिकाणि घटन्ते” इति श्रीजीवा-
नुशासनवृत्तौ वृत्तीयाधिकारे (२? पृष्ठे), तेन चैत्यपरिपाटिमुनिजनवन्दनपाक्षिकातिचारालोचनस्थानीयचतुर्थतपोविशेषविधानादि-
पाक्षिककृत्यं पाक्षिकपर्वत्वेनाचरितायाश्चतुर्दश्या हानौ सदागमाविगीतपूर्णिमारूपपाक्षिकतिथौ कार्यमिति सम्प्रदायः; सत्याञ्च चतुर्दश्यां

पूर्वनिर्वाच्यविशेषाद्यस्यैव पाशिककृत्यं विधेयं, आचरणाया अपि कथञ्चिदागमानुपातित्वात्, त्रयोदश्यां तु तत्कृत्यकरणे आगमान-
 चरणयोरन्यतरस्याप्यनाराधितत्वं स्यात्, चतुस्रसिक्चतुर्दशीहानौ श्रीजिनप्रभाचार्यैरप्येतस्या एव युक्तेरनेन आश्रितत्वात्, तथाहि—“नवरं
 चाउम्मासि ए चउदहसीहासे पुष्णिमा जुज्झइ, तेरसीगहणे आगमआयरणाणं अन्नतरंपि नाराहियं होज्जा” इति, नन्वष्टम्या हानौ सप्तम्या-
 षष्ठमीकृत्यं कथं क्रियते?, उत्तरतिथायेव क्रियतां, चतुर्दशीहासे पूणिमायामिव (इति चेत्) न, इत्तोत्तरत्वात्, पूर्वतिथित्वं राकाया
 न गतमस्ति, तेन तद्वानौ तत्र क्रियते, अत्रत्वर्वागुत्तरविध्योरपूर्वत्वे समानेऽपि सप्तम्यां तद्भोगवहुत्वेन वरं सप्तम्यामेवाष्टमीकृत्यकरणं,
 एतत्तंवादिक्का इमा गाथा अपि श्रूयन्ते, तथाहि—“पञ्जुसणे चउमासे, पख्खियपषड्ढमीसु कायवा। जाए उदए सरो, ताउ तिहीओ
 न अन्नाओ।१।” इति श्रूयंमज्ञसी, “ भवइ जहि तिदिहाणी, पुब्बतिहीविद्धिया य सा कीरइ। पख्खी न तेरसीए, कुज्जा सा
 पुष्णिमासीए।१।” इति श्रीहरिभद्रसूत्रिकृत ‘तत्त्वविचारसार’ग्रन्थे, “तिहिपहणे पुब्बतिही, कायव्वा जुत्ता धम्मकज्जेसु। चाउदहसी विलोवे,
 पुष्णिमियं परिल पढिकमणं।१। तत्थेव पोसहविही, कायव्वा सावगेहि सुहहेऊ। न हु तेरसीहि कीरइ, जम्हाऽणाऽणाइणो दोसा।२।”
 आचारवद्वभायां उमास्यातिवाचककृतायां, तथा “छट्टिसहिआ न अट्टमि, तेरसिसहिअं न पख्खियं होइ। पढिकवयसहिअं न कया वि-
 इअ भणियं वीयरगेहि।१।” ज्योतिष्करण्डके, (अमावस्यापूणिमाहानौ चतुर्दश्यां पूर्वतिथ्यां पौषोपवासपाशिकप्रतिक्रमणादि-न-
 करणं किन्तु त्रयोदश्यां तत्करणं अयथास्थाने कुचिकल्परूपं क्षेपं अस्थ तपोभूतस्य सागरस्य)।३।२।

२१—“दृश्यं च प्रथमतः पाशिकमित्येतस्य-खरपुरीपत्त, दृष्टी प्रथमा तिथिः कथं न
 दृश्यते?, उदयास्तमनयोरपि तत्तिथेर्वर्तमानत्वात्प्रथमातिक्रमे कारणभावाच्च, भवता हि दृष्टी योत्तरा तिथिः सा तावदद्याऽपि दृश्यते तत्र-

किं वीजं ? न च बाह्माश्रतः प्रोक्तं प्रमाणी करोति कश्चित्, वृद्धिं विनाऽन्या तिथिरादित्योदयेलायामल्पाऽपि ग्राह्या, तथाचोक्तं 'नारदीयपुराणे' स्वमाह्मचरित्रे तिथिनिर्णयाधिकारे—“एतच्छ्रुतं मया विप्र !, कृष्णव्रीपायनात्पुरा । आदित्योदयेवेलायां, या च स्तोका तिथिर्भवेत् । पूर्णा इत्येव मन्तव्या, प्रभृता नोदयं विना । पारणे मरणे नृणां, तिथिस्तात्कालिकी स्मृता । पैत्र्येऽस्तमनवेलायां, स्पृशन् पूर्णैव गम्यते ! । न तत्रोदयिनी ग्राह्या, देवे ह्यौदयिकी तिथिः” इति, अन्यच्च वृद्धौ (पूर्वतिथौ) पाक्षिकं क्रियते इदं किं ?, सर्वा अपि तिथयो वृद्धौ पूर्णत्वात्पूर्वा एव मान्यत्वेन ग्राह्याः सन्ति, किमेकदेशदूषणाय तवेयं प्रवृत्तिः ?, (अमावास्यावृद्धौ एवं च पूर्णिमावृद्धौ पापकृत्यकरणाय चतुर्दश्यां पीपधोपवासादिधर्मकृत्यानि पाक्षिकप्रतिक्रमणं च निषेध्य प्रथमअमावास्यायां प्रथमपूर्णिमायां च पाक्षिक-प्रतिक्रमणादिकरणं अस्य तपोभृतस्य सागरस्य अयथास्थाने अस्य प्रतेन उत्सुत्ररूपं अनेन मानितं अंगीकृतं) । ३ । ३ । १२ ।

सावणवृद्धौ पुण, पञ्जोसवर्णपि सावणे तस्स^३ । भद्रद्वयवृद्धि पदमे, भद्रद्वय^६ तेण तं वुत्तं । १३ ।

२२—“श्रावणवृद्धौ श्रावणमास एव 'पञ्जोसवर्ण'ति पर्युष्णापरवं, 'अपि' एवाधे द्रष्टव्यः” इदमपि महाशङ्खवद्गागाढम्बरपल्लवितं, पूर्वं श्रावणस्य जैनसिद्धान्तापेक्षया वृद्धिरेव नास्ति, पीपापाढयोरेव वृद्धिश्रवणात्, सम्प्रति(लोकैकै)सकलपासवृद्धौ श्रावणस्यापि वृद्धिस्सम्भवति, तत्र च तद्वृद्धावपि पञ्चकदशकव्यवस्थायां पञ्चाशता दिनैरेव पर्युष्णा कर्त्तव्याः, तथाचोक्तं श्रीकल्पसूत्रे (दे० ला० पु० फं० द्वारा मुद्रिते ६८ पत्रे) “तेर्ण कालेर्ण तेर्ण समपर्णं समणे भगवं महावीरे वासाणं सवीसइराए मासे विइक्कते वासावासं पज्जोसवेइ” विशेष(बृहत्) कल्पशास्त्रपूर्णविवेचं—“एत्थ उ पर्णयं० माहा-आसाढचाउम्मासिए पडिक्कते पंचहि पंचहि दिवसेहि गएहि जत्थ जत्थ वासावासजोगं सेचं पडिपुणं तत्थ तत्थ पज्जोसवेयव्वं, जाव सवीसइराओ मासो, इय सत्तरी कइं भवइ ?, सवीसइरायं मासं हिडियाणं लडं

खेत्तं, भद्रवयसुद्धपंचमीए पञ्जोसवेत्ता कचियपुण्णिमाए पडिकमेत्ता विइयदिवसे णिगगया, जइ भद्रवयअमावसाए पञ्जोसवेत्ति, पंचसत्तरी भवइ, जइ भद्रवयवहुल्लदसमीए ठिया तओ असीति भवइ, एवं जाव आसाढपुण्णिमाए ठिया ताहे वीसुत्तरं सयं भवइ” तथा आपाढवृद्धी श्रावणस्यैव विंशतिदिनेषु गतेषु पर्युपणा कर्त्तव्या भवति, तथाचोक्तं तत्रैव—“जइ अहिगमासो पडिओ तो वीसइरायं गिहिणायं कज्जति, किं कारणं ? इत्य अहिगमासो चैव मासो गणिज्जति, स वीसाए समं सवीसतिराओ मासो भण्णति चैव च्चि” तथा “समणे भगवं महावीरेवासाणंसवीसइराए मासे विइक्कंते वासावासं पञ्जोसवेइ” चि कल्पसिद्धान्तोक्त्या आपाढवृद्धावपि विंशतिरात्र-पर्युपणायां बोधितायामधिकमासस्य गणनात्सविंशतिरात्रमास एव पर्युपणाऽऽयाता, तथा च दिनगणनया श्रावणसितपञ्चम्येव पर्युपणायां मूर्द्धभिपिक्ताऽभूत्, तदभिप्रायस्त्वयं—यद्भाद्रपद एव पर्युपणा युज्यते, तेन श्रावणवृद्धौ द्वितीये श्रावणे भद्रपक्षे कथं सा घटते ?, परं त्वया काणकरिणैव द्वितीयदिग्नाऽऽलोकिकि, यदधिकमासे श्रावण एव कथं पर्युपणा व्यधीयतेति, तेन नायं नियमो—यद्भाद्रपद एव पर्युपणा विधेयेति, लौकिकिः पनकानुसारेण श्रावणवृद्धावापाढवृद्धाविय श्रावणे विधीयमाना सा युवतेति सिद्धान्तपक्षस्य कक्षीकृतत्वात्, तथा ‘सहस्रपटक’ (अष्टाविंशतितमकाव्ये) वृत्तौ श्रीजिनपत्तिस्मरिक्त्यायां (५२४ पृष्ठे) “यच्छास्त्रवाधाकरं—सिद्धान्तविरोध्याधाकर्म्मोद्देशिकभोजनादि, यथा चौद्देशिकादीनां शास्त्राधिकत्वं तथा प्रागेवोपपादितं, अथवा आपाढचतुर्मासिकात्पञ्चाशत्तमदिनप्रतिपादितस्य पर्युपणापर्वणः श्रावणा-धाधिक्यवति वर्षेऽशीतितमेऽन्हि विधानं, यदुक्तं—‘वृद्धौ लोकदिशा नमभयनभसोः सत्यां श्रुतोक्तं दिनं, पञ्चाशं परिहृत्य ही श्रुचि-भवात्पथाचतुर्मासिकात् । तत्राशीतितमे कथं विदधते ? मूढा महं कार्षिकं, कुग्राहाद्विगणय जैनवचसो वाधां मुनिव्यंसकाः । १।” इति, तथाऽस्मद्पुरवोऽप्येवमेवोचुस्तथाहि—“पर्युपणायां मासस्य दिनानां विंशतेश्च भणात्. तथा पञ्चकदशकेन पञ्चाशद्विदनसम्भवो मूलमूत्रोक्तो,

न तावन्नासनाग्रहणमकारि, तेनात्र नाधिकमासाऽगणनाऽवकाशः, कार्तिकचतुर्मासिकाऽधिकारे तु चन्द्रसंवत्सरापेक्षया पर्युपणातो दिनैस्स-
सत्यैव तस्य सम्भवः, अभिव्यथितवर्षे जैनाम्नायेन पौषापादयोरेव वृद्धौ शतदिनैरेव तस्य सम्भवः, लौकिककृत्पिनकानुसारेण तु श्रावणभाद्रपदा-
श्वयुजवृद्धौ दिनशतसम्भवः स्यात्, दीपमालिकाऽनन्तरमेव चतुर्मासिकसम्भवात्, शैलकज्ञाते कार्तिकपूर्णिमायां चतुर्मासिकप्रतिक्रमणस्यो-
क्तत्वात्” इति, तथा श्रीजिनपतिसूरिभिरप्युक्तं-“सावणे भद्रद्वेष वा अहिगमासे चाऽगमासो पण्णासइये दिने पञ्जोसवणा कायबा,
न असोइये” इति, तेन त्वमशीत्या दिनैः कुरुषे पर्युपणापर्वे तत्सिद्धान्तोच्चीर्णं, सर्वशतितरात्रमासस्य सूत्रोक्तस्योल्लङ्घितत्वादिति (न
कल्पते पर्वोल्लङ्घनं उक्तञ्च-“सर्वीसइराए मासे विइकंते वासात्रासं पञ्जोसवेमो, अंतरावि य से कप्पइ, नो से कप्पइ तं रयणि
उवायणावित्तए”त्ति, एवं चातुर्मासिकपर्वेऽपि नोक्तमिदं “अंतरावि य से कप्पइ, नो से कप्पइ तं रयणि उवायणावित्तए”त्ति ।
तिथिक्षयात्तस्मिन्नेव पक्षे वा पूर्वापरपक्षेऽधिकतिथिः त्वयाऽपि गण्यते एव, यथा तृतीयाक्षये त्रयोदशीवृद्धौ च पूर्वापरऽधिकतिथिः,
एवं अधिकमासस्य अधिकपक्षी अधिकदिनरात्रयश्च. पाक्षिकप्रतिक्रमणादौ मासपक्षादिमध्ये गण्यन्ते एव, यतः श्रीभगवद्-
गणितं न मिथ्या भवति उक्तञ्च-“गोयमा !० अभिवद्धियसंवच्छरस्स लब्धीसाइं (२६ पख्खाइं) पच्चाइं” इति । ३ । ४ ।

२३-तथा “भाद्रपदवृद्धौ प्रथमभाद्रपदे ‘तेन’ श्रद्धिकेन ‘तत्’ पर्युपणापर्वे उक्तं” एतदपि ते न सद्गतिमऽङ्गति, दत्तोत्तरत्वात्, पञ्चा-
शता दिनैः पर्युपणाया उक्तत्वात्तुल्लङ्घनमऽर्जुर्विद्विरस्साभिः कथमागः प्राप्तं ?, तद्वैयं विशिष्य दोषावसिः, न च भाद्रपदवृद्धौ द्वितीय-
भाद्रपदशुक्लचतुर्थ्यां पर्युपणा कर्तव्येत्युक्तमस्ति, किन्तु पञ्चकदशकगणनयेति, तेन प्रथमभाद्रपदशुक्लचतुर्थ्यवायाता, अमृतं पिव, न च
“असङ्कान्तिमासोऽधिमासः स्फुटं स्यात्” इति भास्करसिद्धान्तोक्तत्वात्सङ्कान्तिमासे कथं पर्युपणापर्वे ? ति वाच्यं, तस्मिन् लक्ष्यकार्यस्यैव

निपिद्धत्वात्, तद्धि दीक्षास्थापनाप्रतिष्ठालक्षणं, नान्यद्धर्मकर्म, यत् उक्तं नारचन्द्रीयद्वितीयमकरणे—“रविशेखरगते जीदे, जीवक्षेत्रगते रवी । दीक्षां च स्थापनां चापि, प्रतिष्ठांश्च न कारयेत् । ५१।” वर्षशुद्धिः—“हरिशयनेऽधिकमासे, गुरुशुक्रास्ते न लग्नमन्वेष्ट्यं । लग्नेशांशाधिपयोर्नीचास्तगते न च शुभं स्यात् । १।” इति, ततो नारुक्लान्तिमासे पर्युषणाकरणप्रतिषेधो वदत इति, किमेवमसद्दोषारोपणेनात्मानं दुःखागारं प्रवेशयसि ?, बुध्यस्य कस्यापि मबुद्धबुद्धैर्वचसा. ‘औष्टिकेन’ इत्यपशब्दः, ‘औष्टिकेण’ इति भवति (अत्र तथा किरणावल्यां भाद्रपदवृद्धौ द्वितीयभाद्रपदे तेन सागरोष्टिकेण तत्पर्युषणापर्वं मानितं तथा जैनसिद्धांतेन पौषाषाढवृद्धौ विशतिदिनेषु गवेषु श्रावणे पर्युषणापर्वं, अतः लौकिकश्रावणभाद्रपदादिवृद्धौ दिनपञ्चाशतैव पर्युषणापर्वं श्रीवीरभद्रब्राह्मणवृद्धैरुक्तं, तनु अनेन खरीजेन घृष्टेन सागरोष्टिकेण निन्दहेन सूत्रास्तकताहीनेन मिथ्यादृष्ट्या अयथास्थानोत्सृष्टरूपं प्ररूपितं, श्रीवीरवचनं सत्यं एव वीरे सितार छोटि. अंदर पचासे कही. संवच्छरी उपर नहीं कल्पे जी, सर्व तीर्थकार. दिन पक्ष मास वर्ष. अधिक गिनतीमां जल्पे जी ज्योतिषकरंड. मूर चंद पन्नचीए. बुर्णिए माखे जिनभाण जी, श्रुतदेवी शुद्ध. बुद्धि देवे. श्रीजिनवचनप्रमाण जी । १।) । ३। ५। १ । ३।

अह वत्युवितहरणं, चउत्थमुस्तुत्तमेवमेअस्स । गम्भापहाररुवं, छटुं कल्लाणगं वीरे ? । १४ ।

२४—“अथ ‘वस्तुवित्तयभणनं’ वस्तुस्वरूपस्य विपरीतभाषणं चतुर्थमुत्सृजं, ‘एवं’ दक्ष्यमाणप्रकारेण ‘णतस्य’ चामुष्णिकस्य, तत्र वीरे गमपिहाररूपं षष्ठं कल्याणकं” x इदमपि ते यचनरचनामात्रमेव, पूर्वं ‘कल्पकिरणावल्यां’ यदलेखि भवता लेखकेनेव तदस्मद्युक्ति-

x अस्मिन् विषये पत्र ७ मूलकल्पसूत्रे “तं सेयं खलु ममत्रि समणं भगवं महावीरं० तिसलाए खत्तिधाणीए वासिड्डसगुत्ताए कुच्छिसि गम्भाए ताहाराविचए” इति इन्द्रेण तथा श्रीभद्रब्राह्मणश्रुतकेवल्लिभिः प्रोक्तं, अतएव पत्र १५७ पञ्चावके “पंच महा-

शक्तिनिपातमाप्तनिपने शृणु, 'प्रतिपक्षनिर्गसे दि स्वपक्षसिद्धि'रिति भणनात् "पंचहृत्युत्तरेत्ति, व्याख्या-हस्तादुत्तरदिशि वर्त्तमानत्वाद्धस्त उत्तरो यासां वा इस्तोपलक्षिता वा उत्तरा इत्तोत्तरा-उत्तरफल्गुन्यः, वद्वचनं फल्गुनीशब्दस्य प्रायो बहुवचनान्तप्रयोगात्, यथा 'सिंह-स्तु तमया पूर्वाफाल्गुन्यः पाद उत्तराणाञ्च'त्यादौ, प्रायो ग्रहणात्कचित् हारिभद्रादौ 'हस्तोत्तराया'मिति दर्शनेऽपि न व्यामोहः, यत्तु परम, कल्याण-श्रेयांसि, सुवणऽच्छेरयभूया-मुवनाश्चर्यभूतानि, कल्याणफला य-कल्याणफलानि च, जीवाणं-जीवानां, गम्भेत्ति गर्भाधाने (गर्भधारणे) कल्याणं श्रेयरूपं कथितं श्रीमदभयदेवमूरिभिः, किरणावल्यां ३४ पत्रे स्थानांगवृत्तौ च ५२३ पत्रे "गम्भ हरणं-गर्भस्य' उदरसत्त्वस्य 'हरणं' उदरान्तरसङ्क्रामणं गर्भहरणं" तथा कल्पदीपिकायां "गर्भस्य-श्रीवर्द्धमानरूपस्य हरणं-निशलाकुक्षौ सङ्क्रामणं गर्भहरणं" तथा "कल्याणानां-शुभसमृद्धि विशेषाणां हेतुत्वाद्यथा कल्पं-नीरोगतामणन्ति-गमयन्तीति" (तैः कल्याणस्वप्नैः सह) त्रिशलाकुक्षौ श्रीवीरतीर्थकरस्वर्णभ्रंधारणं कल्याणरूपं "तत् श्रेय." इति सुबोधिकायां उक्तमस्ति पुनरुनः किरणावल्यां सुबोधिकायां च वस्तुवितथभणनं-वस्तुस्वरूपस्य विपरीतभाषणं तद्वयथा-"अकल्याणकभृतस्य गर्भा-पहारस्य-नीचिर्गोत्रविपाकरूपस्य अतिनिधस्य आश्चर्यरूपस्य गर्भापहारस्यापि कल्याणकत्वकथनमनुचित"मिति प्रोक्तं, तथा गुरुत्त्वप्रदीपे "करोपि श्रीमहावीरे, कथं कल्याणकानि पट् ? । यच्चेकमऽकल्याणं, विप्रनीचकुलत्वतः ? । " एतत् श्री-महावीरे ब्राह्मणनीचकुलत्वतः अकल्याणं कथनं उच्चकुलेऽपि श्रीवीरगर्भापहारं-संक्रामणं-धारणं-नीचिर्गोत्रविपाकरूपं अतिनिन्द्यं कल्याणकत्वकथनमनुचितं अकल्याणकभृतं. एतद्वस्तुवितथभणनं-वस्तुस्वरूपस्य विपरीतभाषणं चतुर्थमुत्सृज्य एनं उक्तप्रकारेण पुनस्त्योच्छिष्टचाण्डालिकस्य, तत्र श्रीवीरे गर्भापहाररूपं षष्ठं अकल्याणकं सूत्रविरुद्धं नवीनं प्ररूपितमस्ति ।

कश्चित् 'बहुवचनं बहुकल्याणकार्षेयं' तदुपेक्षणीयमेव, प्रतिफल्युनीमैकैकहस्तमपेक्ष्य हस्ता उत्तरा यासांमिति विगृह्य बहुव्रीह्यापत्तेः" रित्यादि, अत्रेयं खण्डनप्रक्रिया-पूर्व (यत्) समासद्वयं श्रीजिनप्रभञ्जरिभिव्यर्त्यात् तत्प्रमाणमेव, तस्य घटमानत्वात्, "हस्तोपलक्षिता या उत्तरा हस्तोत्तरा-उत्तरफल्युन्यः" अयं समासो न घटामटाब्जने, अनुक्तत्वाद्युक्त्यसङ्गतत्वाच्च, कथं?, अत्र पूर्वसमासद्वयेऽप्युत्तरशब्द 'उत्तरफल्युनी' वाचको नास्ति, किन्तु दिग्देशकालवाचकः, तत्र तु द्वयोः समासयोर्दिकालवाचकत्वं, तृतीये तु समासे 'उत्तर'शब्दो न दिक्कालवाचकः किन्तु त्वदभिप्रायेण 'उत्तरफल्युनी' वाचकः, स च न घटते, अनेकार्थसङ्घे तदर्थनिभिधानात्, यतः "उत्तरं प्रवरोद्ध्वयोः। (श्लोक ? १२४) उद्गीच्यप्रतिवचसो, एत्तरस्तु विराट्जे" इति, अभिधानकोपेऽपि "सा तूत्तरार्थमदेवा" इति पाठव्याख्यायां "सा'फल्युनी' उत्तरा' उत्तरेति विशेषणविशिष्टा, उत्तरफल्युनी उत्तरफल्युन्य इत्युक्त्यापि उत्तरशब्दः कालवाचकत्वेनोक्तः, पूर्वफल्युन्युद्गमनापेक्षयोत्तरकाले उद्गमनादुत्तरफल्युन्य" इति, तेन तत्र कल्पितोऽयं तृतीयोऽर्थः सर्वथाऽपि न घटते, तथा यद्भवतीवतं "बहुवचनं फल्युनीशब्दस्य प्रायो बहुवचनान्तप्रयोगा"दिति, इदमप्ययुक्तं, शब्दानुशासने पाणिनिना द्वित्वे विकल्पेन बहुत्वाभिधानात्, प्रायो ग्रहणं शब्दानुशासना- नभिज्ञत्वमेव तत्र द्योतयति, श्रीहेमाचार्येणापि "फल्युनी योनिदेवते"ति पाठव्याख्यायां नाममालाट्टत्तावुक्तं—"यद्वाचस्पति-पूर्वफल्युनी योनिदेवता, शाब्दिकास्तु पूर्वफल्युनी पूर्वफल्युन्य इति मन्यन्ते, 'फल्युनी प्रोष्ठपदस्य भे' (२-२-१२३) इति द्वित्वस्य या बहुत्वविधानात्, तथाच तत्सूत्रं अस्मदो द्वयोश्चेति द्वित्वमनुवर्तते, फल्युनीप्रोष्ठपदानाञ्च नक्षत्रे द्वयोरनुकर्षणार्थः, फल्युन्योर्द्वयोः प्रोष्ठपदयोश्च द्वयोर्नक्षत्रे बहुवचनमन्यतरस्यां भवति, कदा 'पूर्वं फल्युन्यो' कदा 'पूर्वं प्रोष्ठपदे' कदा 'पूर्वाः फल्युन्यः' कदा 'पूर्वं प्रोष्ठपदा" इति, "यत्तु कश्चिद्बहुवचनं बहुकल्याणके"त्यादि तदप्यनवबोधाविर्भावकं, "बहुवचनं बहुकल्याणकार्षेयं" इदमेव घटते, द्वित्वे बहुत्वमस्तीति तद्व्य-

वच्छेदाय तद्व्यवच्छेदकस्य पञ्चेति पदस्य पञ्चाननवज्जागरुकत्वात्, “पञ्चसु कल्याणकेषु हस्तादुत्तरस्यां दिशि वर्तमानत्वात् हस्तोत्तरा हस्त उत्तरो यासां वा ता हस्तोत्तरा-उत्तरफल्गुन्यः” इत्युक्तं कल्पावचूरी कुलमण्डनसूरिभिः, तथा “प्रतिफल्गुनीमेकैकं हस्तमपेक्ष्य हस्ता उत्तरा यासामिति विगृह्य बहुव्रीह्यापत्ते”रिति भवदीयपाठे “प्रतिफल्गुनी”मित्यपपाठः, भवति च “प्रतिफल्गुनी”ति, अव्ययी-भावादतिरिचदिति, अथपिषया त्वयं दोषः-“एकैकं हस्तमपेक्ष्य हस्ता उत्तरा यासा”मित्युक्तं तत्रान्यपदार्थवहुत्वे किं समस्यमान-पदानामपि बहुत्वं न्याय्यं ? येन “हस्ता उत्तरा यासा”मित्युच्येत, एवञ्च “चित्रा गौर्दपा”मिति समासे एकगोस्वामित्ये अन्यपदार्था-पेक्षया “चित्रा गाव” इति मसक्तं स्यात्, अन्यच्च “बहुव्रीह्यापत्ते”रित्यसन्नतमेवेष्टत्वात्तस्य, “हस्त उत्तरो यासा”मिति बहुव्रीहेरेवा-श्रयणात्, न चान्यपदप्रधानविग्रहपन्तरेणोत्तरफल्गुन्य उपलभ्यन्ते, तथा अवधिमतो बहुत्वे किमवघेरपि बहुत्वेन भाव्यं ?, हस्तादुत्तरस्यां दिशि उत्तरफल्गुनीनां विद्यमानत्वेन किं हस्तस्यापि बहुत्वं घटमानं ?, ध्रुवाद्भ्रौव्येण तत्तदिगाद्युपलक्षितमन्दिरादिवस्तुष्टन्दं वर्त्तते इति किं मन्दिरादिवस्तुवाहुल्ये ध्रुवस्यापि वाहुल्यं केनचित्परिकल्प्येत ?, ततो नैवविधो विग्रहाश्लिष्टो विग्रहकारी बहुव्रीहिरुदयमासादयेदिति कुतस्तदापचिचिपचिरिति, तथा चतुर्णां च्यवनादीनां कल्याणकत्वं गर्भापहारस्य नेति कुत उपलब्धिः ?, एञ्चहस्तोत्तरो भगवानभूदिति कथनात् भवनं तु सर्वत्र समानमेव, यदि चत्वारि कल्याणकानि तदा भवतोऽनिष्टोऽप्ययं गर्भापहारः कल्याणकत्वेन समापतित एव, सन्नियोगशिष्टानामन्यतरा(भावे)पाये उभयोरप्यभाव एवेति महाभाष्योक्तैः, यदि गर्भापहारस्याकल्याणकत्वं ? तदा तन्मिश्रितत्वाच्चदन्वेषां चतुर्णामिव्येयामकल्याणकत्वं तव पक्षे बलादायातं, अपि च यथाश्रयभूतत्वेन न मन्यसे गर्भापहारे कल्याणकत्वं ? तर्हि महिस्वामिनोऽपि स्त्रीत्वे तीर्थकृत्वं न स्वीकरणीयमाद्याम्बरवत्, तत्राप्याश्रयभूतत्वस्य समानत्वात्, तदुच्छेदे च तव गर्भश्राद्धेणैव गलिता तमधिकृत्य

पञ्चकल्याणकव्यवस्था, तथा भवद्गुरुरा कुलमण्डनाचार्येणापि समं भवतो विरोधो दुर्निरोधस्समापन्नः, तेन हि पञ्चानामपि कल्याण-
 कत्वं स्वीचक्रे, त्वया च प्रतिपिध्यते, अहो !! गुरुशिष्ययोर्वर्ष पारम्पर्यं, अथ गर्भापहारे च्यवनादिवरतुचतुष्कत्रव् कल्याणकत्वव्यवस्थापिका-
 मनेकशास्त्रसम्मतिं दर्शयामः, पचनज्ञानकोशे ताडपत्रपुस्तिकायां चन्द्रकुले श्रीशीलभद्रसूरितच्छिष्यधर्मघोषसूरितच्छिष्ययशोभद्रसूरि-
 तच्छिष्यदेवसेनगणितच्छिष्यपृथ्वीचन्द्रसूरिकृते पर्युषणाकल्पटिप्पणके “ हस्त उत्तरो यासां ताः, बहुवचनं बहुकल्याणकापेक्षं, योग-
 श्चन्द्रेण सह सम्बन्धः ” १। तथा श्रीविनयेन्दुसूरिणा श्रीपर्युषणाकल्पाध्ययननिरुक्ते श्रीविग्रमाचक्षुगोन्दु(१३२५)वर्षनिमित्ते--“ तेणं
 कालेणं ति-तस्मिन्काले, यः पूर्वतिर्यकरैः श्रीवीरस्य च्यवनादिहेतुर्जातः कथितश्च, यस्मिन्समये तीर्थकरश्च्यवति स एव समय उच्यते,
 समयः कालनिर्द्धारणार्थो, यतः कालो वर्णोऽपि ” तथा “हस्त उत्तरो यासां ता हस्तोत्तरा-उत्तरफल्गुन्यो. बहुवचनं बहुकल्याणकापेक्षं,
 तस्यां हि विमोश्च्यवनं-गर्भादिगर्भसङ्क्रान्तिः--जन्म-व्रतं-केवलञ्चाभवत्, निर्दृतिस्तु स्वातौ ” २। तथा दशाश्रुतस्कन्धाष्टमाध्ययनचूर्णौ--
 “तेणं कालेणं ति-जो भगवता उत्सवसामिणा सेसतित्यगरेहि य भगवतो वद्धमाणसामिणो चवणादीणं छण्हं वत्थुणं कालो णातो दिट्ठो
 वागरिओ य तेणं कालेणं, तेणं समणं ति-कालान्तर्गतः समयः समयादिश्च कालः, सामण्यकालतो एस विसेसकालो समतो, हत्थस्स
 उत्तरातो-हत्थोत्तरातो गणणं पडुच्च हत्थोत्तरो जासिं ताओ हत्थोत्तराओ-उत्तरफल्गुणीओ, छट्ठी परत्वेणं ति” ३। यच्च वर्द्धमानस्वामिनः
 पञ्चानकष्टतावस्मद्गुरुभिः श्रीअभयदेवसूरिभिः पञ्चैव कल्याणकान्युक्तानि, तत्र हि--“सेसाणवि एवं चिय, नियनियतित्थेसु विण्णैया । ३६।
 व्याख्या-क्षेपाणामपि-न वर्द्धमानस्यैव, ऋषभादीनामपि वर्त्तमानावसर्पिणीभरतक्षेत्रापेक्षया, एवमेव इह तीर्थं वर्द्धमानस्यैव, निजनिजतीर्थेषु
 स्वकीयस्वकीयमवचनावसरेषु, विज्ञेयानि-ज्ञातव्यावसरेषु ज्ञेयानि-ज्ञातव्यानि, मुख्यवृत्त्या विधेयतयेति, इह च यान्येव गर्भादिदिनानि जंबू-

क्षीपभारतानामृषभादिजिनानां तान्येव सर्वभारतानां सर्वैश्वरतानां च, यान्येव च एतेषामस्यापवसर्पिण्यां तान्येव च व्यत्ययेनोत्सर्पिण्याम्पीति
 गामार्थः” (सुद्रिते पत्र १६९) “पंच महाकलाणां, सध्वेसिं जिष्वाण हवेति नियमेण । सुव्रण्डच्छेरपभूया, कलाणफला य जीवाणं । ३०।”
 इति, तद्वियमविधायकं वचः, पञ्च भवन्त्येव, न न्यूनाभीति, न्यूनत्वस्याघटमानत्वात्, न चाच्युतस्य जन्म, न चाजातस्य दीक्षा, न च
 तीर्थकृतो दीक्षामप्रतिपन्नस्य केवलं, न च तदभावे मुक्तिप्रित्यतो न्यूनत्वाभावे निश्चयः, आधिक्ये तु नियमो नास्ति, साक्षादवलोक्य-
 मानत्वात्तस्य, यदत्र वीरस्य षष्ठे कल्याणके विद्येपरूपे विद्यमानेऽपि पञ्चकल्याणकप्रतिपादनं तदतिदेशार्थं, उभयसाधारणपदापेक्षत्वात्-
 तिदेशस्येति, यथा श्रीपञ्चमोक्ते-“जाति णं भंते । सके देविंदे देवराया जाव महिद्धीए जाव एवइयं च णं पभू विहुवित्तए, ईसाणेणं भंते ।
 देविंदे देवराया के महिद्धीए ? एवं तहेवत्ति” अत्र ‘एवं तहेवत्ति’ अनेन यद्यपि शक्रसमानवक्तव्यमीशानेन्द्रप्रकरणं सूचितं तथापि विशेषोऽस्ति,
 सचायं-“से णं अद्वावीसाए विमाणत्राससयमइस्साणं असीइए सामाणियसाहस्सीणं जाव उणइं असीइणं आयरल्लवेवसाहस्सीणं” इति,
 यथा वा स्यानाङ्गे-“पंच य हत्युत्तरो वीरो” इत्युक्त्या किं स्वातौ वीरनिर्वणिकल्याणकाभावः प्रतिपादितः ? , किन्त्वैकैकनक्षत्रोत्पन्न-
 पञ्चपञ्चकल्याणकप्रतिपादनाधिकारारसदपि षष्ठे वीरनिर्णैतिकल्याणके नोक्तं, तद्वदत्रापि न दोषः। तथा सन्देहविषयीपथ्यां श्रीजिनप्रभ-
 युरिक्तार्यां-“पञ्चनु च्यवनगर्भपिहाराजन्मदीक्षाज्ञानकल्याणकेषु हस्तोत्तरा यस्य स” ५। तथा तपाकुलमण्डनश्रुतिश्रुतकल्याणचरौ-“यञ्चसु
 कल्याणकेषु हस्तादुत्तरस्यां दिशि वर्तमानत्वात् हस्तोत्तरा हस्त उत्तरो यासां वा ता हस्तोत्तरा-उत्तरफलानुयः” ६। तथा श्रीस्थानाङ्गे
 पञ्चमस्थाने (३०७ पत्रे) प्रथमोदेशके-“पञ्चमण्यमस्त चिचा, मूलो उण होइ पुण्ड्रवत्स । पुवाइ आसादा, सीतलस्सुत्तर विमलस्स
 मरवया । १। रेवति ता अणंतजिणो, धूसो यम्मस्स संतिणो भरणी । कुंयुस्स कचित्ताओ, अरस्स तइ रेवतीतो य । २। सुणिमुबयस्स

सवणो, अस्मिणि णमिणो य नेमिणो चित्ता । पासस्स विसाहाओ, पंच य हत्थुत्तरो वीरो ।३। समणे भगवं महावीरे पंच हत्थुत्तरे
 होत्या, तंजहा-हत्थुत्तराहिं चुए, चइत्ता गम्भं वंकी, हत्थुत्तराहिं गम्भाओ गम्भं साहरिए, हत्थुत्तराहिं मुंडे भवित्ता जाव
 पवइए, हत्थुत्तराहिं अणंते अणुत्तरे जाव केवलवरनाणदंसणे समुप्पन्ने” अत्र गर्भापहारस्यान्यचतुस्कसमतोद्देशेन कल्याणकृतं स्वत एव
 निर्व्यूहं ७। अत्र केचित्प्रतिपादयन्ति-प्रथमतीर्थकरस्योत्तरापाढासु जम्बूद्वीपप्रज्ञप्त्यां राज्याभिषेक उक्तः सोऽपि कल्याणकृत्येनास्तु, भेदं, तस्य
 मासतिथ्योरनुवृत्तत्वात्कस्मिन्मासे कस्मिंस्तिथायाराधनं कुर्मः ?; गर्भापहारे च आवश्यकनिर्बुक्ती मासतिथिभक्षणामुक्तत्वात्, स्थानाद्रे
 क्रिमिति पञ्चमस्थानके पद्मप्रभादिवेदेकनक्षत्रेऽस्यापि(राज्याभिषेकस्यापि)प्रतिपादनं नाकारि ?; समानयोगक्षेमत्वात्, तथाऽन्येषामपि तीर्थकृतां
 राज्याभिषेक उक्तोऽस्ति परं न कल्याणकृत्वेन न्यागादि, जम्बूद्वीपप्रज्ञप्त्यामयं पाठः-“उसभेणं अरहा कोसलिए पंच उत्तरासाढे अभीइछडे
 होत्या, तंजहा-उत्तरासाढाहिं चुए, चुइत्ता गम्भं वंकी, उत्तरासाढाहिं रायाभिसेयं पचो, उत्तरासाढाहिं मुंडे भवित्ता
 आगाराओ अणगारियं पवइए, उत्तरासाढाहिं अणंते जाव (केवलवरनाणदंसणे) समुप्पण्णे, अभीइणा परिनिवुए” । तथा आगमिक-
 श्रीजपतिलकशूरिविरचिते ‘सम्यक्त्वसम्भत्र’नाम्नि महाकाव्ये-सुलसाचरिते सम्यक्त्वपरीक्षणनाम्नि पष्ठे सर्गे-“सिद्धार्थराजाङ्गजदेवराज !,
 कल्याणकैः पद्भिरिति स्तुतस्त्वं । तथा विधेहान्तरैर्विपद्कं, यथा जयाम्याथु तव प्रसादात् ।५०। इति स्तुता जिनाशीशं, त्रिःप्रणम्याम्बदो
 मुनिः । विस्मितास्यः सभासीनो-ऽश्रीपीतलदर्मदेशनां ।५१।” इति ८ । तथा श्रीजिनदत्तशूरिभिरप्युक्तं-“गम्भापहारकल्याणगं पि नहु
 होइ वीरस” इत्युत्खनं, तथा ‘सङ्घपट्टक’ (३.३ मूलकाव्यस्य) वृहद्बृहत्तौ (मुद्रिते ५९६ पृष्ठे चित्रकूटीयमहावीरचैत्यप्रशस्तिव्याख्यानै)-
 “छुद्राणां लिङ्गिनामाचीर्णानि, सिद्धान्तोक्तमपि श्रीमहावीरस्य पठं गर्भापहारकल्याणकं लज्जनीयत्वान्न कर्तव्यमित्यादिका आचरणाः”

इति, तदेवं सिद्धान्तपससुररीकृत्यापि तत्रतिक्षेपायोद्यच्छन् सतां कथं नोपहास्यतां यासि ? (यत एवं वीरगर्भः कल्याणस्तवयोग्यः
 वन्दे वीरं गर्भरूपं, सदा कल्याणरूपकं । मन्यन्ते भाग्यवन्तः कि-मऽकल्याणकरूपकं ? । १। यत उवर्तं गुरुतस्त्वप्रदीपे “करोपि श्रीमहावीरे,
 कथं कल्याणकानि षट् ? । यस्यैकमऽकल्याणं, विप्रनीचकुलत्वतः । १।” कल्पकिरणावल्यां “अकल्याणकभूतस्य गर्भापिहारस्य” कल्प-
 सुबोधिकायां “नीचैर्गोत्रविपाकरूपस्य अतिनिःघस्य आश्रयैरूपस्य गर्भापिहारस्यापि कल्याणकत्वकथनमनुचितं” । विप्रनीचकुलाश्रयै-
 रऽकल्याणं कथं भवेत् ? । २। आश्रयैरपि कल्याणं, श्रीमच्छिवीरयोर्मतं । नीचनिघाऽशुभैविक्यै;
 “गर्भे जग्मे य तदा, णिरत्वमणे चैव णाणणिव्वाणे । सुवणगुरुण जिणाणं, कल्लाणा ह्येति णायव्वा । ३।” इति पंचाशके । “अव-
 परणजम्मणिलत्वमण, णाणणिव्वाणंपंचकल्लाणे । तित्थयराणं नियमा, करंति ऽसेसेसु खित्तिसु । १।” इति श्रीजिनभद्रीयबृहत्संग्रहण्यां ।
 नीचकुलेऽवतीर्णो हि, वीरः कल्याणको मतः । उच्चकुलाऽगतो वीरः, किमऽकल्याणको मतः ? । ५। चेतसत्रियकुलागतो, गर्भः कल्याणको
 मतः । ७। हरणं चापिहारस्तत्, त्रिशलोदरधारणं । गर्भधारणकल्याणं, तत्त्वं कल्याणकं कथं ? । ८। तावदपहतो गर्भः, त्रिशलाकुलिसंहतः ।
 अतो गर्भापिहारो हि, श्रेयः कल्याणसूचकः । ९। गर्भस्योदरसत्त्वस्य, इति स्थानांगठित्तितः । हरणसुदरांतरं, सङ्ग्रामं तु श्रेयसे । १०।
 उवर्तं इन्द्रेण मूलकल्पसूत्रे “तं सेयं खलु ममवि समणं भगवं महावीरं० तिसलाए खत्तियाणीए वासिष्ठसगुत्ताए कुच्छिसि गम्भचाए साहारा-
 वित्तए” इति । त्रिशलोदरगो गर्भः, पंचकल्याणपद्मयुतः । प्रोक्तः श्रीमद्रघाट्टभिः, स्वनैः कल्याणको हि सः । ११। प्रोक्तः पंचाशके गर्भो, तथा

कल्याणरूपकः । तथा पुनरपि प्रोक्तः, त्रिशलोदरगो हि सः । १२ । सुष्ठु प्रोक्तं हि कल्याणं, जिनवल्लभसूरिभिः । दुष्टमुक्तमकल्याणं,
 त्वत्सूत्रद्वेष्यता हि सा । १३ । प्रोक्तः पंचाशके गर्भः, कल्याणफलसूचकः ! कल्पसूत्रेऽपि सः स्वप्नैः, कल्याणफलसूचकः । १४ । सूत्रार्थमपरं
 नास्ति, येनाऽकल्याणकं भवेत् । धृष्टाः द्रुवंति मूढाश्च, कर्मबंधनहेतवे । १५ । देवानंदोदराद्गर्भो, त्रिशलाकुक्षि(धारणात्)प्रोचनत् ।
 श्रेयो गर्भो यथा पूर्व, तथा कल्याणको हि सः । १६ । हरणं त्रिशलाकुक्षी, विभोः न मन्यते तदा । कल्याणानि तु पञ्चैव, अन्यथा तु
 पडेव हि । १७ । हरणं त्रिशलाकुक्षी, मन्यते श्वेतवाससः । दिगं वरा न मन्यते, देवानन्दोदराद्द्विभोः । १८ । मातृकुक्ष्यागतो जिनः, स्वप्नैः
 कल्याणसूचकः । त्रिशलाकुक्षिगो गर्भो, नास्त्यकल्याणको हि सः । १९ । “पंच महाकलाणा (श्रेयांसि), सर्वेसि जिजाण हवंति णियमेण ।
 सुवणऽच्छेरयभूया, कलाणाफला य जीवाणं । २० ।” वचः (इदं) पञ्चाशके पंच, महाकल्याण(श्रेय)दर्शकं । त्रिशलाकुक्षिगं गर्भं, नाऽ-
 कल्याणमलापकं । २० । उत्तगाथादिके गर्भो, महाकल्याणनिश्चितो । कथं भवत्यकल्याणः, त्रिशलोदरगो हि सः ? । २१ । हरणमपहारश्चे-
 स्वयाऽकल्याणको मतः । धारणं मातृकुक्षी किं, त्वयाऽकल्याणकं मतं ? । २२ । भगवद्दीरगर्भश्चे-स्वयाऽकल्याणको मतः । श्रीवीरो गर्भरूपश्च,
 किमऽकल्याणको मतः ? । २३ । उक्तं दिनमनुक्तं तत्, कल्याणकमशाश्वतं । तेन किं त्रिशलाकुक्षी, वीरोऽकल्याणको भवेत् ? । २४ । पंच-
 शाश्वतकल्याणाः, एतेनाशाश्वतेन पट् । कल्याणकमशाश्वतं, केनाकल्याणकं भवेत् ? । २५ । पंचकल्याणतः षष्ठ-मऽकल्याणं कथं भवेत् ? ।
 पंचमहात्रगात् षष्ठ-गऽत्रनमऽपि किं भवेत् । २६ । पंचमहात्रतात्पट्, रात्रावभोजनं व्रतं । पंचकल्याणतः षष्ठं, कल्याणं गर्भधारणं । २७ ।
 अनिराज्याऽभियेकस्तु, नास्ति कल्याणपंचके । गर्भधारणकल्याण-मऽस्ति कल्याणपंचके । २८ । सर्वगुणीजिनेन्द्रेऽस्मिन्, वीरेऽकल्याण-
 भाषणं । अकल्याणं तु तत्तस्य, प्रभोः अवर्णवादतः । २९ । कल्याणं शुभसमृद्धि-विशेषाणां हि कारणात् । नीरोगत्वमणन्तीति, कल्याणं

श्रेयसं मतं । १०। द्विमावृषितरः ऋद्धि, सुवत्वाऽगुः स्वर्गमोक्षयोः । श्रीवीरस्य हि कल्याण-मऽकल्याणं कथं भवे ? । ११। कल्याणं श्रेय उक्तं हि, श्रेयः कल्याणकं मतं । मोक्षे वीरवियोगेऽपि, मोक्षकल्याणकं मतं । १२। । ११। १। १४।

इह लोगस निमित्तं, जिणवरभोगाइमाणं अत्थि । लोउत्तरमिच्छतं, न होइ तस्सेवसुवएसोः । १५।

२५-“इहलोकस्य निमित्तं-इहलोकार्थं जिनपरमोगादिमानजमस्ति, परं लोकोत्तरमिध्यायं न भवति, एवमेतरयोपदेशः” एतस्य विद्व-
 रास्तां दर्शयामोऽवधानं विधाय श्रवोगोचरीचरीकृहि, पूर्वं लोकोत्तरमिध्यात्वमेव न बुद्धं त्वया, तथाहि-लोकोत्तरदेवगतमिध्यात्वमाह
 “लोउत्तरो वि वज्जइ परतित्थियसंगहिय(जिण)विवे, जत्थ जिणभद्रिम्मिवि निसिप्पेसोऽवलाण सममाणं. वासो य, नंदिबल्लिदाण-
 न्हाणणट्टं पइठा य. तंबोलाई आसायणा उ जलकीलदेवयं दोलं. लोइयदेवगिहेसु व वट्टइ असमंजसं एवं. तत्थवि सम्मदिठीण सायरं
 सम्मरखलणपराण ऋणइ सवसाण नो गमणं” इति मिध्यात्वस्थानकुलकं सप्रत्ययश्रीस्तम्भनकपाशब्दिः पुरतो माननादेर्मिध्यात्वस्वरूपता
 न प्ररूपिता, तपारत्नशेखरसूरिविरचित(श्राद्ध)प्रतिक्रमणवृत्तौ (अर्थदीपिकायां ३४तमे पत्रे) पुनः-“लोकोत्तरदेवगतं तु परतीर्षिक-
 संग्रहीतजिनविभ्वाचनानादिसप्रत्ययश्रीशान्तिनाथपार्श्वनाथादिप्रतिमाणाभिहलोकार्थं यात्रोपयाचितमाननादि च” इत्युक्तं तदप्रमाणमेव,
 तत्र तद्वीजं गवेप्यं, भवत्सदृक्षा भवत्पक्षीया यदीदं कुर्वन्ति हठमठास्तदा किं सर्वैरपि प्रमाणपथमानेतव्यं ?, यच्च तिलकाचार्येणागमिकेन
 साधुप्रतिक्रमणवृत्तौ प्रत्यपादि-“मिध्यादर्शनं-मिध्यात्वं, शरीरादिकारणेन स्तम्भनकादिनमस्करणक्षणकरण”मिति तदप्यसुन्दरं. तथापि
 निन्दवत्वेन समानत्वात्तस्य, न चाप्रामाणिकस्योपदेष्टुवचः प्रमाणं भवति, वाचां प्रामाण्यस्य वक्त्रधीनत्वात्, अन्यथा सर्वमपि वाक्यं प्रमाणं
 स्यात्, तथाऽऽपिनिस्तरणार्थं जिनानां पुरः श्राविकाया उपयाचितकरणस्य श्रीवसुदेवहिण्ठी (सुद्धिते २९.३ पत्रे) प्रत्युतोपदक्षितत्वात्तज

उत्सूत्र-
 खण्डनपृ

॥ २६ ॥

लोकोत्तरमिथ्यात्वं, तथाहि—“ततो राया वष्टुमित्तसृसेणामचेहिं समं संपहारेज्जण चारुचंदकुगारं लवइ-गच्छ तुमं तावसासभं, तत्प
 ज्जणस्स परिरुल्लवणं कुणह, ततो सो कुमारो विउल्लाहणवल्लसमगो बहुज्जणेण समं संपत्तो । तम्मि य ज्जणे वट्टमाणे चित्तसेणा
 कल्लिगसेणा अणंगसेणा कामपडागा य संघंसएण पेच्छाओ दलयंति, दुम्भुहो य दासो कामपडागाए वारगं जाणित्ता सुईनट्टं आणवेइ,
 ताओ य सुईओ विसेण संजोइत्ता कामपडागाए नच्चणट्ठाने ठवेइ, तं च कामपडाया जाणिज्जण उवाइयं करेइ-जइ नित्थराभि पेच्छं तो
 जिणवराण अट्ठाहिंयं महामहिंयं करिस्सामि, चउत्थमत्तेण य तं नित्थरइ पेच्छं, ता य सुईओ विससंजुचाओ देवयाए अवहियाओ,
 अइ चारुचंदो कुमारो कामपडागाए नट्टम्मि परिवुट्ठो”इत्यादि “पंच अणुषयाणि पासम्मि तस्स सान्निदत्तस्स सावयस्स कामपडाया
 अइ (च) सोज्जण जायाओ सावियाओ”एतदन्त, इति श्रीकमुदेवहिण्डावष्टादशलम्भे (२९७ पृष्ठे), यदीदं लोकोत्तरमिथ्यात्वमभविष्यत्तदा
 सा श्रायिका कथमिदं नाननमकरिष्यत्, अपरं व्यवहारभाष्यवृत्तावपि (पष्ठोद्देशके २१ पत्रे) सूरिरक्षणाधिकारे—“कस्मादेवं रक्षा क्रियते
 इति चेत् ? कुलस्य तदायत्तत्वात्, उक्तं च—‘जम्मि कुलं आयत्तं, तं पुरिसं आयेरेण रल्ल्वाहि’इत्यादि, कथं पुनः स रक्षितव्य ? इत्यत
 आह—“जह राया तोसलिओ, मणिपडिमा रल्लए पयत्तेण । तह होइ रल्लियवो, सिरियरसरिस्सो उ आयरितो । ११४। व्याख्या—
 यथा राजा तीसलिको मणिप्रतिमे च प्रयत्नेन रक्षति तथा भवत्याचार्यो रक्षितव्यो, यतः श्रीगृहसदृश एव आचार्यः, अथ के ते
 प्रतिमे ? इत्यत आह—पडिमुपत्ती वणिए, उदही उप्पातो उवायणं भीतो । रयणदुगे जिणपडिमा, करेमि जइ उत्तरेऽतिगं । ११५।
 उप्पाउअसमउत्तर—णमविगं एक पडिमकरणं वा । देवयउंदेण तओ, जाया तिएवि पडिमा तो । ११६। व्याख्या—प्रतिमयोरुत्पत्तिर्वक्तव्या,
 सा वैवं—एकस्य वणिजः समुद्रं प्रवहणेनावगाढस्योत्पात उपस्थितः, ततः स वणिक् भीतः सन् औपयाचितकं करोति, यथा—यदेत-

दीत्यातिक्रमुपशाम्यति अविघ्नेनोत्तरामि च ततोऽनयोर्धणिरन्नयोर्द्धं मणिमय्यौ जिनप्रतिमे कारयिष्यामि, एवभौपयाचितके कृते देवता-
ऽनुभाषेनोत्पातिक्रमुपशान्तमविघ्नं समुद्रोत्तरणमभूत्, सचोर्चीर्णः सन् लोभेन एकस्मिन्मणिरत्ने एकां जिनप्रतिमां कारयति, ततो देवतया
द्वितीयेऽपि मणिरत्ने द्वितीया जिनप्रतिमा कारिता, तथा चाह-देवताछन्देन ततो जाता द्वितीयेऽपि मणिरत्ने प्रतिमा । तो भस्मीए
वणिजो, मुस्यसइ ता परेण जत्तेण । ता दीवणण पडिमा, दीसंतिहराउ रयणाई । ११७। व्याख्या-ततः प्रतिमाद्वयकारापणानन्तरं
ते प्रतिमे वणिग् भक्त्या परेण यत्नेन श्रुथूयते, ततस्तयोश्च प्रतिमयोरिदं प्रतिहार्यं-ते प्रतिमे यावदीपकः पार्श्वं ध्रियते तावदीपकेन
हेतुना प्रतिमे दृश्येते, 'इतरया' दीपकाभावे समक्राशेऽपि प्रक्राशे मणिरत्ने दृश्येते । सोऊण पाडिहें, राया घेत्तण सिरिहरे छुहति ।
भंगलभस्सीइ तओ, पूएति परेण जत्तेण । ११८। ” इत्यादिपाठेनाप्यौपयाचितकरणं प्रत्ययादि श्राद्धस्येति, अन्यथोपपत्तिकामपि
तन्नारोचमानामपि कर्णपयातिथिं कुर्महे, तथाहि-इह लोकार्थं यदि तीर्थकृतः समभावस्य पुरतो भोगादिमाननं विहितं तदा तस्य तावदेव
फलं, तदधिष्ठातारश्च मुराः पूरयन्ति तत्कामितं, तथा च मिथ्यात्वं कथं भवति ?, अदेवे देवबुद्धिर्हि मिथ्यात्वं, अत्र तु अर्हत्यर्हत्प्रत्यय
एव तस्यास्ते, विपरीतप्रत्ययाभावात्सम्यक्त्वमेव, न मिथ्यात्वं, यदि पुनर्मर्णितबस्त्वप्राप्तौ जिनेष्ववमाननमपि स्यात्ततो मिथ्यात्वहेतु-
त्यान्मिथ्यात्वं ? तर्हि क्षेत्रपालादिभ्योऽप्युपयाचिताद्यभ्युपगमे तदिष्टाप्राप्तौ तत्राकिञ्चित्कल्पावबोधे तन्माननमपि सम्यक्त्वं मसज्जेत्,
अदेव्यदेवत्वबुद्धेर्निमित्तत्वात्, समानयोगक्षेपत्वात्त्रैकोऽपि पर्यनुयोक्तव्यः, तथा स्वदेवान् परिहृत्य परदेवानां पुरतो माननादिर्बेदि
विदधीत तदा मिथ्यात्वमनेन प्रथितं भवति, लोका मिथ्यात्विन इति प्रतिषण्यन्ते यदेषां देवानां मध्ये किमपि सातिष्ठत्यत्वं नास्ति
अतएवामी अरमइदेवसेवारेवाकिनो बभूडुरिति स्वीयदेवेषु तेषां विशेषतो माननं स्यात्, 'सस्यइ क्वालयाता परसुइइयाळममपि तेन क्कळे

वक्रणे'ति न्यायः स्मारितः, स्वयं मिथ्यात्वं गच्छता परेऽपि तद्दत्तार्थमापादिताः स्युरिति, स्वीयदेवमानने तु यदि विमानयोः विमानयोः
 तदा तस्यैव मिथ्यात्वं, न परे श्रावका अपि परदेवमाननात्मिथ्यात्वं लभेरन्, बहुलाभोपस्थितावल्पव्ययस्यापीष्टत्वाद्, वणिक्कूव्यवहारेऽपि
 तथोपलब्धे, राजकरं दत्ताऽपि ते व्यापारं सूत्रयन्ति, यदेव मिथ्यात्वं तदेवोत्सृज्यं, इदं हि लोकोत्तरमिथ्यात्वं न भवति तेन नोत्सृज्यं,
 यदि पुनः स्वदेवे माननादभ्यधिकं शक्रस्तवादिविशेषार्चो विरचयति तदा तेन सम्यक्त्वमप्युज्ज्वलितं स्यात्, भस्मनाऽऽदर्शयत् । ४।२।१५।

एवं चामुंडाई-आराहणमतिथि नतिथि किर दोसो । बलिवक्कुलाइविहिणा, पंचनईसाहणं च पुणो ३ । १६।

२६-“एवं-अमुना प्रकरेण, चामुण्डाधारायनमस्ति, कादिशब्दात् क्षेत्रपालाद्यपि, नास्ति किल दोषः, तथा बलिवक्कुलादिविधिना पञ्च-
 नदीसावनं, च पुनः” इदमपि ते अनुपासितगुरोर्वचो विद्वन्नरं न रजयति, यस्या ‘चामुण्डाधारायनमस्ती’त्युक्तं तच्चामुण्डाधारायनं केन
 विदधे ? श्रूयते चैवं-श्रीजिनवल्लभसूरिभिश्चिन्नकूटे चामुण्डादेवकुले तस्थिवद्भिर्दृष्टतचारित्रितातिशयगुणावर्जिता चामुण्डा प्रतिबोधिता
 सम्यक्त्वं प्रापिता, कथं पुनस्ते शुद्धचारित्रिणो मिथ्यासूर्याचामुण्डाया आरायनं विदधुः ? प्रतिबोधस्तु मिथ्यात्वानां तीर्थकृद्भिरपि
 विहितो वर्तते, नात्र दोषकल्पाऽपि समुन्मीलति, चक्षुरौपथं कर्णयोः क्षिपन् किं शिल्पिकौशलं लप्स्यसे ? विदधे चामुण्डाप्रति-
 बोधस्तप्यवत्वा परोक्षतिसहमानेन तदारायनं विदध इत्युक्तं भवता, आदि शब्दात् क्षेत्रपालाधारायनं नास्मत्पूर्ववैश्वेर्विदधे, श्रूयन्ते दृश्यन्ते
 चैवं तद प्रवादाः-‘पदस्थध्यानवलेन श्रीजिनदत्तसूरिभिर्युगप्रधानगुरुभिः क्षेत्राधीश्याद्या अत्युग्रा अपि सुरा वशं निन्यरे, त्रिकोटीर्होकार-
 जपस्तेश्चक्रे, ततः सुराः सर्वे प्रह्वीभूता’इत्युक्तेः, एवञ्च श्रीजिनशासनप्रभावनार्थं देवानां वशीकरणे न मिथ्यात्वं सम्भाव्यते, तथा हेमाचार्य-
 मन्वये-“अन्यदाऽम्बडेनोदयनश्रेयसे भृगुकच्छे ‘शकुनिकाविहारे’ उद्धृते श्रीहेमसूरिपार्श्वलतिष्ठापिते तृपे गुरो पचनादिसङ्घेषु च स्वस्थानं

मानेषु भृगुपुरस्थस्याम्बडस्य विषमो देवीदोषोऽभूत्, तत्परिचारकैः सद्यः श्रीश्वरेस्तास्वरूपविज्ञप्तिलेखः प्रहितः, तत्स्वरूपं ज्ञात्वा यश-
श्चन्द्रगणिना सदाचार्याः प्रदोषे स्वगत्या भृगुपुरं प्राप्ताः, प्रदिष्टासमये भोगवल्याद्यदानरुष्टाः सैन्धवादिदेव्योऽनुनेतुं कायोत्सर्गस्थान् गुरुस्ता-
द्वितीयमहारे देवीमूर्तय इन्द्रा यशश्चन्द्रगणीरुदूखले शालितण्डुलान् क्षिप्त्वा महारान् ददौ, आद्यमहारे देवीभासादकम्प्यः,
तथा “एकदा श्रीगुरुभिः श्रीसिद्धचक्रमन्त्रः साम्नायः समुपदिष्टः, स च पश्चिमीभूयो रक्ष रक्षे” त्वुच्चरन्त्यो गुरोश्चरणयोः पेतुः, अम्बडो निरूक् जातः”
तस्याधिष्ठाता श्रीविमलेश्वरानामादेवः प्रत्यक्षीभूयोवाच-“सोऽस्मिन् वरं वृणु” ततः श्रीहैमश्रुतिरा राजप्रतिवोधः देवेन्द्रश्रुतिरा कान्तिनगर्याः
मासाद एकरोत्रे ध्यानबलेन सेरीसकग्रामे समानीतः, मलयगिरिणा सिद्धान्तदृष्टिकरणवर इति त्रयाणां वरं दत्त्वा देवः स्वस्थानमगात्”
एवं च त्रिनद्यासनोत्तरार्धे स्थाने देवतासाधनं श्रूयते, यदि चैवं मिथ्यात्वं स्यात्तदा सर्वेऽपि भवदुक्त्या मिथ्यात्वभाजो भवेयुः,
अन्यथ श्रीभ्रातात्रे प्रथमज्ञाने (७ पत्रे) सुधर्मस्वापिर्वर्णनाधिकारे “विज्ञापहाणा मंतप्पहाणा” इति पाठव्याख्यायां “विद्याः-प्रज्ञप्त्यादि-
देवताऽधिष्ठिता यगन्निपूव्यः, मन्त्रा-हरिणैर्गमेप्याद्विदेवताऽधिष्ठितास्ता एव, अथवा विद्याः ससाधनाः साधनरहिता यन्त्रा इति”
तत्साधनेनैव तत्प्रयान्तत्वमाकलनीयं, इदमपि स्मृतिप्रमोषपदे तथापत्तितं, तथा ‘पञ्चनदीसाधन’मित्युक्तं तदेवावैयाकरणत्वं तत्र स्फुटयति,
कथं? “नदीभिश्च (२।१।२०)” इत्यत्र पाणिनिशूत्रे “नदीभिः (सह) संख्यासमस्यते, सोऽव्ययीषावः, समाहारे चायमिष्यते, सप्तगं-
द्विपमुनं पञ्चनदं सप्तगोदावर”मित्यादिकथनात् ‘पञ्चनदसाधन’मिति स्यात्, तत्र पञ्चनदसाधनमिति कोऽर्थः?, तदधिष्ठात्रयः पञ्च-
देवता वर्धने तासाधनप्रहयाचनमकृत्वा कथं पुनस्तदुपकरणशेत्रेषु यतिना विहर्षक्यं?, इति शक्यातराचप्रहयाचनकथद्वयप्रहयाचनं प्रति-

पादितमस्ति, यदीदं मिथ्यात्वं तदा क्षेत्रदेवताकायोत्सर्गोऽपि तत्राकर्तव्यः स्याद् भ्रान्त्या मिथ्यात्वभीरोः, क्रियते च क्षेत्रदेवताकायोत्सर्गः, तथाचोपेतं 'हेतुगर्भं' तपागच्छपतिजयचन्द्रसूरिकृते. "ननु श्रुतक्षेत्रदेवतादीनां कायोत्सर्गकरणं न युक्तं, मिथ्यात्वप्रसक्तेः, नैवं-पूर्वधरादि कालेऽपि एतत्कायोत्सर्गस्य क्रियमाणत्वेन सम्भाव्यमानत्वात्, यतः- 'आवस्सयलहुगुह, वित्तिञ्जिभासेसु परिल्लयाईसु । पवयणसारुद्धारे, सुयदेवयमाइउस्सगो । १।' तथा 'प्रणिपत्स जिनवरेन्द्र, वीरं श्रुतदेवतां गुरुन् साधुन् । आवश्यकस्य विवृत्तिं, गुरुपदेशादहं वस्ये । १।' इति श्रीआचश्यकचूहदृष्टौ श्रीहरिभद्रसूरिकृतो नमस्कारः, 'आयणा सुयदेवयमाईणं होइ उस्सगो' इति पञ्चवस्तुके, श्रीवीरनिर्वाणाद्वेष सहस्रे पूर्वश्रुतं व्यवच्छिन्नं, श्रीहरिभद्रसूरयस्तदनु पञ्चपञ्चाशता वर्षेद्विज्ञताः, ग्रन्थकरणकालाच्चाचरणायाः पूर्वमेव सम्भवात् श्रुतदेवताऽऽदि-कायोत्सर्गः पूर्वधरकालेऽपि सम्भवति, अतो युज्यते कर्तुं" तथा तत्रैव पुनरुक्तं "ननु श्रुतरूपदेवतायाः श्रुतसमृद्धयर्थं युक्तः कायोत्सर्गः, श्रुतभवतेर्ज्ञानावरणादिकर्मक्षपणद्वाराश्रुतसमृद्धिहेतुत्वेन सुप्रतीतत्वात्, श्रुताधिष्ठातृदेवतायास्तु व्यन्तरादिप्रकाराया न युक्तः, तस्याः परकर्मक्ष-पणेऽसमर्थत्वेन श्रुतसमृद्धयहेतुत्वात्, श्रुतरूपदेवतायास्तु तृतीयकायोत्सर्गं स्मृतिः कृतैव ?, तन्न-श्रुताधिष्ठातृदेवतागोचरशुभप्रणिधानस्यापि स्मर्तुः कर्मक्षयहेतुत्वेनाभिहितत्वात्, तदुक्तं 'सुयदेवयाइ जीए, संभरणं कम्महल्लयकरं भणिअं । नत्थित्ति अकज्जकरी व, एवमासायणा तीए । १।' एवञ्च क्षेत्रदेवताऽपि स्मृतिर्महति, यस्याः क्षेत्रस्थितैर्विधीयते (साध्याऽनुष्ठानं), ततस्तस्याः कायोत्सर्गानन्तरं स्तुतिं भणति, यच्च प्रत्यहं क्षेत्रदेवतायाः स्मरणं तत्तृतीयव्रतेऽभीष्टणावग्रहयाचनरूपभावनायाः सत्यापनार्थं सम्भाव्यते" तेन पञ्चनदसाधनं क्षेत्रावग्रह-याचनरूपं बोधव्यं, संयमपालनमन्यथा न स्यात्, तदसाधने च तृतीयमहाव्रतमेव तैः खण्डितं स्यात् । अन्यच्च बल्यादिकं तेभ्यो दीयते तद्धि श्राद्धकृत्यं, महष्टेः शिष्टिः श्रावकैस्तदवग्रहयाचनत्समुत्सवं श्रीगुरुणां तत्र देशे विहारप्रवृत्तौ जातायां तासां देवतानामपि स्वसार्थमिक-

त्वमिव मन्यमानैः पूजा क्रियते तदा साधूनां क्रियायातं ? , सम्प्रत्यपि साहिद्वारे भवबुं गुरूणां साहेर्मधुकरप्रकरमौक्तिक
मालादिश्राद्धैस्त्वदीयैर्वित्ते(नि)रे तदपि मिथ्यात्यं प्रसवतं, यद्यच्चं शुखरीभूय प्रलपसि तत्तत्सर्वं त्वच्चिगरणे एव निपततीति । ४।३।१६।
पञ्चसियविदलमाई-गहणम्मि न तस्स दोसपडिवत्ती^४ । दोसस्स वि पडिवत्ती, ससमणसमणी विहारम्मि^६ । १७।

२७- "प्युपित्तद्विदलादिग्रहणे तस्य दोषप्रतिपत्तिः-दोषाङ्गीकारो नास्ति, आदिशब्दात् प्युपित्तपृषिकाऽदिग्रहणं" । तद्विज्ञाता गुरोरशिशिननृत्यस्य कलापिन इव पञ्चाद्रागप्रकटनरूपविगोपनं तव प्राप्तं, अत्र 'प्युपित्तपृषिकादिग्रहणं'मिति न घटते किन्तु सप्तम्यन्तत्वेनार्थ-यटना विधेयेति, प्युपित्तद्विदलादिग्रहणे दोषाभावस्तु त्वत्पूर्वजैरेव स्वीचक्रे स्वस्थीभूय मृणु, श्राद्धविधिप्रकरणवृत्तौ विधिकीमुदीनाम्न्यां (मुद्रिनायां १५८ पत्रे) चातुर्मासिकाभिग्रहाधिकारे श्रावकानधिकृत्य "प्युपित्तद्विदलपृषिकापटघटकादिशुष्कशाक्तन्दुलीयकादिपत्रशाक-दुष्परकस्तारिकीरनन्दूद्राक्षालण्डशुठ्यादीनां कुट्टिकुन्थिलिकादिसंसक्तिसम्भवाप्यागः, औपयादि विशेषकार्यं तु सम्यक्शोधनादियत्नयैव तेषां ग्रहणं"मित्यादि, एतावता चतुर्मासिकं प्युपित्तद्विदलादीनां निषेधं वदताऽऽचार्येण शीतकालादौ तदप्रतिषेधात्तद्ग्रहणं बलादापत्तिर्, तथा श्रीमूत्रवृत्ताद्दे (३३३ पत्रे) क्रियास्यानकाधिकारे साधुवर्णके "अदुत्तरं च णं उल्लिखत्तचरगा x अंतचरगा पंतचरगा x x अंताहारा पंताहारा अरसाहारा विरसाहारा ल्हाहारा तुच्छाहारा अंतजीवा-पंतजीवा" इत्यादि, तथा श्रीऔपपातिके च बाह्यतपोऽधिकारे "तेषां कालेण"मित्यादि (३४ पत्रे) तावत् "अन्नगिलायण" (३८ पत्रे), ततश्च "अरसाहारे विरसाहारे अंताहारे पंताहारे ल्हाहारे ने ते रसपरिषाण" इत्यादि, "व्याख्या-अन्नगिलायण"ति अन्नं-भोजनं विना ग्लायति अन्नगलायकः, स चाभिग्रहविशेषात्प्रातरेव दोषाऽन्न रुगिनि" इत्यादि (३९ पत्रे), "अरसाहारे ति-अरसो" ह्येवादिभिरसंस्कृत आहारो यस्य स, तथा 'विरसाहारे'त्ति विगत-

रसः-पुराणवान्यौदनादिः, 'अंताहारे'त्ति अन्ते भवमन्त्यं-जयन्यथान्यं वज्रादिः, 'पंताहारे'त्ति प्रकर्षणान्त्यं वज्राद्येव शुक्तावशेषं पर्युचितं
 वा" इति (४० पत्रे), पर्युषितवज्राहणाभ्यनुज्ञानात्पर्युषितद्विदलग्रहणं जातमेव, तथा आचारांगचूर्णौ "सूचिते णाम कुसर्णि तं असूचितं
 भक्तं, सीतपिंडो-वासी. तत्कुरो पुराणकुम्भासोवि पञ्जुसियकुम्भासो अट्टु वक्कसं पुलगं वा लद्धे पिंडे अलद्धए दविप एकतो पुराण
 धन्नं वक्कसं पुराणसत्तुगा वा पुराणगोरसो वा पुराणगोधूममंडगो वा, पुलगं णाम अवयवो णिप्फावादि लद्धेवि पज्जत्ते, दवितो णाम न
 रागं गच्छति" इत्यादि, तथा आचाराङ्गे प्रथमथुतस्कन्धे नवमाध्ययने चतुर्थोद्देशके (३१४ पत्रे) "अविस्सइयं वा सुक्कं, वा सीयं पिंडं
 पुराणकुम्भासं । अट्टुवुक्कसं पुलगं वा, लद्धे पिंडे अलद्धे दविप । ३। व्याख्या-‘सूइयं’ति दध्यादिना भक्तमाद्रोक्तमपि तथाभूतं शुष्कं वा-
 वल्लचनकादि, शितपिंडं वा-पर्युषितभक्तं, तथा 'पुराणकुल्मापं वा' बहुदिवससिद्धस्थितकुल्मापं, 'बुक्कसं'ति चिरन्तनधान्यौदनं यदि वा
 पुरातनसचतुपिंडं, बहुदिवससमभृतगोरसं गोधूममण्डकं चेति, तथा 'पुलाकं' यन्ननिष्पावादि, तदेवभूतं पिण्डमवाप्य रागद्वेषविरहाद्भ्रविको
 भगवान्, तथाऽन्यस्मिन्नपि पिण्डे लब्धेऽलब्धे वा द्रविक एव भगवान् इति, तथाहि-लब्धे पर्याप्ते शोभने वा नोत्कर्षं याति, नाप्य-
 लब्धेऽपर्याप्तेऽशोभने वाऽऽत्मानमाहारं दातारं वा जुगुप्सते" तथा श्रीआचाराङ्गे नवमाध्ययने(३१३ पत्रे) "अण्णगिलाइमेगया भुंजे" इति,
 'व्याख्या-‘अण्णगिलाइ’ति पर्युषितं, तदेकदा शुक्तवानित्यर्थः" तथा श्रीभगवत्यां नवमशतके त्रयस्त्रिंशत्तमोद्देशके-“ततेणं तस्स जमालिस्स
 अण्णारस्स तेहि अरसेहि य विरसेहि य अंतेहि य पंतेहि य ल्हेहि य तुच्छेहि य कालात्तिकंतेहि य पमाणात्तिकंतेहि य सीएहि पाणभोय-
 णेहि अन्नये"त्यादि, "व्याख्या-‘अरसेहिय’त्ति हिंवादिभिरसंस्कृतत्वाद्द्विधमानरसैः 'विरसेहिय'त्ति पुराणत्वाद्द्विगतरसैः 'अंतेहिय'त्ति
 अरसतया सर्वधान्यांतवर्चिर्भिवल्लचनकादिभिः 'पंतेहि य'त्ति तैरेव शुक्तावशेषत्वेन पर्युषितत्वेन वा प्रकर्षणान्तवर्तित्वात्प्रान्तैः" तथा श्री-

स्थानाङ्गे चतुर्थस्थानके द्वितीयोद्देशके (२१९ पत्रे) “चउषिहे आहारे पन्नचे, तंजहा-उवलखरसंपण्णे उवलखडसंपण्णे सभावसंपण्णे
 परिजुसियसंपण्णे, व्याख्या-उपस्क्रियते अनेनेत्युपस्क्रो हिंवादिस्तेन सम्पन्नो युक्तः उपस्करसम्पन्नः, तथा उपस्करणपृष्ठतं-पाक इत्यर्थः,
 तेन सम्पन्न ओदनमण्डकादिः उपस्कृतसम्पन्नः, पाठान्तरेण ‘नोवलखरसंपन्ने’ हिंवादिभिरसंस्कृत ओदनादिः, स्वभावेन-पाकं विना
 सम्पन्नः-सिद्धः द्राक्षादिः स्वभावसम्पन्नः, ‘परिजुसिय’ति पर्युषितं-रात्रिपरिवसनं तेन सम्पन्नः पर्युषितसम्पन्नः इड्डरिकादिः, यतस्ताः
 पर्युषितकलनीकृताः अम्लरसा भवन्ति, आरनालस्थिताम्रफलादिर्वति” तथा श्रीज्ञातार्थमकथायां पञ्चमाध्ययने “तते णं तस्स सेलगस्स
 रायरिसिस्स तेहि अंतेहि य पंतेहि य तुच्छेहि य” इत्यादि (१११ पत्रे) “व्याख्या-‘अंतेहि ये’त्यादि-अन्तैवल्लचनकादिभिः, प्रान्तैस्तेरेव
 बुक्तावशेषैः पर्युषितैर्वा” इत्यादि (११३ पत्रे), ओयनियुक्तिमूत्रवृत्त्योः (मुद्रितायां ६७ पत्रे) “खित्तं तिहा करिच्चा, दोसीणे नीणिअमि
 उ वयंति । अण्णो लद्धो बहुओ, थोवं दे मा य रुसेज्जा !?४५। अहव न दोसीणं चिय, जायामो देहि दहि धर्यं खीरं । खीरे घयगुडपेज्जा,
 थोवं थोवं च सबत्थ ।?४६। व्याख्या-‘क्षेत्रं त्रिया कृत्वा’ त्रिभिर्मगैर्विभज्य एको विभागः मत्पुषस्येव हिण्ड्यते, अपरो मध्यान्हे हिण्ड्यते,
 अपरो अपरान्हे, एवं ते भिसामटन्ति, ‘दोसीणे निणियंमि उ वयंति’ ‘दोसीणे’ पर्युषिते आहारे निस्सारिते सति वदन्ति-‘अण्णो लद्धो
 बहुओ’ अन्य आहारो लब्धः प्रजुरः, ततश्च ‘थोवं दे’ति स्तोकं ददस्व-स्वल्पं प्रयच्छ ‘मा य रुसेज्ज’ति मा वा रोषं ग्रहीष्यस्यना-
 दरजनितं, एतच्चासौ परीक्षासर्थं करोति, किमयं लोको दानशीलो ? न वेति” । तथा तत्रैव “अंतंतं भोख्वामि सि, वेसए सुंजए य
 तावेव । एस ससारणिविट्ठो, ससारओ उट्ठिओ साह ।५७?। व्याख्या-इदानीं ससारः कदाचिन्नोजनार्थमुपविशन् भवति कदाचिदुपविष्टः
 कदाचिदुत्थितः, एतत्पददर्शनायाह-‘अंतंतं’ अन्त्यं-प्रत्यवरं बल्लचनकादि, तदप्यन्त्यं-पर्युषितं चणकादि अत्यमप्यन्त्यं अन्त्यान्त्यं भक्षयि-

प्यामीत्येवंविधेन परिणामेनोपविष्टो मण्डल्यां भुङ्क्ते यस्तथैव एष साधुः शुभपरिणापत्वात्ससार उपविष्टः ससारथोत्थितः, तस्य शुभ-
परिणामस्याप्रतिपत्तित्वात् । एवमेव य भंगतिअं, जोएयव्यं तु सारनाणाई । तेण सहिओ ससारो, समुहचणिएण दिहंतो । ५७२।
ब्याल्या-एवमेव भङ्गवितयं योजनीयं, तत्र प्रथमो भङ्गः ससारो निविहो ससारो उच्चिओ ? , ससारो निविहो असारो उच्चिओ वितिओ
भंगो २, असारो निविहो ससारो उच्चिओ तइओ ३, असारो निविहो असारो उच्चिओ एस चउत्थो ४, सारथाव ज्ञानादिः, आदिग्रह-
णादर्शनं चारिअं चेत्ति, तेन ज्ञानादिना सहितो यः साधुः स ससारो भण्यते” इत्यादि (मुद्रितौघनिर्युक्तौ ? ८८ पत्रे) । ४। ४।

२८-तथा पर्युपितपूषिकानां निषेधस्तपगच्छनायकथीरत्वदोखरसुरिकृतायां ‘विधिकौमुदी’ नाम्न्यां श्राद्धविधिमकरणवृत्तौ न कृतः
किन्तु पर्युपितद्विदलपूषिकानिषेधः, तत्पाठस्त्वयं (मुद्रितायां ४ ? पत्रे) “पर्युपितद्विदलपूषिकादिकेवलजलराद्धकृतादिः, तथा अन्यदपि सर्वे
कुथिताअं पुष्पितौदनपक्वान्नादि चाभक्ष्यत्वेन वर्जनीयं” तन्निषेधथास्माभिरपि क्रियते, को नाम पर्युपितद्विदलपूषिका स्वीकारयति ? ,
एवं सर्वत्र ग्रन्थानुसारेण पर्युपितद्विदलग्रहणे साक्षात्सुरति सति यदस्मान् पर्युपितद्विदलग्रहणेन दूषयसि आत्मानं च पर्युपितपूषिकाया
अग्रहणेन दूषितमपि न लक्षयसि, अहो !! ते शुभदिनवैपरीत्यं रामोपस्थितौ दशाननवज्जज्ञे, यद्विद्यमानामपि शास्त्रपद्धतिं साक्षात्सुरमुन्दरो
मन्दोदरीमिथावगणय्याविद्यमानां वचनरचनां सर्ती सीतामिव समीहसे ततस्त्वचः परः क उल्मूवभापि ? इति विमृश । ४ । ५।

२९-“अपि-पुणर्वोक्स्य प्रतिपत्तिरङ्गीकारोऽपि, क ? ‘सथमणथमणीयिष्ठारे’ससाधुसाध्वीविहार इत्यर्थः, एवमुपलक्षणात्सांगरिकपुष्पुलादीनां
प्रिवलत्वेनोपवेशोऽपि यस्तु वितथभणनं ह्येयमिति, अत्र यद्यपि प्रागुक्ताप्रयोऽपि प्रकाशयत्युत्थेऽन्तर्भवन्ति, सर्वेषामपि वितथवस्तुप्ररूपणारूपत्वात्,
सथापि क्रियाया आधिस्ये तावन्न कश्चिद्दोषः प्रत्युताऽमत्ततेति कस्यचिन्मुग्धस्य व्यामोक्षो भयति, तद्व्युदासार्थं नेदकयनं, तथा च ग्युनाधिक-

क्रिययोक्तव्यवस्थामाधित्यं तुल्यतेति माधः" अत्रायं खण्डनमकारोऽखण्डरसेक्षुदहखण्डवर्षणदण्डपतिमधुरताऽऽधारः, पूर्वै ताव(स्व)सुख-
 वृत्त्योरेव दुष्टताऽऽविच्छिद्यते-‘दोषस्य प्रतिपत्ति’मिति पाठं प्रतिपद्यस्व, अथ साधुसाध्वीनां सहविहारविकारमकाराः शक्रेणापि दुष्परिहारा
 दर्शयन्ते-“जे भिरव्यू आगंतागारेषु जाव परियावहेसु वा X X एगो एगित्थिए सद्धि विहारं वा करेज्ज, सञ्जायं वा करेज्ज, असणं
 वा पाणं वा स्वाइयं वा आहारेज्ज, उचारं वा पासवणं वा परिद्वेवेति, अन्नयं वा अणारियं निहुंरं अस्समणयाओगं कंइ
 कहेइ कहेंते वा सात्तिज्जति, ते सेवमाणे आवज्जइ चाउम्मसियं परिहारद्वानं अणुघाइये” (इति)नियीयेऽष्टमोद्वेचके, “उक्तः सप्तमः
 इदानीमष्टमः तस्स इमो संबंधो कहित्तो- कहिया खल्ल आगारा, ते उ कहिं ? कत्तिविहा ? आगंतागारादीसुं, सविगार-
 विहारसादीया । १। सत्तमस्स अंतसुत्ते (इ)त्थी पुरिसागारा कहिता, ते कहिं हवेज्ज ? आगंतागारादीसु, ते आगंतागारादी इहं समत्ति
 कत्तिविहा गामे आगारा निण्णेया ? इह अपुव्वरूवियाणि-एगो साहू एगाए इत्थियाए सद्धि समणं गामाओ गामंतरं विहारो
 अहवा गतागतं चंकरणं सद्धायं करेति अत्तणादियं वा आहारंति उचारं पासवणं वा परिद्वेवेति, एगो एगित्थियाए सद्धि वियारभूमि
 गच्छति अणारिया कामकहा निरंतरं वा अप्पियं कहे कहति काम निहुंरकहाओ, एता चेव अस्समणपाउआ, अथवा देसभत्तकहादी
 जा संनमोवकारिका ण भवति सा सवा अस्समणपाउग्गा । आगंतागारे आरा-मागारे कुलावसथे । पुरिसित्थिएगऽणेगे, चउक्कभयणा
 दुप्पस्सेवि । २। एगो एगित्थिए सद्धि एगो अनेगित्थि(हिं)ए ? सद्धि अणेगा एगित्थिए सद्धि अणेगा अनेगित्थिहिं सद्धि । जा
 कामकहा सा उ होई, अणारिया लोइयंलोउत्तरिया । निहुंरमळीकहणं, भागवपदोसखायणया । ३। अत्रि गायंपि सद्धि, कहावि
 एगणियस्स पडिसिदा । किं पुण ? अणारिगादी, तद्धणित्थीणं राइगयस्स । ४। माइअंगिणिगादीहिं सद्धि एगणियस्स

धम्मकहावि काउं ण वट्ठि, किं पुण अण्णाहिं तरुणित्थीहिं सद्धिं ? ! अण्णावि अप्पसत्थासु यीसु कहा किमुयऽणारिय असम्भ ।
 चंक्रमणपाणभोयण, उचारिसु तु सविसेसो । ५। भयणपयाण चउण्हं, अण्णायलुत्ते य संजते संते । जे भिल्लु विहरेज्जा, अहवा वि
 करेज्ज सउद्दायं । ६। भयणपदा चउम्भंगो पुव्वुत्तो । असणादि वाऽऽहारे, उचारि च आचरिज्जाहि । निहुरमसा(हु)जहुत्तं, अन्नपरकहं च
 जो कइइ । ७। सो आणा अणवत्थं, निच्छत्थविराहणं तथा दुविहं । पावति जम्हा तेणं, एए पथा विचज्जेज्जा । ८। दिट्ठे संका
 भोइगादि, जम्हा एते दोसा तम्हा ण कप्पति विहाराइ काउं, कारणे पुण करेज्जा वि । वितियपदमणप्पज्जे, गेलण्णुवसगरोहद्धाणे ।
 संभमयवासासु य, खंतिखमादीण निखलमणे । ९। दारगाहा । अण्णच्चऽणप्पज्जो सो सव्वाणि विहारादीणि करेज्जा, इयाणि गेलण्णे-
 उदेसम्मि चउत्थे, गेल्णे जो विही समल्लवातो । सो चेव य त्तितीयपदे, गेल्णे अहमुदेसे । १०। कंठा । इयाणि उवसगेत्ति, तत्थियं
 उदाहरणं-कुलवंसंमि पहीणे, ससगभसगेहि दोइ आहरणं । सुकुमालियपवज्जा, सपचवाया य फासेर्ण । ११। ” इत्यादि निशीय-
 भाप्पचूर्णैरिष्टमोक्षे शक्ते, यत्र संघस्यो भवन्ति तत्र क्षेत्रेऽप्यनयस्थानं साधूनामास्तां विहारादि, तथाचोक्तं बृहत्कल्पभाष्यटिप्पि द्वितीय-
 खण्डे (मथमोक्षे शक्ते दशमसूत्रव्याख्यानं) “से गार्मसि वा जाव रायहारिणिसि वा एगवगडाए एगदुवाराए एगनिखलमणपवेसाए नो
 कप्पइ निगंयाण य निगंथीण य एकतओ वत्थए, अथास्य सूत्रस्य कः सम्वन्ध ? इत्याह-गामनगराइएणुं तेसु अ खेत्तेसु कतय वसियव्वं ?,
 जत्थ न वसंति सगणीमम्भासे निगमपहे वा, ग्रामनगरादिपु तेपु पूर्वयुत्रोक्तेषु क्षेत्रेषु कुत्र वस्तव्यमिति चिन्तायामनेन सूत्रेण प्रति-
 पाद्यते-‘यत्राभ्यासे’ प्रतिश्रयासन्ने ‘निर्गमपथे वा’ निर्गमद्वारे श्रमण्यो न वसन्ति तत्र वस्तव्यमिति, x x जहा तस्त रायपुत्तस्त येज्जेहि
 अंयगा अपत्थिचि काउं पडिसिद्धा, तथा भगवयावि साहूणं अब्वंभसेवा इह परत्थ य अपत्थिचि काउं पडिसिद्धा, तण्णडिहारिणो-

वाओ अ इत्थीपमुपंडगसंसाए वसहीए संजइखेत्ते य ण ठायव्वं.” एतावता साधुभिः साध्वीभिः सार्द्धं न विहर्त्तव्यं, ये च साध्वीभिः सार्द्धं विहारं न प्रतिपेथयन्ति प्रत्युत येः कैश्चिदपि समं विहारं कारयन्ति ते किल सिद्धान्तोत्तीर्णं यदन्ति, यत्र क्षेत्रान्तरं नयन्ति साधवः साध्वीस्तत्राप्यमी नयन्ति, न परे, यदुक्तं—“पञ्चानामाचार्योपाध्यायमवर्त्तकस्यविरगणावच्छेद्रूपानामेकतरः संयतीर्नयति, ताश्च स्त्रीसार्थेन समं संविक्षेपेन परिणतवयसा नेतव्याः” बृहत्कल्पभाष्ये चतुर्थोद्देशके गणधरस्यैव साध्वीनां क्षेत्रान्तरनयनेऽधिकारस्तत्प्रकारश्च निश्चीय-भाष्यचूर्णोरष्टमोद्देशके प्रोक्तः—“जया खेचाओ खेत्तं संजतीतो संचारिज्जंति तदा णिभ्यए निरावाहे साधू पुरओ ठित्ता. ताओ य मगतो पट्टिया आगच्छंति, भयाइकारणे पुण साधूणं पुरतो मगतो पल्लवापल्लव्यं वा समंतओ वा ठिया गच्छंति, णिप्पच्च० गाहा, संजतीणं संबंधिणो जे संजता तेहिं सहितो. गणधरो अप्पवित्तिओ अप्पवित्तिओ वा णिपच्चवाए जेति, सपच्चवाए सत्थेण सद्धिं जेति, जो वा संजतो सहस्सजोधाती सत्थे वा कयकरणो तेण सहितो जेति । उभयद्वा० गाहा, एगे आयरिया भणंति-पुरतोवि ठिया संजतीतो गच्छंतु, किं कारणं?, आह-काइयसणाणिवेद्धसंजयं मा वइणीए लहिति सोवइणिं, तम्हा पुरतो गच्छंतु, तं ण जुज्जति, कम्हा?, तासिं अविणतो भण्णति लोगविरुद्धं च, तम्हा उभयं जयणाए करेज्जा, का जयणा?, जत्थ एगो काइयसणं वोसिरति तत्थ सव्वे वि चिद्धंति, ततो (संजइओ) वि चिद्धंते दंहुं मगतो चेव चिद्धंति, ताओ वि पिद्धतो सरीरचितं करंति, एवं दोसा ण भवंति” x x “साध्वीनां क्षेत्रान्तरनेता गणधरश्चेद्विगम्यते-पिययम्मे ददधम्मो, संविगोऽवज्जओयतेयस्सी । संगहुवगहकुसले, सुत्तडत्थविज्ज गणा-द्विई । १ । (व्याख्या-) ‘मिय’ इष्टो ‘धर्म’ इष्टो ‘धर्म’ श्रुतचारित्ररूपो यस्य स भिययर्मा, यस्तु तस्मिन्नेव धर्मे ‘दृढो’ द्रव्यक्षेत्राद्यापदुदयेऽपि निश्चलः स दृढयर्मा, राजदन्तादिवत् दृढशब्दस्य पूर्वनिपातः, संविगो द्विधा-द्रव्यतो भावतथ, तत्र द्रव्यतो मृगाः, सदैव त्रस्तमानसत्वात्, भावतो

यः संसारभयोद्विग्नः पूर्वरात्रापररात्रकाले सम्प्रेक्षते-किं मया कृतं ? किं वा शक्यमपि तपःकर्मादिकर्मदं न करोमि? इत्यादि, 'वज्जि'त्ति
 अकारप्रश्लेषादवद्यं-पापं, सूचनात्सूत्रमिति कृत्वा तद्धीरुवद्यभीरुः, ओजस्तेजसोभयमपि वक्ष्यमाणलक्षणं, तद्विद्यते यस्य स ओजस्वी
 तेजस्वी चेति, 'संग्रहो' द्रव्यतो वस्त्रादिभिर्भावतः सूत्रार्थभियां, 'उपगृहो' द्रव्यत औपघादिभिर्भावतो ज्ञानादिभिरेतयोः संयतीविषययोः
 सहोपग्रहयोः कुशलः, तथा 'सूत्रार्थविद्' गीतार्थः, एवंविधो गणाधिपतिरायिकाणां गणधरः स्थापनीयः । अयौजस्वीति व्याचष्टे-आरोह-
 परीणाहो, चियमंसो इदिया य पडिपुण्णो । अह ओओ तेओ पुण, होइ अणोतप्पणा देहे । २। (व्याख्या-) 'आरोहो' नाम शरीरेण
 नातिद्वैर्ध्यं नातिह्रस्वता, 'परिणाहो' नातिस्थौल्यं नातिदुर्बलता, अथवा 'आरोहः' शरीरोच्छ्रयः 'परिणाहो' वाहोर्विष्कम्भ एतौ द्वावपि
 तुल्यौ. न हीनाधिकप्रमाणौ, 'चियमंसो'त्ति भावप्रधाननिर्देशस्य चित्तमांसत्वं नाम वपुषि पांशुलिका न विलोक्यन्ते, तथा इन्द्रियाणि
 च प्रतिपूर्णाणि-न चक्षुश्रोत्रावयवविकलतेति भावः, अथैतदारोहादिकमोज उच्यते. तद्यस्यास्ति स ओजस्वी, तेजः पुनर्देहे-शरीरे
 'अनपत्रपता' अलज्जनीयता दीप्तिमत्त्वेनापरिभूतत्वं. तद्विद्यते यस्य स तेजस्वी, गतं गणधरप्ररूपणा द्वारं । अथ संयती गच्छस्यानयनमिति
 द्वारमाह-पडिलेहियं च खित्तं, संजईवगस्स आणणा होइ । निक्कारणम्मि मगतो, कारणे समगं व पुरतो वा । ३। (व्याख्या-) एवं
 च वसतिविचारभूम्यादिविधिना प्रत्युपेक्षितं च संयतीप्रायोग्यं क्षेत्रं, ततः संयतीवर्गस्यानयनं तत्र क्षेत्रे भवति, कथं ? इत्याह-'निष्कारणे'
 निर्भये निरावाधे वा सति साधवः पुरतः स्थिताः संयत्यस्तु 'मार्गतः' पृष्टतः स्थिता गच्छन्ति, कारणे तु 'समकं वा' साधूनां पार्श्वतः
 'पुरतो वा' साधूनामग्रतः स्थिताः संयत्यो गच्छन्ति । निष्पञ्चायसंबन्धि, भाविण् गणहरऽप्पविइतइयो । नेइ भए पुण सत्येण, सद्धि
 कयकरणसहितो वा । ४। (व्याख्या-) निष्पत्यपाये संयतीनां ये 'सम्बन्धिनः' स्वज्ञातीयाः 'भाविता'श्च सम्यक्परिणतजिनवचना त्रिविकाराः

संयतास्तेः सहितः गणधरः आत्मद्वितीय आत्मवृत्तीयो वा संयतीविवक्षितक्षेत्रं नयति, अथ स्तेनादिभयं वर्त्तते ततः सार्धेन सार्द्धं नयति, यो वा संयतः 'वृत्तकरणः' इषुशास्त्रे कृताभ्यासतेन सहितः संयतीस्तत्र नयति, स च गणधरः स्वयं पुरतः स्थितो गच्छति संयत्यस्तु मार्गतः स्थिता, अत्रैवं मतान्तरमुपन्यस्य दूषयन्नाह" इत्यादि, तथा यत्तिजित(कल्प)बृहद्वृत्तौ "आचार्यः संयतीवर्त्तपिकः प्रथमभद्रवर्च्यनुज्ञातो, न शेषभद्रत्रयवर्ती, ते चामी भद्राः-सहिष्णुरपि भीतपरिपत् १, सहिष्णुर्न भीतपरिपत् २, असहिष्णुः परं भीतपरिपत् ३, असहिष्णुरभीतपरिपत् ४, तत्रेन्द्रियनिग्रहसमर्थः संयतीमायोग्यक्षेत्रवस्त्रपात्रादीनामुत्पादनायां प्रभविष्णुः सहिष्णुरुच्यते, यस्य तु सर्वोऽपि साधुसाध्वीवर्गो भयाञ्ज कामप्यत्रियां करोति स भीतपरिपत्, तत्र प्रथमभङ्गे वर्त्तमानः संयतीपरिवर्त्तने समुचितः, शेषेषु त्रिषु भङ्गेषु वर्त्तमानो नानुज्ञातः, यदि परिवर्त्तयति तदा चतुर्गुहकाः, यतो द्वितीयभङ्गे आत्मना सहिष्णुः परमभीतपरिपत्तया स्वच्छन्दमचाराः सत्यो यत्किमपि ताः करिष्यन्ति तात्तद्वैमयेव प्राप्नोति, तृतीयभङ्गे तु स्वयमसहिष्णुतया तासामङ्गमत्यन्नादीनि दृष्ट्वा यदाचरति तन्निष्पन्नं (दोषमवामोति); चतुर्थभङ्गे द्वितीयतृतीयभद्रदोषानवामोति, प्रथमभद्रवर्त्तितश्चाचार्यस्य यथावत्संयतीपरिवर्त्तने अतिमहती कर्मनिर्जरेति" तथाऽऽचार्योपाध्यायानां तद्वयनसंवादकं श्रीआचाराङ्गयूत्रं, तथाहि-"से भिरस्तु वा भिरस्तुणी वा आयरियउवज्जा-एहि सद्धि दूइज्जमाने नो आयरियउवज्जायरस हरथेणं हत्थं, जाव अणासायमाणे आयरियउवज्जाएहि सद्धि जाव दूइज्जज्ज वा" इत्यादि (३८३ पत्रे), तथा श्रीनिशीथेऽपि (अष्टमोद्देशके ४६ पत्रे) साध्वीभिः समं साधूनां विहारः प्रतिपिद्धस्तथाहि-"जे भिरस्तु सगणच्चियाए परगणच्चियाए निगंभीए समं गामाणुगामं दूइज्जमाने पुरथो गच्छमाने पिट्ठो रीयमाणे ओह्यमणसंकप्पे चितासोक-सागरं संपदिट्ठे करपलपद्धथयुद्धे अट्ठज्ञापोगए विहारं करेद जाव करेत्तं वा सात्तिज्जति, जाव तं सेइमाणे आउज्जति जाउम्मसितियं

परिहारद्वानं अणुग्याइयं” तथा लोकविरुद्धार्थं सहविहारः, ये केऽपि पश्यन्ति तेऽपि निन्दन्त्यहो ब्रह्मचर्यधारिणोऽमी !!, योगी-
योगिनीवद्ये वनिताभिर्विरहिता दिनमपि स्यातुं न शक्नुवन्तीति, अपरञ्च तेषामपि मध्ये केचिद्भुक्तभोगाः केचिद्भुक्तभोगाः केचिद्युवानस्त-
तरतेषां ताः दृष्ट्वा कथं चतोदृचौ कलाकेलिकेलयो जलधिजलवेला इव प्रसरन्त्यो वार्यन्ते ?, न च सर्वेऽपि श्रीस्थूलभद्रस्वामिसधर्मणिः
सन्ति, तत्समयेऽपि तत्समतां न केऽपि लेभिरे, ततः सम्प्रति तथात्रिधाः कथं भवेयुः ?, ततस्तासां सङ्गतिरेवासङ्गतोत्तोरिवाखूनां, येषां
पुनः पवित्रचारित्रपालनापेक्षा नास्ति ते सहविहारविचारं विदधतां, एवं विहरन्निस्तरुभयपक्षविनाशोऽपि नापेक्षितोऽन्यथा त्वेकपक्ष एव
दोषोपो भवत्यन्यत्र तु पक्षेऽक्षतशीलमिति लाभोऽपि गभेष्यस्तेन, एवं विचार्यैवारमद्गुरुभिः साधुसाध्वीसहविहारः प्रत्यपेधीति,
न चापगुणाभाव एव, किन्तु गुणा अपि, एतावता सहविहारे भैथुनमतिसेवावन्निषेध एव श्रेयान्नात्रापवादः, क्षैतान्तरनयनं तु पूर्वोक्ता-
नामाचार्यादीनामन्यतरस्थैव, न सामान्यसाधूनामिति, तदेवं सिद्धान्तपक्षमभ्युपगच्छन्नपि तं वचनैरेव निराकुर्वन्नं कुलीनताऽभिमानिनो
मानवस्य स्वजननीयाजन्यतोऽध्यस्ततीमाचक्षणस्य वृत्तमनुकुरुषे, तस्मात् रहस्यवस्थाय रहस्यमिदमक्षिणि निमील्य बुद्धिदृशसुन्मील्य
मध्यस्थवृत्त्या युक्त्यनुसारैकमष्टया विमृश्यमवश्यं ।४।६।

३०-तथा “सांगरिकुलुब्धुलादीनां द्विदलत्वेनोपदेशोऽपि वस्तुवित्तथभजनं” इदमपि प्रमादाप्ययाऽलेखि, पूर्वं ‘सांगरिके’त्यपशब्दः,
“फले नस्थारतु सङ्गर”मिति ‘निघण्टुश्लेषे’ प्रोक्तत्वात् सर्वत्र तथा संवादाच्च, अथ सङ्गरकादीनां द्विदलत्वं दर्शयामस्तथाहि ‘चैत्यवन्दनकुलके’
“संगरहलिधुगगुहुष्ठ, मासकंडुयपष्ठुखवियलाई । सहगोरसेण न जिमे, एयं रायचियं न करे । १८। जम्मि य पीलिज्जो, मणयंपि न
नेहनिम्ममो हुज्जा । दुन्नि य दलाइ दीसंति, मित्थगाईण जह लोए । १९।” तथा “दहिण विगइगयाई, घोलवडा घोलसिहरणि करंवी ।

लवणकणदहियमहियं, संगरगायम्मि अप्पडिए ।१।” इति ‘प्रवचनसारोद्धार’गाथाद्वितीयाद्धे व्याख्यानयन्त्रिः श्रीआनन्दसूरिभिः स्वष्टचायुक्तं. “लवणकणै-र्जीरकलवणलेडीर्युक्तं दधि इस्तेन मथितं वस्त्रेण गालितं तदपि रात्र्युपितं सत्कल्पते निर्विकृतिकम्पत्याख्यानवतां, कापि देशे सङ्गरकाद्यपि तत्र प्रक्षिप्यत इत्याशंवयाह-परं सङ्गरकादायपतिते सति, तत्र तु द्विदलदोपसम्भवात्त्र कल्पत इत्यर्थः” तथा (संवेददोलायल्यां ? ? ? पृष्ठे) “जह फिर चवलयचणया, विदलं तह संगरा वि विदलं ति । दिणचरिया नवपयपय-रणेसु लिहिया. उ फलिवग्ने । ? ८। (व्याख्या लघुदृष्टौ-) यथा किल चपलकचणका धान्यविशेषा महालक्षद्विदलवत्ताद् द्विदलं तथा ‘सङ्गराण्यपि’ शमी-तरफलिका अपि द्विदलं, सङ्गरशब्दस्य पुंस्त्वं प्राकृतत्वात्, इति कारणाद्धिनचर्यानवपदप्रकरणयोल्लिखिता-यदुश्रुतैरुपन्यस्ताः फलिका-वर्गं, तथाहि दिनचर्यायां-‘फलिवग्ने तह संगर, चछा चणया य होला य’ इति, नवपदप्रकरणे तु ककसूरिकृते न दृश्यते, परं पूज्यो-क्तत्वात्तद्दृष्टौ कापि तत्रैव. वाऽन्यथुतप्रकृते लिखिता भविष्यन्तीति स्वयं परिभाष्याः, फलिकाश्च प्रायो द्विदला एव भवन्तीति भावः । अथ सङ्गराणामेव द्विदलत्वसमर्थनार्थं लक्षणसद्भावाद्युद्धावयति-“न य संगरवीयाओ, तिल्लुण्णची कयाइवि संभवइ । दळिण दुळि दलाई, मुगाईणं व दीसंति । ? ९।” तथा श्रीजिनपतिमूरिभिरुक्ते “संगरकंडुयगोयाराइ विदलं” तथा श्रीजिनदत्तसूरिभिरुपुक्तं “कंडु-असंगरियाओ, न हुंति-विदलं” इत्युत्तरं । ४। ७। ७।

एवं चासुंडियमय, उस्सुत्तं दंसियं माए चउहा । लहिऊणं गुरुवयणं, तुसिअं निअवोहणऽहाए । १८।

“एवं-प्रागुक्तप्रकारेण ‘चासुण्डिकमतोरसूत्रं’ सरनरमतोत्सूत्रं ‘गुरुवचनं’ श्रीविजयदानसूसीश्वरवचनं ‘लक्षणा’ अथाप्य ‘मया’ धर्म-सागरेण दृष्टिनं, किमर्थं ?-‘त्यस्ति’ शीघ्रं ‘निजयोचनार्थं’ आत्मज्ञानार्थमिति” अत्र त्वस्तिं यदुत्सूत्रवचनं दर्शितं तदेव तथाविधमर्थकारित्वं

द्योतयति, यो ह्यसमीक्षितकारी स एव त्वरितं द्यूते, तदुपदेशश्रीकाराद्य स्यगुहापि तत्राया पामनेनोद्रेणेव दूषितः, तेनापि न साधु
 चक्रे. यद्भवानेवंविधं प्रलयन न न्यवारीति, अन्यच्च 'चासुंष्टियमये'त्यत्र 'यस्युना चासुण्डा कासुकाऽतिमुक्तके मोऽनुनासिकश्चे'ति
 प्राकृत्यत्रेण मस्य लुभयति, लुकि च सति मस्य स्थानेऽनुनासिको भवति, तेन 'चासुंष्टियमये'ति भवति, एवं 'चासुंष्टाइ' इति प्रासुक-
 षोडश्यां गाथायामप्ययमेवाऽपशब्दो बोधव्यः, तदेवमस्यवदुदितोत्सूत्रपदेषु कियन्तो दोषा आविर्भाव्यन्ते ? दधिमामभोजने कियन्तः
 कुष्णा विचिच्यन्ते ? परमियस्याप्युत्तवचनरचनया प्रतिहतो बहुमुग्धजनध्याऽऽन्धमुत्पादयन्नुच्छृङ्खलप्रवृत्तिको निखिलखलशेखरो भवान्
 पूर्ववन्मा भवत्विति व्यवसितमयोपरम्यते एतदोयत्राययविस्तरात् । ?८।

प्रशस्तिः-विक्रमतः शररसरस-शशि(१६६५)वर्षे लब्धसम्पदुत्कर्षे । विजयिनि याममहीशुजि, नोतिपयानीतपुष्टदुजने । १। प्रवरे
 श्रीनरनगरे, श्रीजिनकुशलप्रभावलक्ष्मीधरे । श्रीमत्स्वाहितरेन्द्रचन्द्ररचितश्रीपादपद्मा-
 ण्डिणा-सम्भारे विजयिन्युदात्तरिते सुश्रेयिदग्धीनरेः । स्वाख्याते च युगप्रयानपदवी विभ्रत्युदारैर्गुणैः, श्रीमच्छ्रीजिनचन्द्रसूरिसवि-
 तंयुत्प्रतापोधुरे । ३। श्रीजिनसिद्धगुरुणा-मादेशमवाप्य काष्पनिन्द्यफला । उत्सूत्रकालकूटे, धर्माद्यसस्वदुद्भूते । ४। आगमविपापहारि,
 प्रथमहामन्त्रसंस्मृतेः प्रथमं । निर्विषता वितेने, यथा न श्मोहस्ततो भवति । ५। श्रीजयसोमगुरुणां, कल्पतरुणां जयोरुफलदानात् ।
 चारुविचारप्रसर-प्रसवाद्य विचार्य किल शिल्पैः । ६। वाचकरगुणविनयै-विशोधयमऽथ मयितसंशयैरेतत् । खण्डनमयवा तेषा-भेषा
 विजयिनिह मीढ्यात् । ७। केन मन्दाकिनीमन्दं, पावनयोपदिश्यते । अन्यकारच्छिदे भानुः, केन वा प्रार्थ्यतेऽन्वहम् । ८। स्वत एव

१ "गङ्गा विष्णुपदी"त्यमरः २ सागरोत्पद्यते, अन्यस्यापि कालकूटस्य सागरोत्पत्तत्वादिति छायार्थः । ३ "मोहो मूच्छा विपर्यया"वित्यनेकार्थः ।

तयोर्वृत्ति-रूपकारयिया दया । तथैव शोधने तेषां, प्रवृत्तिर्न 'नियोगजा । ९। कदाग्रहशुद्धीतानां, वितथोक्तौ गिरां गतिः, । अवारिता महाद्रोप-पोषायापिदच'वद्धरेत् । १०। नाना शास्त्राणि सुगुरो, ज्ञाननेत्रप्रदायिनः । वीक्ष्यास्माभिः समारब्धा, हेलयु युक्तित्रैलयः । ११। श्रीजिनदत्तगुरुणां, श्रीमज्जिनकुशलस्यूरिराजानां । प्रसरत्प्रतापदशतो-ऽभत्रचदयं सम्पदुःकर्षः । १२।

इति तपार्थमसागरोपाध्यायविहितोत्पन्नोद्घटनकुलकल्पणं विरचयाञ्चक्रे श्रीमज्जिनसिंहस्यूरिवरोपदेशाञ्छ्रीजयसोममहोपाध्यायशिव्यः-
शाचनाचार्य-श्रीगुणविनयैः श्रीनन्द्यनगरे श्रीरस्तु कल्याणमस्तु ॥ श्री श्री छ संवत् ? ६६५ वर्षे । श्रीजिनसिंहस्यूरिवर्यः श्रीजयसोममहो-
पाध्यायशिव्यवाचकश्रीगुणविनयैर्वचनायोपदीचक्रे, वाच्यमाना शिव्यप्रशिव्यपरम्परया चिरं नन्दतादानन्ददायिनीयं प्रतिः । ग्रंथाग्रं । १२५०।

ननु दशदिनादिमानस्यपि(श्रुतकं)कुत्रापि प्रोक्तमस्ति ? उच्यते-श्रीव्यवहारभाष्यवृत्तौ (पीठिकायां मुद्रितायां दशमपत्रे) श्रीमलयगिरि-
भिर्दशदिनमानमुक्तमस्ति "जातश्रुतकं नाम जन्मानन्तरं दशाहानि यावत्, श्रुतकश्रुतकं नाम श्रुतानन्तरं दशदिवसान् यावत्" ? । पुनरपि
व्यवहारभाष्यवृत्तौ मथमोक्षेशकं (मुद्रिते दशमपत्रे) तथाहि-"लौकिकं द्विधा-इत्वरं ? यावत्कथिकं च २, तत्रैत्वरं यत्श्रुतकं श्रुतकश्चि(तद्द-
दशदिवसान् यावद्दश्येते इति, यावत्कथिकं च वरुड-छिपक-चर्मकार-डुंयादि, एते हि यावज्जीवं शिष्टेः सम्भोगादिना वर्ज्यन्ते इति" २ ।
पुननिशीषचूर्णौ परिहारनिक्षेपाधिकारः-"लोडओ दुयिहो-इचरिओ आवकहिओ अ, इचरिओ स्युगादिमु दसा(इ)दिवसपरिवज्जणं,
आवकहिओ जहा-नट्ट-वरुड-छिपग-चम्मर-डुंया य, लोड(चरोधि इ)चरिओ सेज्जादाणअभिगमसद्धादि, आवकहिओ राइपिहो इति" ३।
तथा लौकिकशुःफलप्रेवं तथाहि-"श्रुतकं वृद्धिदानिभ्यां, दिनानि त्रीणी द्वादश । प्रश्रुतिस्याने मासैकं, वासराः पंचगोत्रिणां । १। इत्यादि ।

१ न ट्रेप.भा । २ अर्षिण-चन्द्रिपि 'अत्रगिधे' जलकङ्गीरदि । दशदोषान भवेदिति ।

भक्तिकभावुकसद्गमकारकं, सकलशास्त्रलताजलदायकम् । जलद्ववर्णचरं हरिणाद्धितं, नमन पार्श्वजिनं तिमिरीस्थितम् । १। प्रबल-
मोहतमस्तपनप्रभं, सुमतिचित्रशिल्पिहजसन्निभम् । मदनपङ्ककदं सुगुणान्वितं, नमत० । २। विदलिताशुभकर्ममतङ्गजं, प्रणमितेश्वर-
मस्तपतङ्गजम् । नवकनिर्जरपङ्कजपत्रितं, नमत० । ३। अथरकान्तिविनिर्जितविद्रुमं, शमधरं शिवमार्गवरद्रुमम् । हरिवराशनसंस्थितं मऽचितं,
नमत० । ४। श्रीमत्पार्श्वजिनेन्द्रमिन्दुसहशाऽऽस्यं तापपापापहं, ऐश्वर्याकान्वयनिर्मलाम्बुधिनिशानायं नमस्याभ्यहृद्य । देवेन्द्राऽमरमौलिमौलि-
शिखरश्रेणिप्रकाशिक्रमं, कल्याणं 'जयसोम'सेवकमुनेः श्रीपार्श्वकल्पद्रुमम् । ५। इति श्रीतिमिरीग्रामस्थपार्श्वनाथस्तवनम् ।

देववंदन देवेंद्रे कर्तुं, श्रीवीर विप्रकुले जाण । गर्भं पुरुषोत्तम शक्रस्तवै, न गर्भं नीच अकल्याण । १। आपाढि सुदि छठे
गर्भाधाने, सुरि हरिभेद्रे कल्याण । अभयदेवसुरि श्रेयः कहुं, न विप्रकुले अकल्याण । २। न आवे आब्या गोत्र कर्मधी, श्री वीर
ब्राह्मणी कूल । अवतरिया क्षत्रिकुंडे प्रभु, त्रिशला राणीनी कूल । ३। ते आसोज वदि तेरसे, मान्युं त्रिशलाए कल्याण । फल वीरे विप्र नीच
कुलधी, ते किम कहूं अकल्याण ? । ४। इंद्रे भद्रबाहुए कहनुं ए, श्रेय कल्याण फल जे । निद्य अकल्याणकभूत किम ?, अहो जिनचंद्र वीर ते । ५।
श्रीवीरस्तवन-नारे वीर ! नहीं मानुं रे, नहीं मानुं रे । नहीं मानुं तांरुं अकल्याण, प्रभु गर्भकल्याण प्रमाण । १।
नारे वीर ! नहीं मानुं रे, किम मानुं किम मानुं रे ? । प्रभु ! अकल्याणकभूत, जे गर्भापहार तात !, नारे वीर ! २। आपाढि सुदी छठी
दिने रे, आब्या देवानंदा कूल रे । ते दिन गर्भाधाने कल्याण श्रेय, ए पंचाशक साल, नारे वीर ! ३। आसोज बदी तेरस दिने रे,
गर्भधारण त्रिशला कूल रे ! । इंद्रे श्रेय कल्याण माताए, मान्युं कल्पसूत्र मूल साल, नारे वीर ! ४। जन्म दीक्षा केवल मोक्ष
थयुं रे, कल्याण श्रेय छ ए जाण रे । अकल्याण गंध सूत्रे नहीं रे, जिनचंद्र वीर वखाण, नारे वीर ! ५।

धुर-कल्याण ते श्रेय रूपे मानिया ए, माता वे कृसे महागीर तो, सर्व जिन जननी कृसे ए, आरुं कल्याण तिम धार तो ॥
 भांली जिन पढिमा पूजा ए, ऋतुंती न पूजे देउ तो । जिन पूजती ऋतुंती थाय ए, पूजे न ते प्रभाविक देव तो ॥१॥
 स्तवन-चोमासुं सिद्धाचल करिये रे, मंदिर तलाटीये नित जइये रे । हारे जिन दर्शनना द्वेषी न थइये, जातीडा ! जिन दर्शन
 सुखकंदो रे । हारे ए तो डाले धवनो फंदो, जातीडा ! जिन दर्शन मत निंदो रे । १। अमे ज्यणाथी इहां जासुं रे, प्रभु आणा ते दिलमाहि
 परसुं रे । हारे तेथी आराधक अमे तरसुं, जातीडा ! चोमासुं सिद्धाचल करिये रे, मंजांजिं । २। अमे जिन दर्शनना रंगी रे,
 हुंडफना नहि अमे संगी रे । हारे क्रिम यइये जिन दर्शनना भंगी ?, जातीडा ! चोमं० । ३। यपल्ले गिरि मुनि जाये रे, कोश अढी
 श्रीवीर फरमाये रे । हारे कल्पयूत्र विरुद्ध क्रिम कहाये ?, जातीडा ! चोमं० । ४। सिद्धगिरि जिनदर्शन साहं रे, ए तो लागे मुझ मन प्यारं रे ।
 हारे जिन दर्शने जिनचंद्र तारु, जातीडा ! चोमं० । ५।

(धुर) श्रीसिद्धाचले, आदि जिन आव्या, पूरं नवाणु वार जी । अजित शांति, चोमासुं कीधुं, गणधर मुनि परिवार जी ॥
 दर्शन पूजन, भविजन कीधुं, देयना अमृत पीधुं जी । चोमासे तलाटी देरे, जिन दर्शन पूजन, नर खी क्रिम निषेधुं जी ? ॥१॥

श्रीवाचनाचार्यश्रीमद्गुणविनयगणिविरचितं
 धर्मसागरिय-उत्सुत्रखण्डनं समाप्तम्